

Uchwała Nr VII/57/15
Rady Miejskiej w Pszczynie
z dnia 19 marca 2015 r.

w sprawie przyjęcia Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami
na terenie Gminy Pszczyna na lata 2015-2018

Na podstawie art. 7 ust.1 pkt 9, art. 18 ust. 2 pkt 15 ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz. U. z 2013 r., poz. 594, z późn. zm.), art. 87 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2014 r., poz.1446) po zaopiniowaniu projektu Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami na terenie Gminy Pszczyna na lata 2015-2018 przez Śląskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Katowicach

Rada Miejska w Pszczynie uchwala, co następuje:

§ 1. Przyjąć Gminny Program Opieki nad Zabytkami na terenie Gminy Pszczyna na lata 2015-2018 zaopiniowany pozytywnie przez Śląskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, stanowiący załącznik do niniejszej uchwały.

§ 2. Wykonanie uchwały powierza się Burmistrzowi Pszczyny.

§ 3. Uchwała wchodzi w życie po upływie 14 dni od dnia ogłoszeniu w Dzienniku Urzędowym Województwa Śląskiego.

Przewodniczący Rady

Leszek Szczotka

Uzasadnienie

Niniejsza uchwała jest wynikiem realizacji zapisów ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2014 r., poz. 1446), która zgodnie z art. 87 ust. 1 nakłada na gminy obowiązek sporządzenia na okres 4 lat gminnego programu opieki nad zabytkami, a następnie po uzyskaniu opinii Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków do jego przyjęcia przez radę gminy.

Program opieki nad zabytkami dla Gminy Pszczyna uzyskał pozytywną opinię Śląskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Katowicach.

Gminny program opieki nad zabytkami na terenie Gminy Pszczyna jest pierwszym tego typu opracowaniem i czas jego obowiązywania przewidziany jest na 4 lata z obowiązkiem wykonania sprawozdania po upływie każdych dwóch lat wynikającym z ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

Przewodniczący Rady

Leszek Szczotka

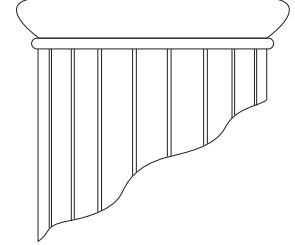
Załącznik do Uchwały Nr VII/57/15
Rady Miejskiej w Pszczynie
z dnia 19 marca 2015 r.

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI NA TERENIE GMINY PSZCZYNA NA LATA 2015-2018

Pszczyna 2015

ABAKUS

ABAKUS
Pracownia
Projektowo-Urbanistyczno-Konserwatorska
ul. Ks. bpa B. Bogedaina 25/2
41- 500 Chorzów
tel.: (032) 241-29-09
fax.: (032) 241-35-02
tel. kom. 0-601-975-222
e-mail: biuro@pracowniaabakus.pl,
e.pilarska@wp.pl

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI NA TERENIE GMINY PSZCZYNA

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI NA TERENIE GMINY PSZCZYNA

Autorzy opracowania:

Barbara Gołąb

Mirosław Furmanek

Magdalena Kopaczewska

Sławomir Kulpa

Jolanta Nowok

Ewa Pilarska

Adrian Podgórski

Adam Suchański

Piotr Wybraniec

CHORZÓW 2014

1. CEL.....	5
1.1. Przesłanki formalno-prawne, zakres opracowania.....	5
2. RYS HISTORYCZNY ORAZ CHARAKTERYSTYKA MIASTA I GMINY PSZCZYNA.....	10
2.1. Położenie, komunikacja, środowisko gminy Pszczyna.....	10
2.2. Zarys dziejów gminy Pszczyna.....	12
2.2.1. <i>Początki wsi i miasta.....</i>	<i>13</i>
2.2.2. <i>W Państwie Stanowym.....</i>	<i>14</i>
2.2.3. <i>Dwory i folwarki.....</i>	<i>17</i>
2.2.4. <i>Wieś, Miasto - Układy przestrzenne w czasach nowożytnych.....</i>	<i>20</i>
2.2.5. <i>Podstawy gospodarcze wsi i folwarków.....</i>	<i>21</i>
2.2.6. <i>Rewolucja przemysłowa, budowlana i oświatowa.....</i>	<i>23</i>
2.2.7. <i>Likwidacja obszarów dworskich, parcelacja.....</i>	<i>26</i>
2.2.8. <i>Pszczyna w II połowie XX wieku.....</i>	<i>27</i>
3. KALENDARIA.....	27
3.1. Kalendarium dziejów wsi Brzeźce.....	27
3.2. Kalendarium dziejów wsi Czarków.....	30
3.3. Kalendarium dziejów wsi Ćwiklice.....	30
3.4. Kalendarium dziejów wsi Jankowice.....	32
3.5. Kalendarium dziejów wsi Łąka.....	34
3.6. Kalendarium dziejów wsi Piasek.....	34
3.7. Kalendarium wsi Poręba (Hauwald).....	34
3.8. Kalendarium dziejów Pszczyny.....	36
3.9. Kalendarium dziejów wsi Rudołtowie.....	40
3.10. Kalendarium dziejów wsi Studzienice (Studzienitz).....	41
3.11. Kalendarium dziejów wsi Studzionka.....	41
3.12. Kalendarium dziejów wsi Wisła Mała (Deutsch Weichsel).....	42
3.13. Kalendarium dziejów wsi Wisła Wielka.....	42
4. PRZEMYSŁ W GMINIE PSZCZYNA ORAZ ZABYTKOWE OBIEKTY INDUSTRIALNE.....	48
4.1. Historia przemysłu w Gminie Pszczyna.....	48
4.2. Wykaz obiektów i zespołów o wartościach zabytkowych, zlokalizowanych na terenie Miasta i gminy Pszczyna.....	52
5. ZABYTKOWA ZIELEŃ W GMINIE PSZCZYNA.....	62
5.1. Kalendarium.....	64

5.2.	Inwentaryzacja zabytkowej zieleni.....	66
6.	ZABUDOWA ZABYTKOWA MIASTA I GMINY PSZCZYNA.....	78
6.1.	Dawna zabudowa mieszkalna i gospodarcza gminy Pszczyna.....	79
6.2.	Zabytkowa zabudowa Miasta Pszczyna.....	81
6.3.	Zabudowa przemysłowa i poprzemysłowa gminy Pszczyna.....	84
6.4.	Obiekty użyteczności publicznej gminy Pszczyna.....	86
6.5.	Zespoły rezydencjonalno-parkowe gminy Pszczyna.....	89
6.5.1.	<i>Zespół pałacowo-parkowy w Rudolłowicach przy ulicy Zawadzkiego 128.....</i>	<i>89</i>
6.5.2.	<i>Zespół dworsko-parkowy „Ludwikówka” przy ulicy Chopina/Dunikowskiego.....</i>	<i>90</i>
6.5.3.	<i>Zespół pałacowo-parkowy w Porębie przy ulicy Barbórki 47.....</i>	<i>90</i>
6.6.	Zabudowania folwarczne gminy Pszczyna.....	90
6.7.	Obiekty sakralne gminy Pszczyna.....	91
6.7.1.	<i>Kościóły.....</i>	<i>91</i>
6.7.2.	<i>Budynki plebanii i domów parafialnych.....</i>	<i>94</i>
6.8.	Cmentarze.....	94
6.9.	Obiekty małej architektury.....	95
7.	TYPOLOGIA ZABUDOWY NA TERENIE GMINY PSZCZYNA.....	97
7.1.	Obiekty kubaturowe.....	97
7.1.1.	<i>Obiekty sakralne.....</i>	<i>97</i>
7.1.2.	<i>Obiekty sakralno-mieszkalne.....</i>	<i>97</i>
7.1.3.	<i>Pałace, dwory.....</i>	<i>97</i>
7.1.4.	<i>Zabudowania folwarczne.....</i>	<i>97</i>
7.1.5.	<i>Obiekty przemysłowe.....</i>	<i>98</i>
7.1.6.	<i>Budynki użyteczności publicznej.....</i>	<i>98</i>
7.1.7.	<i>Kamienice.....</i>	<i>101</i>
7.1.8.	<i>Oficyny mieszkalne kamienic.....</i>	<i>101</i>
7.1.9.	<i>Budynki mieszkalne w typie kamienic.....</i>	<i>101</i>
7.1.10.	<i>Budynki wielorodzinne o charakterze małomiasteczkowym.....</i>	<i>102</i>
7.1.11.	<i>Budynki wielorodzinne o charakterze willowym, o rozczłonkowanej bryle.....</i>	<i>102</i>
7.1.12.	<i>Budynki jednorodzinne.....</i>	<i>102</i>
7.1.13.	<i>Budynki o charakterze wiejskim.....</i>	<i>104</i>
7.2.	Mała Architektura.....	108
7.3.	Cmentarze.....	109
8.	NAJCENNIJSZE OBIEKTY ZABYTKOWE ORAZ OBIEKTY PROPONOWANE DO WPISU DO REJESTRU ZABYTKÓW.....	110
8.1.	Wykaz obiektów wpisanych do rejestru zabytków.....	110
8.1.1.	<i>Pszczyna.....</i>	<i>110</i>

8.1.2.	<i>Brzeźce</i>	111
8.1.3.	<i>Ćwiklice</i>	111
8.1.4.	<i>Łąka</i>	112
8.1.5.	<i>Poręba</i>	112
8.1.6.	<i>Rudołtowice</i>	112
8.1.7.	<i>Stara Wieś</i>	112
8.1.8.	<i>Studzionka</i>	112
8.1.9.	<i>Wisła Mała</i>	112
8.1.10.	<i>Wisła Wielka</i>	113
8.2.	Zespoły i obiekty proponowane do objęcia ochroną przez wpis do rejestru zabytków.....	113
8.2.1.	<i>Obszary</i>	113
8.2.2.	<i>Obiekty kubaturowe</i>	113
8.2.3.	<i>Obiekty małej architektury</i>	114
9.	GENERALNE WYTYCZNE KONSERWATORSKIE DLA GMINY PSZCZYNA	115
9.1.	Cele Programu Opieki Nad Zabytkami na terenie gminy Pszczyna.....	115
9.2.	Generalne wytyczne urbanistyczne.....	117
9.3.	Dominanty przestrzenne – historyczne.....	118
9.3.1.	<i>Wybrane dominanty pozytywne</i>	118
9.3.2.	<i>Dominanty przestrzenne–historyczne – negatywne</i>	118
9.4.	Generalne wytyczne architektoniczne.....	118
9.5.	Szczegółowe postulaty konserwatorskie.....	119
9.6.	Generalne wytyczne dla terenów zieleni zabytkowej.....	121
10.	PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI A ZAMIERZENIA GMINY PSZCZYNA	121
10.1.	Wytyczne do założeń programowych gminy Pszczyna.....	122
10.2.	Główne cele polityki gminnej związane z ochroną zabytków.....	124
10.3.	Rekomendowanie Wojewódzkiemu Konserwatorowi Zabytków obiektów najcenniejszych w krajobrazie gminy do objęcia ochroną prawną w formie wpisu do rejestru zabytków (zgodnie z niniejszym opracowaniem).....	126
10.4.	Wpis do rejestru zabytków – ochrona obiektów.....	127
10.5.	Dotacje.....	127
11.	SPISY	131
11.1.	Spis ilustracji.....	131
12.	ZAŁĄCZNIKI DO PROGRAMU	132
	WYKAZ ZAŁĄCZNIKÓW DO PROGRAMU:.....	132
12.1.	Załącznik nr 1 - Wykaz obiektów objętych gminną ewidencją zabytków:.....	133
12.1.1.	<i>WYKAZ OBIEKTÓW KUBATUROWYCH</i>	133

12.1.2. WYKAZ OBIEKTÓW MAŁEJ ARCHITEKTURY.....	155
12.1.3. WYKAZ OBSZARÓW ZABYTKOWEJ ZIELENI.....	159
12.2. ZAŁĄCZNIK NR 2 - OPRACOWANIE W ZAKRESIE ARCHEOLOGII.....	162
13. Literatura.....	167

1. CEL

1.1. Przesłanki formalno-prawne, zakres opracowania.

Opracowanie PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI NA TERENIE GMINY PSZCZYNA NA LATA 2015-2018 wynika z wymogów ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003r. (Dz.U. z 2003r., Nr 162, poz. 1568 z późniejszymi zmianami oraz Dz. U. z 2010r. Nr 97, poz. 804 z późniejszymi zmianami). Program dotyczy zagadnień ochrony zabytków na obszarach jednostek samorządu terytorialnego, powiatów oraz województw.

Zapisy programu, po jego uchwaleniu przez Radę Miejską w Pszczynie, umożliwią podjęcie przedsięwzięć w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami a także dadzą możliwość aplikowania o środki finansowe m.in. w ramach programów operacyjnych i funduszy zewnętrznych.

Podstawę do sporządzenia niniejszego programu stanowi zgodnie z powyższą ustawą, opracowana w 2012r. dla gminy Pszczyna GMINNA EWIDENCJA ZABYTKÓW. Zasady sporządzenia ewidencji określa rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 26 maja 2011r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (Dz.U. Nr 113, poz. 661 z późniejszymi zmianami). Program ma na celu w szczególności:

- włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych, wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju,
- uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej,
- zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania,
- wyeksponowanie poszczególnych zabytków i walorów krajobrazu kulturowego,
- podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla realizacji potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych, wspierania inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami,
- określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, w celu eliminacji sytuacji konfliktowych związanych z wykorzystaniem tych zabytków,
- tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

GMINNA EWIDENCJA ZABYTEKÓW - powstałych do lat 50. XX w., w tym obiektów małej architektury, powinna umożliwić określenie form współpracy i relacji między właścicielami obiektów a gminą, czy też przedstawicielami administracji państwowej i gminnej, w kwestii zasad prowadzenia wspólnych działań i odpowiedzialności w zakresie ochrony zabytków.

Zgodnie z zapisem art. 6 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, ochronie i opiece podlegają bez względu na stan zachowania:

zabytki nieruchome, będące w szczególności:

- układami urbanistycznymi, ruralistycznymi i zespołami budowli,
- dziełami architektury i budownictwa,
- dziełami budownictwa obronnego,
- obiektami techniki, (m. in. kopalniami, hutami, elektrowniami i innymi zakładami przemysłowymi),
- cmentarzami,
- parkami, ogrodami i innymi formami projektowanej zieleni,
- miejscami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji,

zabytki ruchome, będące w szczególności:

- dziełami sztuk plastycznych, rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej,
- kolekcjami stanowiącymi zbiory przedmiotów zgromadzonych i uporządkowanych według koncepcji osób, które tworzyły te kolekcje,
- numizmatami oraz pamiątkami historycznymi, a zwłaszcza militariami, sztandarami, pieczęciami, odznakami, medalami i orderami,
- wytworami techniki, a zwłaszcza urządzeniami, środkami transportu oraz maszynami i narzędziami świadczącymi o kulturze materialnej, charakterystycznymi dla dawnych i nowych form gospodarki, dokumentującymi poziom nauki i rozwoju cywilizacyjnego,
- materiałami bibliotecznymi, o których mowa w art. 5 ustawy z dnia 27 czerwca 1997r.
- instrumentami muzycznymi,
- wytworami sztuki ludowej i rękodzieła oraz innymi obiektami etnograficznymi,
- przedmiotami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji,

zabytki archeologiczne, będące w szczególności:

- pozostałościami terenowymi pradziejowego i historycznego osadnictwa,
- cmentarzyskami,
- kurhanami,
- relikdami działalności gospodarczej, religijnej i artystycznej.

Na podstawie dokonanej inwentaryzacji zasobów zabytkowych gminy skoncentrowano się na sporządzeniu wytycznych konserwatorskich zarówno w odniesieniu do układu przestrzennego obszaru gminy, jak i syntetycznych względem ogółu obiektów. Celem zawartych w niniejszym programie zasad, którymi należy się kierować jest:

- ochrona zabytkowych układów przestrzennych,
- opracowanie programu strategicznego dotyczącego prac remontowo-konserwatorskich,
- kształtowanie wizerunku plastyczno - estetycznego w oparciu o przesłanki konserwatorskie historycznej zabudowy gminy,
- stworzenie ujednocionej dokumentacji dla wytypowanych budynków w obszarze opracowania,
- określenie stanu zachowania układu przestrzennego gminy i jego wartości zabytkowej,
- sformułowanie generalnych wytycznych konserwatorskich obejmujących problematykę ochrony dziedzictwa kulturowego na obszarze gminy,
- wytypowanie obiektów o największej wartości i najbardziej zagrożonych do przyszłego procesu remontowo – konserwatorskiego,
- wskazanie na obiekty, które z uwagi na swe wartości i znaczenie winny być chronione według zasad ustawy z dnia 23 lipca 2003r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

Ustawa z dnia 23 lipca 2003r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (art. 3), wprowadza następujące pojęcia związane z ochroną i opieką nad zabytkami:

- zabytek - nieruchomość lub rzecz ruchoma, ich części lub zespoły, będące dziełem człowieka lub związane z jego działalnością i stanowiące świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową,
- zabytek nieruchomy - nieruchomość, jej część lub zespół nieruchomości, o których mowa w pkt 1,

- zabytek ruchomy - rzecz ruchomą, jej część lub zespół rzeczy ruchomych, o których mowa w pkt 1,
- zabytek archeologiczny - zabytek nieruchomy, będący powierzchnią, podziemną lub podwodną pozostałością egzystencji i działalności człowieka, złożoną z nawarstwień kulturowych i znajdujących się w nich wytworów bądź ich śladów albo zabytek ruchomy, będący tym wytworem,
- historyczny układ urbanistyczny lub ruralistyczny – przestrzenne założenie miejskie lub wiejskie, zawierające zespoły budowlane, pojedyncze budynki i formy zaprojektowanej zieleni, rozmieszczone w układzie historycznych podziałów własnościowych i funkcjonalnych, w tym ulic lub sieci dróg,
- historyczny zespół budowlany - powiązaną przestrzennie grupę budynków wyodrębnioną ze względu na formę architektoniczną, styl, zastosowane materiały, funkcję, czas powstania lub związek z wydarzeniami historycznymi,
- krajobraz kulturowy - przestrzeń historycznie ukształtowaną w wyniku działalności człowieka, zawierającą wytwory cywilizacji oraz elementy przyrodnicze,
- otoczenie - teren wokół lub przy zabytku wyznaczony w decyzji o wpisie tego terenu do rejestru zabytków, w celu ochrony wartości widokowych zabytku oraz jego ochrony przed szkodliwym oddziaływaniem czynników zewnętrznych.

W aspekcie ustawy o zabytkach należy także wyjaśnić zagadnienie stosowanego w opracowaniu określenia „objąć ochroną prawną”. Jest to kryterium ogólne, odnoszące się do obiektów posiadających wartość zabytkową.

Obecna ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami różnicuje zakres ochrony każdego z obiektów i hierarchizuje go. Stanowi o tym art. 7 ustawy o następującym brzmieniu:

Formami ochrony zabytków są:

- wpis do rejestru zabytków,
- uznanie za pomnik historii,
- utworzenie parku kulturowego,
- ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

Sugeruje się objęcie ochroną jako parku kulturowego całości wielkiego założenia Pszczyny, zwanego inaczej „wielką kompozycją przestrzenną Pszczyny”, w tym części objętej wpisem do rejestru zabytków oraz części nie objętej jeszcze ochroną prawną, czyli parków: Zwierzynieckiego, Trzy Dęby, Dzika Promenada, Bażantarnia, Ludwikówka, a także systemu alej historycznych oraz dzielnicy XIX wiecznej w całości.

Wszystkie zatem obiekty wymienione w niniejszym opracowaniu, jako posiadające wartość zabytkową są objęte ochroną według standardu ustanowionego w pkt. 4, art. 7 ustawy o ochronie zabytków. Z tego też powodu należy opracować do nich szczegółowe karty ewidencyjne według zasad ustanowionych w rozporządzeniu Ministra Kultury z dnia 26 maja 2011r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (Dz. U. Nr 113, poz. 661, z późn. zm.).

Ilustracja 1: Południowa pierzeja Rynku

Niektóre z wymienionych w opracowaniu obiektów ze względu na stan techniczny kwalifikują się do rozbiórki. Wskazane jest wykonanie dokumentacji zachowawczej dla tych obiektów.

Szczególną formą ochrony jest wpis do rejestru zabytków typu „A” (zabytki nieruchome) lub „B” (zabytki ruchome) województwa śląskiego.

Wpis winien obejmować obiekty o najwyższych walorach zabytkowych.

2. RYS HISTORYCZNY ORAZ CHARAKTERYSTYKA MIASTA I GMINY PSZCZYNA

2.1. Położenie, komunikacja, środowisko gminy Pszczyzna.

Gmina Pszczyzna położona jest na południu województwa śląskiego i w południowej części powiatu pszczyńskiego. Jest gminą miejsko – wiejską, tworzą ją miasto Pszczyzna oraz sołectwa: Brzeźce, Czarków, Ćwiklice, Jankowice, Łąka, Poręba, Piasek, Rudolftowice, Studzienice, Studzionka, Wisła Mała i Wisła Wielka.

Ilustracja 2: Mapa ścienna "Der Kreis Pless für Schule"

Od wschodu sąsiaduje z gminą Miedzna, od północy z gminami Kobiór i Suszec, od zachodu z gminą Pawłowice, natomiast od południa z gminą Goczałkowice Zdrój.

Gmina usytuowana jest pomiędzy konurbacją śląską i Górnośląskim Okręgiem Przemysłowym na północy a Beskidami na południu oraz Krakowem i Oświęcimiem na wschodzie i Rybnickim Okręgiem Przemysłowym (Rybnik, Jastrzębie Zdrój, Żory) na zachodzie. Ma dogodne położenie w stosunku do układu komunikacyjnego. Leży przy drodze krajowej nr 1, stanowiącej główny szlak tranzytowy północ – południe (Gdańsk – Warszawa – Katowice – Bielsko-Biała). Zachodnia granica gminy przebiega w bezpośredniej bliskości drogi krajowej nr 81, będącej ważnym szlakiem komunikacyjnym pomiędzy Katowicami a Ustroniem i Wisłą oraz granicą państwa w Cieszynie. Drogi wojewódzkie łączą gminę z Oświęcimiem oraz Jastrzębiem Zdrój i Żorami. Drogi krajowe 1 i 81 zapewniają połączenie z autostradą A-4 natomiast drogi wojewódzkie nr 933 i 935 w przyszłości z autostradą A-1. Drogi lokalne zapewniają sprawną sieć połączeń między miejscowościami, wchodzącymi w skład gminy. Pszczyna jest też stacją węzłową w systemie komunikacji kolejowej. Tu krzyżują się linie relacji międzynarodowej Warszawa – Katowice – Bielsko-Biała – Wiedeń oraz linia lokalna Oświęcim – Czechowice-Dziedzice – Żory – Rybnik.

Pod względem fizjograficznym położona na wysokości 200 – 300 m n. p. m. gmina Pszczyna znajduje się w obrębie Makroregionu Kotliny Oświęcimskiej, mezoregionu równiny Pszczyńskiej, która stanowi część Kotliny Oświęcimskiej, usytuowanej pomiędzy Doliną Górnej Wisły i Wyżyną Katowicką. Jest to piaszczysta równina, zajęta w znacznej części przez bór sosnowy (Lasy Pszczyńskie). Miasto zlokalizowane jest w Dolinie Wisły.

Obszar gminy należy do dorzecza Wisły. Na zachód od granicy gminy przebiega wododział I rzędu, między dorzecziami Wisły i Odry. W związku z tym ciekły występujące w obrębie gminy są mało zasobne w wodę. W południowo wschodniej części gminy płynie rzeka Wisła, jednak najważniejszym na terenie gminy ciekim jest jej lewobrzeżny dopływ - rzeka Pszczynka i jej dopływy Dokawa i Korzenica. Na terenie gminy występują też liczne zbiorniki wodne, głównie pochodzenia antropogenicznego.

Województwo Śląskie leży w zasięgu pięciu krain, należących do dwóch typów klimatycznych. Środkowa jego część wraz z gminą Pszczyna, znajduje się w zasięgu klimatów podgórskich nizin i kotlin. Zaznaczają się tu wpływy kontynentalne, charakteryzujące się wzrostem amplitudy rocznej temperatury powietrza w kierunku wschodnim. Gmina Pszczyna leży w obrębie Kotliny Oświęcimskiej, gdzie okres wegetacyjny wynosi 210 do 220 dni w roku.

Obszar Wysoczyzny Pszczyńskiej jest piaszczystą równiną sandrową, której powierzchnia jest nachylona w kierunku wschodnim. Teren ten jest lekko pofalowany, wysokości względne jednak są niewielkie. Cały obszar wznosi się na wysokość ok. 200-300 m n.p.m. Rzeźba terenu w zasadzie jest

słabo urozmaicona z dominującym krajobrazem równinnym. Jedynym urozmaiceniem powierzchni terenu są doliny rzeczne.

Ważnym elementem krajobrazu są zbiorniki wodne, w większości sztuczne, powstałe w wyniku działań człowieka, jednak wraz z bogatą roślinnością tereny do nich przyległe tworzą ciekawe formy przyrodnicze i krajobrazowe.

W rejonie wsi Łąka, wzdłuż północnego brzegu Zbiornika Goczałkowickiego zlokalizowana jest część obszaru Natura 2000 o nazwie „Dolina Górnej Wisły”. Jest to miejsce bytowania wielu cennych gatunków roślin i zwierząt wodno – błotnych, o randze ostoi ptasiej o znaczeniu międzynarodowym.

Teren gminy ma charakter rolniczy, a jej znaczna część pokryta jest lasami. Gmina posiada korzystne warunki dla rozwoju rolnictwa - występują tu bardzo urodzajne i dobrze magazynujące wodę gleby typu lessowego o wysokich klasach bonitacji. Mimo bardzo sprzyjających warunków produkcja rolna na obszarze gminy ma tendencje spadkowe.

2.2. Zarys dziejów gminy Pszczyna.

Poznanie przeszłości pradziejowej dzisiejszej gminy Pszczyna utrudniają: słabe rozpoznanie archeologiczne, brak udostępnienia i opracowania źródeł archeologicznych, wreszcie przekształcenie powierzchni gminy, wskutek zachodzących tu procesów osadniczych.

Na przedmiotowym obszarze, na podstawie badań powierzchniowych, stwierdzono, że w obrębie miejscowości Czarków, Studzienice Piasek i Jankowice występuje łącznie 14 stanowisk archeologicznych.

Najstarsze ślady osadnictwa znaleziono w Studzienicach i pochodzą one z okresu neolitu. Pozostałe stanowiska archeologiczne datują znalezione na powierzchni fragmenty ceramiki, na okres średniowiecza. Potwierdza to odnotowany w źródłach pisanych średniowieczny rodowód Czarkowa, Studzienic, Piasku i Jankowic.

Jak się wydaje, przedmiotowy obszar w czasach prehistorycznych, nie należał do atrakcyjnych dla intensywnej gospodarki rolnej i stałego osadnictwa, a jedynie był penetrowany w związku z ekstensywną gospodarką leśną (chów i uprawa śródleśna) lub pozyskiwaniem surowców leśnych. Zajęty przez stałe osadnictwo został dopiero w średniowieczu i miało to zapewne związek z kolonizacją terenów nadgranicznych przez książąt piastowskich.

2.2.1. Początki wsi i miasta.

W okresie wczesnego średniowiecza omawiany teren zamieszkiwało słowiańskie plemię Gołęczyców, wzmiankowane przez tzw. Geografa Bawarskiego. Dysponowało ono w VII-IX w. kilkoma grodami.

Poza grodami obronnymi funkcjonowały w tym czasie także osady otwarte. Nie można stwierdzić, czy omawiany w opracowaniu teren w okresie wczesnego średniowiecza stanowił obszar niezasiedlony, czy też istniały tutaj jakieś niewielkie osiedla, których istnienia możemy się tylko domyślać. Znajdował się natomiast w strefie silnego oddziaływania, a być może i w granicach, najpierw Państwa Wielkomorawskiego, a następnie czeskiego księstwa Przemyslidów.

W okresie średniowiecza obszar stanowił zachodnie obrzeże plemiennego państwa Wiślan, a następnie Małopolski. Na zachód od dzisiejszej Studzionki przebiegała granica pomiędzy utworzonymi w 1000 roku diecezjami krakowską i wrocławską. Około połowy X w. (lub raczej w jego 2 połowie) obszar wchodził najpierw w orbitę wpływów, a następnie w skład państwa pierwszych Piastów.

W okresie rozbitcia dzielnicowego w 1178 roku książę senior Kazimierz Sprawiedliwy przekazał między innymi ziemię pszczyńską w prezencie z okazji chrztu, raciborskiemu księciu Mieszkowi Płatonogiemu.

Do połowy XIII w. obszar ten jest bardzo słabo zaludniony. Przedmiotowe tereny znalazły się w rękach książąt opolskich, a następnie pod koniec XIII w. książąt raciborskich. Mimo postępującego rozdrobnienia politycznego ma miejsce proces odbudowy gospodarczej kraju po najazdach tatarskich. Prowadzona jest duża akcja osadnicza, w ramach której na przełomie XIII i XIV w. powstają nowe osady, a także „odbudowywane” są zniszczone w trakcie najazdu tatarskiego osiedla. Ponawiane są ich akty i przywileje lokacyjne. W tym też okresie powstają wsie z terenu gminy Pszczyzna (jak np. Brzeźce, Czarków, Ćwiklice, czy Studzienice w drugiej połowie XIII w.). Najstarszą wsią jest Wisła założona na początku XIII lub może jeszcze w drugiej połowie XII w. na prawie niemieckim (ob. Wisła Mała) i później translokowana na prawie polskim w XIV w. (ob. Wisła Wielka). Najmłodsza wydaje się być Poręba, założona w drugiej połowie XIV w.

Wioski zakładano na zboczach dolin niewielkich cieków wodnych, po obu jego stronach. Oprócz zagród chłopskich istniały na ich terenie stawy i młyny. Zasadźców osadzono na określonej ilości łąnów flamandzkich, w ramach których wzdłuż drogi rozmieszczono 1 łąnowe działki kmiece siedlaków (siodlaków). W centrum wsi znajdowały się 1 - 2 łąny przeznaczone pod kościół oraz rolę proboszczowską. Zasadźca (późniejszy sołtys) dysponował 5-6 łąnami dla własnych potrzeb.

Ustrój społeczny, prawny i gospodarczy był ściśle określony przez prawo i dokument lokacyjny. Organizacja osad, powstających w tym okresie, ukierunkowana była głównie na uprawę roli, wytwarzanie i przetwórstwo zbóż.

Należy przyjąć, że wsie obecnej gminy Pszczyna powstały w XIII w.

W 1 połowie XIV w. były rozwiniętymi gospodarczo wsiami, w których obok gospodarki rolnej, prowadzono hodowlę ryb, w co najmniej kilkunastu stawach. Wsie miały wolnych dziedzicznych sołtysów i cieszyły się książęcymi przywilejami.

W początkach XIII w. lub w wieku XII powstała osada o charakterze wczesnomiejskim, będąca przede wszystkim ośrodkiem wymiany handlowej, a także ośrodkiem administracyjnym – Pszczyna. Powstała ona przy przebiegającym tędy, od wczesnego średniowiecza, szlaku handlowym z Rusi przez Kraków w kierunku Bramy Morawskiej i dalej – nad Dunaj. Umocniony gródek – przyszły zamek pszczyński – stanął obok dogodnego brodu, jedyne miejsce, bezpiecznej przeprawy przez bardzo podmokłą i bagnistą dolinę rzeki Pszczynki. Ukształtowana obok grodu osada otrzymała prawa miejskie przed 1327 rokiem, dostając zapewne dokument lokacyjny na prawie niemieckim. W XIII-XIV w. istniały na obszarze obecnej gminy Pszczyna trzy rodzaje własności: książęca, kościelna oraz rycerska. Powstanie własności rycerskiej wiązało się z rozdawnictwem ziemi przez księcia. W XIV-XV w. stan posiadania ulegał ciągłym zmianom. Wsią rycerską były np. Ćwiklice, gdzie w XIV i XV w. istniała niewielka siedziba możnowładcza. Źródła pisane wspominają rycerza Derkacza z Ćwiklic. Był to zapewne rycerz jedno lub dwuwioskowy, co najwyżej kilkuwioskowy. Na omawianym terenie dominowała jednak własność książęca.

2.2.2. W Państwie Stanowym.

W wyniku procesów podziału, a później wewnętrznego rozpadu księstw, powstawały u schyłku średniowiecza wielkie majątki ziemskie, które miały charakter latyfundialny. Te procesy można także śledzić na przykładzie księstwa raciborskiego (opolsko-raciborskiego) czy cieszyńskiego. Powstały na ich terenie liczne majątki feudalne, nadawane lub sprzedawane jako lenna szlachcie - wolne państwa stanowe oraz zwykłe majątki - mniejsze państwa stanowe. W wyniku takich procesów powstało na terenie księstw cieszyńskiego i raciborskiego w II połowie XV – I połowie XVI w. kilka państweczek stanowych.

Pszczynskie Wolne Państwo Stanowe (Freie Standesherrschaft) kształtowało się w oparciu o ziemię pszczyńską, posiadającą pewną odrębność administracyjną i gospodarczą od końca XIV w, kiedy ziemia ta była częścią dóbr księcia Władysława Opolczyka, a ostatecznie powstało po sprzedaży

w 1517r. ziemi pszczyńskiej przez księcia cieszyńskiego Kazimierza II, żupanowi spiskiemu Aleksemu Turzo. W tym też roku król czeski Ferdynand I zdecydował o powstaniu i stroju Wolnego Pszczyńskiego Państwa Stanowego, w skład którego między innymi weszły miasto Pszczyna oraz wsie tworzące obecną gminę Pszczyna. Do roku 1526 było ono pod zwierzchnią władzą królów czeskich, a następnie przeszło do Niemieckiego Cesarstwa Habsburgów i pozostawało pod ich berłem aż do 1742 roku, a do roku 1809 było w granicach Niemieckiego Państwa Pruskiego. Zachowało ono odrębność administracyjną do połowy XIX w.

W 1407 roku Jan II zwany Żelaznym wyodrębnił z terytorium całego księstwa, jako dożywocie dla swej małżonki Heleny Korybutówny, obszar, w skład którego wchodziły Pszczyna, Mikołów, Bieruń Stary i Mysłówice (do 1536 roku). Początkowo są to dziedziczne księżęce dobra kameralne. Przypadający na lata 1480 - 1517 okres, gdy tereny obecnej gminy Pszczyna, znajdują się w rękach Kazimierza II, księcia cieszyńskiego, to czasy wielkiego rozwoju gospodarczego. W okresie tym zostanie ukształtowany rodzaj gospodarki tego obszaru, który przetrwa do XIX i XX w. Wychowany na dworze króla Kazimierza Jagiellończyka książę z rodu Piastów, zasłużył się dla całego Śląska, zapewniając mu pomyślny rozwój gospodarczy, poprzez potwierdzenie dotychczasowych przywilejów i wolności całej dzielnicy. Rozwinął wiele dziedzin pszczyńskiej gospodarki, nadając miastu różne przywileje i swobody, dbając również o architektoniczną rozbudowę miasta. Szczególną zasługą księcia jest rozwój, wręcz rozkwit gospodarki rybnej na tym obszarze. Cała dolina Pszczyńki, aż po ujście Wisły była niemal nieprzerwanym pasmem małych i dużych, a nawet olbrzymich stawów.

Książę Kazimierz II sprzedał Pszczynę i księstwo pszczyńskie węgierskiemu magnatowi, wolnemu panu z Betlehem Falva Aleksemu Turzo. Aleksy Turzo, współwłaściciel najbogatszej w piętnastowiecznej Europie spółki górniczej Turzo-Fugger, w swym krótkim władaniu Pszczyną (1517-1525), wślawił się intensywnym poszukiwaniem tu rudy żelaza, rozwijaniem kuźnic oraz handlu tranzytowego (m.in. ołowiem i winem). Natomiast jego brat Jan VI Turzo, pan na Pszczynie w latach 1525-1548, okazał się gospodarzem, dbającym o rozwój, stanowiących jego własność, miast i osad Pszczyńskiego Wolnego Państwa Stanowego. Był propagatorem miejskiego rzemiosła, nadał statuty cechowe pszczyńskim sukiennikom i krawcom (1537-39). Zadbął także o intensyfikację gospodarki na obszarach przyległych do miasta, czego wyrazem był dalszy rozwój gospodarki stawowej, wzmocnionej przez usypanie po 1534 roku pod Bieruniem największego stawu na Górnym Śląsku. Podjął też na dużą skalę wyrąb lasów, a drewno eksportowane było do Gdańska.

Turzonowie sprzedali najpierw wsie Mysłówice, Rożdżeń i Dzieńkowice, które kupił patrycjusz Krakowski Stanisław Salomon z Benedyktowiczów, a następnie w 1548 roku resztę

Państwa Pszczyńskiego, które nabył biskup wrocławski Baltazar von Promnitz z Żar. Od 1548 roku za zgodą króla Czech Węgier Ferdynanda I, Pszczyńskie Wolne Państwo Stanowe zostało dziedziczną własnością Promnitzowów. W wyniku wojny o sukcesję austriacką i kończącej ją pokój w Akwizgranie (1748r.) Państwo Pszczyńskie weszło w granice Państwa Pruskiego. Władza w państwie stanowym pozostała jednak nadal w ręku Promnitzów, a następnie w 1765 roku przeszła drogą dziedziczenia na książąt Anhalt-Cöthen.

Biskup Baltazar, założył w 1561 roku ordynację pszczyńską, co zapewniło jego rodowi długie panowanie na Pszczynie (aż do 1765r.). Kontynuował dalej akcję osadniczą zapoczątkowaną przez Aleksego Turzo i rozszerzał gospodarkę folwarczno-pańszczyźnianą. Jego bratankowie Stanisław i Karol Promnitzowie, rządzący Pszczyną w latach 1562-1591, kontynuowali politykę i kierunki działań gospodarczych. W tamtym czasie ilość folwarków kameralnych wzrosła do dziewięciu. Dbali oni też o rozwój miasta, w tym o ożywienie rzemiosła, udzielając licznych przywilejów: szewcom (w 1564r.), piekarzom (w 1567r.) i kuźnierzom (w 1585r.) w Pszczynie.

Opisywane kierunki działalności gospodarczej panów pszczyńskich, zostały także utrzymane na początku XVII w. przez kolejnych baronów Promnitz - Abrahama (1591-1612) i Henryka Anzelma (1612-1621), przy czym coraz większego znaczenia nabierała gospodarka rolna oparta na folwarkach pańszczyźnianych. Liczba folwarków wzrosła do czternastu. Wzrastała też liczba chłopów kameralnych oraz wymiar pańszczyzny. Pograniczne położenie Państwa Pszczyńskiego Stanowego oraz sąsiedztwo z bogatą i wielką Rzeczpospolitą spowodowało, że od końca XVI w. jego gospodarka nastawiła się w znacznym stopniu na obsługę rynku polskiego. Świadczyły o tym nowe przedsięwzięcia w postaci założenia przez Abrahama Promnitza wielkiego składu soli wielickiej w nadwiślańskich Bijasowicach (ob. w granicach miasta Bieruń), który dostarczał znacznych dochodów. Nadal kontynuowano wspieranie cechów rzemieślniczych (statuty cechowe dla pszczyńskich kuźnierzy w 1594 i mydlarzy w 1611 roku), zwłaszcza branż tekstylnych eksportujących do Polski (sukiennicy, płóciennicy i kuźnierze). Wymianie tej sprzyjały osobiste kontakty Promnitzów z dworem Wazów i dworami panów polskich. Zygmunt III Waza wstawiał się nawet za szlachtą polską, która nie zapłaciła panom pszczyńskim za zakupione i odebrane ryby. W 1825 roku Pszczyńskie Wolne Państwo Stanowe zostało podniesione do godności księstwa.

2.2.3. Dwory i folwarki.

Dobra rycerskie i kameralne stanowiły w XV-XVI w. podstawę rozwoju majątków ziemskich – folwarków, które przetrwały mimo likwidacji pańszczyzny aż do I połowy XX w. W XV-XVI w. na terenie naszych wsi powstały folwarki pańszczyźniane (Rudołtowice, Wisła, Stara Wieś).

Właścicielami dóbr rycerskich na przedmiotowym terenie była przez kilka stuleci polska szlachta, katolicy i protestanci. Po roku 1820 były nimi także osoby nie legitymujące się tytułem szlacheckim (np. właściciel Ćwiklic Jänsch). Wśród dawnych właścicieli na pewno należy wymienić Kozłowskich, Zborowskich czy Więckowskich. Należeli oni do średniego stanu rycerskiego i piastowali różne urzędy ziemskie, pełnili różne funkcje na dworze panów pszczyńskich.

Zabudowania dworskie, w przypadku miejscowości stanowiących dobra rycerskie panów średnich majątków, ograniczały się do zamkniętych z reguły w czworobok zabudowań folwarczno – gospodarczych oraz bardziej lub mniej reprezentacyjnych siedzib właścicieli, domów mieszkalnych zarządców i pracowników dworskich. Tego typu założenia można śledzić na rękopiśmiennych źródłach kartograficznych z połowy XVIII w. W okresach późniejszych rezydencje zamożniejszych właścicieli otoczone były parkami. Przykładem dostatniej rezydencji z towarzyszącym jej parkiem i folwarkiem jest siedziba Zborowskich w Rudołtowicach.

W granicach dzisiejszej gminy Pszczyna dominowały dobra panów pszczyńskich, zorganizowane w sprawnie działający organizm gospodarczy oparty na pańszczyźnianej gospodarce feudalnej, prowadzonej w sieci wyspecjalizowanych folwarków (np. Wisła, Stara Wieś, Poręba, Siedlice, Kępa) z głównego punktu zarządzania w Pszczynie. Abraham Promnitz utworzył w 1610 roku scentralizowany zarząd dóbr pszczyńskich tzw. kamery pszczyńskiej, która przetrwała pod różnymi postaciami do 1945 roku. Odtąd gospodarka panów pszczyńskich nabrała charakteru bardziej systematycznego i opartego na racjonalnych przesłankach finansowych. Jej przejawem było wprowadzenie od 1613 roku rocznych ksiąg dochodów państwa pszczyńskiego.

W pierwszej połowie XVIII w. Erdmann II Promnitz (1703-1745) doprowadził system folwarczno-pańszczyźniany do szczytu możliwości ekonomicznych i zyskowności. Do dwudziestu jeden dotychczasowych folwarków dołączyło jeszcze pięć następnych, w tym dwa duże, założone kosztem gruntów chłopskich w latach 20. XVIII w. w Piotrowicach i Wyrach.

Pod względem organizacyjnym folwarki Promnitzów zorganizowane były w 4 klucze gospodarcze: Siedlice, Lędziny, Niemiecka Wisła i Stara Kuźnia, z których klucze siedlicki i wiślański znajdują się na obszarze, będącym przedmiotem opracowania. Ciągły wzrost powinności pańszczyźnianych zaczął doprowadzać do buntów chłopskich, które rozpoczęły się już w 1714 roku,

a swój szczyt osiągnęły w II połowie XVIII w. Dobra pszczyńskie zasłynęły na całym Górnym Śląsku z dużych i gwałtownych buntów w 1766 roku, oraz w 1780 i 1785 roku. W ich stłumieniu Panowie pszczyńscy musieli uciekać się do pomocy wojska.

Wyrażna intensyfikacja gospodarki w dobrach pszczyńskich daje się zauważyć po 1720 roku. Następuje znaczny wzrost hodowli zwierzęcej, zwłaszcza owiec – w połowie wieku w folwarkach działało już trzynaście owczarni. W fazę kryzysu weszła natomiast gospodarka stawowa, połów ryb spadał i malał udział rybołówstwa w dochodach z dóbr. W końcu XVIII w. zdecydowano się nawet na likwidację niektórych stawów. W rezultacie po blisko 3 wiekach świetności ta dziedzina gospodarki w dobrach pszczyńskich przestała dominować. Również gospodarka leśna zajmowała do II połowy XVIII w. pozycję marginesową, nie mogąc się rozwinąć z uwagi na konkurencję drewna polskiego i ceł polskich. W czasach Erdmanna II rozpoczęto obsadzać drogi ziemi pszczyńskiej drzewami owocowymi, a po 1734 roku pojawiła się tu, za przyczyną sprowadzonych przez hrabiego hutników z Saksonii, uprawa ziemniaków (pierwsza na Górnym Śląsku). Wyraźnie natomiast zmalało w I połowie XVIII w. zainteresowanie miastem i jego rzemiosłem. Sytuację pogorszyły 3 wojny śląskie, liczne zniszczenia i kontrybucje wojenne. Po zagarnięciu Śląska przez Prusy w 1742 roku narzuciły one tutejszym miastom wysokie cło i podatki na towary polskie, co doprowadziło niemal do ustania handlu z Rzeczpospolitą, stanowiącego podstawę gospodarczą istnienia takich miast jak Pszczyna.

Drugą połowę XVIII w. wyraźnie zdominował dalszy intensywny rozwój gospodarki rolno-hodowlanej organizowanej w oparciu o dwadzieścia sześć folwarków (w roku 1755 dokupiony został folwark Czarków), która przynosiła już połowę dochodów panów pszczyńskich. Według spisu z 1764 roku w 56 wsiach i 5 przysiółkach kameralnych w dobrach pszczyńskich istniało 2 348 gospodarstw chłopskich i 566 gospodarstw komorniczych. W wydanej w tymże roku konstytucji gospodarczej Jan Erdmann Promnitz określił precyzyjnie, wielkość pańszczyzny dla poszczególnych grup chłopskich, w każdej wsi. Pańszczyzna ta często osiągała powinność świadczenia pracy aż przez 6 dni w tygodniu. Zabudowania dworskie oraz utrwalone w późniejszej zabudowie układy przestrzenne założeń dworsko-folwarcznych przetrwały w wielu folwarkach dóbr pszczyńskich (np. Siedlice, Kępa ob. w granicach miasta Pszczyna). Układ rezydencjonalny we własności szlacheckiej, niestety tylko z reliktovo zachowanym układem folwarku, przetrwał w Rudolłowicach.

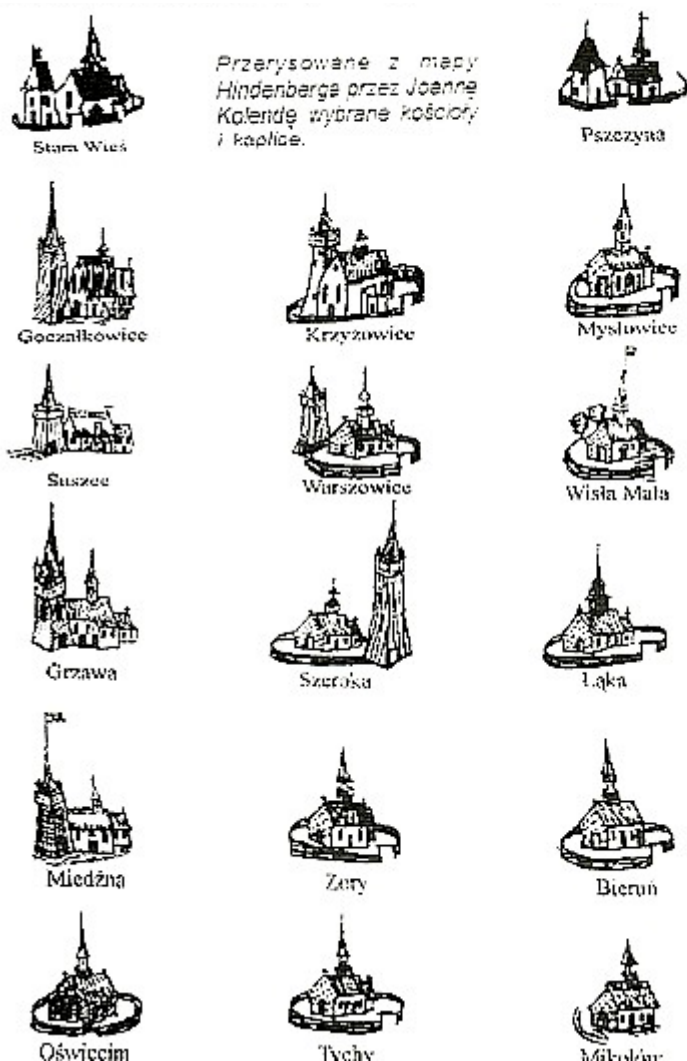
Ilustracja 3: Kreis Pless 1:150000

2.2.4. Wieś, Miasto - Układy przestrzenne w czasach nowożytnych.

Miejscowości gminy Pszczyna były osadami niewielkiej lub średniej wielkości. Liczyły pierwotnie od kilku (Poręba) do kilkunastu (Ćwiklice) pełnorolnych gospodarstw. Osady te należały do grupy średnich na terenie Śląska. Granice terenu zabudowanego wsi wyznaczały drewniane krzyże czy kamienie graniczne, a w II połowie XIX w. także smukłe kamienne „Boże Męki”. Obszar zwartej zabudowy wiejskiej, jak pokazuje mapa Hindenberga z 1639 roku, był otoczony tzw. „opłoceniem” w XVII w. okreśłany mianem „wągradów”.

W czasach nowożytnych, przed uwłaszczeniem chłopów i parcelacją dużych, pełnorolnych gospodarstw chłopskich, miejscowości posiadały charakter ulicówek. Wioski, stanowiące własność rycerską (alodialną), bardzo często podlegały działom. Tego typu procesy obserwujemy od XV w. m.in. na terenie Ćwiklic. Zdarzało się tam, że na jednej wsi „siedziało”, czyli miało swoje działki nawet kilku rycerzy - szlachciców. W ten sposób miejscowości dzieliły się na części górne, dolne, średnie.

W efekcie struktura przestrzenna poszczególnych jednostek osadniczych, istniejących na terenie przedmiotowej gminy – średniowiecznych wsi – przetrwała niemal do chwili obecnej. Charakteryzuje się ona na terenie gminy Pszczyna skupioną, zwartą zabudową, brakiem licznych przysiółków. Relikty pierwotnych układów przestrzennych są czytelne, pomimo rozbudowy osad widocznych na kolejnych mapach wykonanych przed uwłaszczeniem chłopów, a potem rozdrobnieniu gospodarstw wskutek ich parcelacji między dziećmi, głównie synów. Analiza przekazów kartograficznych z XIX w. pozwala na stwierdzenie, że ramy przestrzenne zabudowy nie wyszły poza ustalone przed wiekami obszary, a pierwotne układy ruralistyczne zostały utrwalone w zabudowie późniejszej, aż po współczesną włącznie. Pszczyna zachowała tradycyjny, średniowieczny układ przestrzenny miasta. Układ ten utrzymany został również po ostatnim pożarze całego miasta w 1748 roku (spłonęły również kościoły), dzięki planowi odbudowy, sporządzonemu przez architekta księżęcego Christiana Jahne. Plan miasta miał kształt ośmioboku z dużym prostokątnym rynkiem pośrodku, przechodzącym od zachodu w szeroką ulicę prowadzącą niegdyś do Bramy Opawskiej. W stronę przeciwną biegła główna ulica miasta (obecnie ul. Piastowska), przy której stała Brama Krakowska. W północnej pierzei rynku znajdował się ratusz, kościół ewangelicki i nieco dalej kościół katolicki, od strony północno-zachodniej zamek książęcy z Bramą Wybrańców i parkiem, a po stronie południowej i wschodniej rozmieszczone były domy mieszczkańskie.

Ilustracja 4: Przerysowane wybrane kościoły z mapy Hindenberga

2.2.5. Podstawy gospodarcze wsi i folwarków.

Jak już wspomniano jedną z podstawowych gałęzi gospodarki była, co najmniej od XVI w., gospodarka stawowa. Rozwój gospodarki rybnej na ziemi pszczyńskiej na dużą skalę należy datować na koniec XV w., na czasy panowania księcia Kazimierza Cieszyńskiego (1480-1517), który osobiście był zainteresowany rozwojem tej gałęzi gospodarki na administrowanych terenach. Dzieło księcia Kazimierza kontynuował Jan Turzon.

„Złoty wiek”, który stanowił okres znacznego rozwoju gospodarki stawowej przypada na wiek XVII. Stawy – różnej wielkości - tworzono przez sypanie grobli w dolinach rzek i mniejszych cieków:

rzeki Pszczynki, Dokawy. W XVI w. powstał Wielki Staw Bieruński o powierzchni 533 ha. Otoczony był on potężnymi groblami o długości około 1800 m. Został opisany m.in. w dziele Olbrachta Strumieńskiego „O sprawie, sypaniu, wymierzaniu i rybieniu stawów” wydanym w Krakowie w 1573 roku. Około 1490 roku powstał nieco mniejszy Staw Łącki. Podziw budzi, istniejąca do dziś budowla ziemna - tzw. łącka grobla. Hodowane w stawach karpie trafiały głównie na rynek krakowski oraz pozostałe tereny Małopolski. Stawami zarządzał specjalny funkcjonariusz pański, stawowy. W połowie XVIII w. spadła opłacalność hodowli rybnej w dobrach pszczyńskich, głównie wskutek utraty krakowskiego rynku zbytu, co doprowadziło do stopniowego osuszania stawów, w tym i Wielkiego Stawu w Bieruniu.

Wskutek wojny trzydziestoletniej, przeniesienia stolicy z Krakowa do Warszawy oraz rozwijającej się produkcji zboża i roślin okopowych, gospodarka stawowa mocno upadła. Na przełomie XVIII i XIX w. powierzchnia stawów wyraźnie się zmniejszyła. Część stawów jednak przetrwała do czasów współczesnych i prowadzona jest w nich gospodarka rybacka, z utrzymaniem dominującej roli hodowli karpia.

Na osuszonych stawach, powstawały często folwarki. Rozwijano na niewielką skalę produkcję mleka, masła i serów oraz produkcję dodatkową związaną z rolnictwem. W XVIII w. zaprowadzono na terenie ówczesnego powiatu pszczyńskiego, nieznaną wcześniej hodowlę ziemniaków. Ich nadwyżki przetwarzano w gorzelniach, które przynosiły znaczny dochód w związku z posiadaniem przez panów pszczyńskich, prawem propinacji, czyli prawem do produkcji trunków. Zamożniejsze folwarki były ośrodkami postępu rolniczego. Na przełomie XIX i XX w. pojawiły się w nich pierwsze maszyny parowe. Istotną rolę zaczęła w XVIII w. odgrywać hodowla szlachetnych odmian owiec - rasy merynos, sprowadzonych przez Hochbergów. Hodowla owiec prowadzona była głównie w wyspecjalizowanych folwarkach. W XIX w. w dobrach pszczyńskich funkcjonowało dziewiętnaście owczarni. W szczytowym momencie hodowano w dobrach kilkadziesiąt tysięcy sztuk merynosów. W tym okresie śląska owcza wełna rywalizowała na brytyjskim rynku z najlepszymi gatunkami wełny pozyskiwanej na miejscu.

Obszar dzisiejszej gminy Pszczyna nie stanowił zamkniętej całości pod względem gospodarczym, własnościowym czy administracyjnym. Wsie należały do różnych właścicieli, miały bliskie powiązania w obrębie jednej własności. Granice dóbr nie były tożsame z obecnymi podziałami administracyjnymi. Szeroko rozumiane różnice kulturowe wśród ludności powodowała różna przynależność parafialna (i dekanalna), własnościowa, administracyjna.

2.2.6. Rewolucja przemysłowa, budowlana i oświatowa.

W 1811r. Król pruski zniósł poddaństwo osobiste chłopów. Od tego czasu ludność wiejska mogła swobodnie zmieniać miejsce zamieszkania. Likwidacja poddaństwa nie była jednoznaczna z uwłaszczeniem i zniesieniem pańszczyzny. Niezrozumienie edyktu stało się przyczyną wybuchu na Górnym Śląsku w 1811 roku powstania chłopskiego, które nie ominęło obszaru obecnej gminy Pszczyna. Powstanie zostało stłumione „twardą ręką” w sposób zbrojny przez rząd pruski, a panowie pszczyńscy dla stłumienia powstania w swoich dobrach uciekli się do pomocy wojska.

Sprawy uwłaszczenia i związane z nim likwidowanie pańszczyzny regulowały odrębne, późniejsze edykty. Proces był długotrwały i na omawianym obszarze zakończył się około połowy XIX w. Do czasu uwłaszczenia chłopcy byli jedynie dziedzicznymi użytkownikami gospodarstw.

W 1846r. dobra pszczyńskie przejęła hrabiowska rodzina von Hochberg, której rodowa rezydencja znajdowała się w Książu na Dolnym Śląsku. Była to jedna z zamożniejszych i najbardziej wpływowych rodzin magnackich w ówczesnej Europie. W nabytych dobrach przedsięwzięli oni wielkie inwestycje, kształtujące nowoczesną gospodarkę przemysłową, rolną i leśną. Wzorem innych zamożnych rodzin w Europie była rodzina Anhaltów, która założyła w Czarkowie uzdrowisko.

Wiek XIX przyniósł wiele zmian spowodowanych szybkim rozwojem przemysłu, związanym m.in. z intensywną eksploatacją złóż. Pszczynę ominął nagły wzrost gospodarczy - nigdy nie stała się miastem przemysłowym, dzięki temu, że pokłady węgla znajdują się tu na głębokości czyniącej wydobycie nieopłacalnym. Powstające w dobrach nowe kopalnie węgla, huty żelaza, fabryki kaflów i celulozy, elektrownie, tartak, znajdowały się poza granicami obecnej gminy Pszczyna. Nastąpiła modernizacja browaru książęcego w Tychach. Zreformowano gospodarkę leśną, przeprowadzając masowe zalesianie dóbr, równocześnie wzbogacając je o nową zwierzynę łowną (do lasów pszczyńskich przywieziono w 1854r. daniele, w 1861r. jelenie wapiti, a w 1865r. – żubry). Sprowadzone do lasów pszczyńskich żubry uświetniały polowania, na które zapraszane były koronowane głowy z całej Europy.

Bardzo istotne znaczenie dla przyspieszenia rozwoju gospodarczego i cywilizacyjnego Pszczyny miała poprawa sieci komunikacyjnej. W drugiej połowie XIX w. wybudowano sieć utwardzonych, obsadzonych drzewami dróg, łączących poszczególne wsie i folwarki z lokalnym centrum, jakim była Pszczyna. Sieć użytkowych dróg lokalnych uzupełniały wysadzone drzewami drogi konne o charakterze głównie rekreacyjno - widokowym.

W 1870 roku na terenie obecnej gminy Pszczyna powstała linia kolejowa, przy której kolejno zostały utworzone stacje - najpierw w Pszczynie, a następnie w Piasku. Kolej umożliwiała wyjazdy

w kierunku większych miast, dawała możliwość dodatkowych miejsc pracy dla przeludnionych wsi oraz pozwalała na wywóz płodów rolnych. Nastąpiła wyraźna poprawa poziomu materialnego mieszkańców oraz szybki rozwój wsi. Drewniana zabudowa z dachami krytymi słomą, była stopniowo zastępowana murowanymi z cegły domami krytymi dachówką. Proces ten postępował stosunkowo szybko i został zakończony w pierwszej połowie XX w. „Rewolucja” budowlana dotyczyła też obiektów użyteczności publicznej. Powstały nowe budynki szkolne, kościoły i kaplice.

W latach 60-70. XX w. na wsi rozwijało się budownictwo indywidualne. Rozbierano też ostatnie drewniane domostwa. Pojawiły się piętrowe budynki na rzucie zbliżonym do kwadratu, kryte płaskim lub czterospadowym dachem. Tego typu budownictwo rozwijało się przede wszystkim przy głównych ulicach. W latach 70-80. XX w. budowano z prefabrykatów pawilony handlowe i obiekty Gminnych Spółdzielni „Samopomoc Chłopska” oraz szopy i garaże kółek rolniczych. Obecnie budowane domy nabierają bardziej indywidualnego charakteru. Swoją formą nawiązują do architektury polskich dworców lub podmiejskich willi.

Ruch budowlany w mieście przebiegał w nieco odmiennym rytmie. W drugiej połowie XVIII w. nastąpiła, trwająca wiele lat, odbudowa miasta zniszczonego przez pożar w 1748 roku. Zgodnie z zarządzeniem Jana Erdmanna, mającym zapobiec kolejnym klęskom pożarów, w mieście powstawały jedynie budynki murowane kryte dachówką. „Panowie na Pszczynie” udzielali daleko idącej pomocy mieszkańcom. Ożywiony ruch budowlany objął również przedmieścia polskie i niemieckie, gdzie dopuszczona była konstrukcja szachulcowa (tzw. mur pruski), budynki drewniane można było wznosić dopiero poza miastem.

Wybudowane w tym czasie dwa pałacyki - Ludwikówka w parku oraz tzw. Bażantarnia w Porębie - służyły głównie towarzyskim spotkaniom właścicieli.

W XIX i na początku XX w. rozrastające się miasto wyszło poza określone w średniowieczu granice. Fakt powstania w 1870 roku w niewielkiej odległości od miasta, na międzynarodowej linii kolejowej Warszawa – Wiedeń stacji, przesądził o kierunku ekspansji terytorialnej. Miasto zajęło najkorzystniejsze fizjograficznie i strukturalnie obszary. Autorem planu urbanistycznego, dla powstającej pomiędzy organizmem o średniowiecznych korzeniach, a dworcem i linią kolejową, nowej dzielnicy miasta, był książęcy ogrodnik Bolecke. Osią promienistego układu była Aleja Książęca (obecnie ul. Kościuszki), która miała formę dwujezdniowej ulicy, z ujętym w szpaler strzyżonych drzew ciągiem pieszym pośrodku. W przestrzeń pomiędzy ulicami rozchodzącymi się promieniście od zagospodarowanego zielenią placu (obecnie Plac Zwycięstwa i Wolności) wytyczone zostały duże działki pod okazałe wille miejskie z dużymi kwiatowymi „przedogrodami”. Budynki

użyteczności publicznej, mieszczące się w tej dzielnicy (np. siedziba starostwa) – mają charakter willi położonych w ogrodzie. Układ dzielnicy, pomimo licznych zmian i przekształceń, obecnie jest nadal czytelny.

Ilustracja 5: "Ludwikówka"

W tym okresie powstało wiele interesujących neostylowych obiektów, takich jak: neogotycki Sąd Grodzki (1904) i Administracja Dóbr Książęcych (tzw. Palais), neoklasycystyczny budynek Starostwa (1886), czy Urząd Poczty i Telegrafu (1864).

W miejscu osuszonego stawu miejskiego na przełomie XVIII i XIX w. powstał naturalny park miejski – „Dzika Promenada”, „Park Zwierzyniec”.

W drugiej połowie XX w. na obrzeżach miasta powstały osiedla mieszkaniowe z tzw. „wielkiej płyty” oraz domków jednorodzinnych. Rozbudowa miasta i wymiana poszczególnych obiektów kubaturowych nie doprowadziła jednak do zatarcia posiadających duże walory zabytkowe układów urbanistycznych średniowiecznego miasta, dzielnicy XIX-wiecznej, czy dawnych folwarków Siedlice, Kępa. Całkowitemu zatarciu uległa dawna Stara Wieś (wieś alodialna, której jedynie nazwę nosi współczesna dzielnica mieszkaniowa), czy niektóre z folwarków całkowicie wchłoniętych przez miasto.

2.2.7. Likwidacja obszarów dworskich, parcelacja.

W II połowie XIX w. na Górnym Śląsku rozpoczął się proces pobudzania świadomości narodowej. Nie bez znaczenia była działalność urodzonego w 1825 roku w niedalekich Pielgrzymowicach Karola Miarki - nauczyciela i organisty, ale przede wszystkim działacza społecznego i krzewiciela wiedzy i kultury narodowej na Śląsku. Po zakończeniu I wojny światowej miały miejsce trzy powstania śląskie. W trakcie trzeciego powstania licząca 2173 członków pszczyńska Polska Organizacja Wojskowa Górnego Śląska zdołała opanować prawie cały powiat pszczyński z wyjątkiem Pszczyny i Mikołowa. W wyniku trzeciego powstania śląskiego oraz przeprowadzonego wcześniej plebiscytu, teren obecnej gminy Pszczyna znalazł się w Rzeczypospolitej Polskiej. W 1922 roku do miasta wkroczyło wojsko polskie pod wodzą gen. Szeptyckiego. W uroczystości tej wziął udział przywódca powstań śląskich Wojciech Korfanty.

W okresie międzywojennym zlikwidowano dualizm podziału administracyjnego – wcielono tzw. obszary dworskie, pozbawione samorządu, do gmin macierzystych. Gminy, za odszkodowaniem, przejęły też obowiązki spoczywające na właścicielach obszaru dworskiego, związane z utrzymaniem dróg, szkół i ochrony przeciwpożarowej. Nastąpiła też częściowa lub całkowita parcelacja majątków ziemskich (np. Rudołtowice). Parcelacja była prowadzona przez Spółkę Osadniczą „Ślązak”. Parcelacja oraz działalność Spółki umożliwiła powstanie nowych gospodarstw i zabudowywanie terenów dotychczas niezabudowanych – a tym samym rozwój przestrzenny miejscowości.

W latach 20. XX w. dostrzeżono walory krajoznawcze okolicy. Na turystycznej mapie województwa i kraju zwrócono uwagę na rangę słynnych „Marszów powstańczych” z Trójkąta Trzech Cesarzy (pod Mysłowicami) do Trójkąta Trzech Republik (pod Olzą) odbywających się w połowie sierpnia każdego roku, na pamiątkę wybuchu III powstania śląskiego. Trójkąt Trzech Republik, to punkt u ujścia Olzy do Odry (poniżej ówczesnej gminy Olza), w którym łączyły się granice dawnej Czechosłowacji, Niemiec i Polski. Co roku, zmierzali do niego weterani powstań śląskich, harcerze oraz chórzyści. Trasa tych marszów przebiegała przez powiat pszczyński.

W przededniu II wojny światowej okolice Pszczyny stanowiły rejon umocniony, czego świadectwem są licznie zachowane polskie betonowe schrony bojowe. Wrzesień 1939r. to bohaterska obrona miasta przez byłych powstańców śląskich i harcerzy, a także ciężkie walki oddziałów Armii Kraków. W okolicy Pszczyny rozegrała się tzw. Bitwa Pszczyńska – wojska niemieckie przełamały główną linię polskiej obrony na Śląsku. W we wrześniu 1939r. zajęte zostały miejscowości wchodzące w skład obecnej gminy Pszczyna. Zniszczeniu uległ jeden z najcenniejszych obiektów zabytkowych Pszczyny – pochodzący z XV lub XVI w. drewniany kościółek p.w. św. Jadwigi (dawny

kościół parafialny w Starej Wsi). Na przełomie 1944 i 1945r. Pszczyna stała się świadkiem „marszu śmierci” więźniów Oświęcimia. Miasto, wyzwolone w lutym 1945r., nie zostało zniszczone w znaczny sposób. W okresie II wojny światowej, wskutek działań frontowych, represji i mordów zginęło kilkuset mieszkańców miejscowości, wchodzących w skład dzisiejszej gminy. W 1945r. dobra Hohbergów zgodnie z dekretem PKWN uległy nacjonalizacji i częściowej parcelacji. Na terenie niektórych folwarków powstały Państwowe Gospodarstwa Rolne. Dzisiaj należą one do Państwowej Agencji Własności Rolnej i są dzierżawione lub sprzedawane osobom prywatnym. W zespole rezydencjonalnym w Pszczynie urządzono muzeum wnętrz.

2.2.8. Pszczyna w II połowie XX wieku.

Jak już wspomniano, w Pszczynie oraz jej okolicy nie rozbudowano nadmiernie przemysłu. Zlokalizowano tu Fabrykę Elektrofiltrów „Elwo”, wybudowano Zakłady Gazów Technicznych. Powstała duża mleczarnia Okręgowej Spółdzielni Mleczarskiej oraz młyn. Gmina zachowała swój charakter rolniczy. Większość mieszkańców utrzymuje się z pracy w okolicznych zakładach przemysłowych (położonych poza granicami gminy) i punktach usługowych. Prowadzona jest też działalność rolnicza, hodowlana, usługowa i turystyczna. Produkcja rolna ukierunkowana jest głównie na zaspokojenie potrzeb mieszkańców konurbacji. Wsie gminy Pszczyna zyskały miano „zagłębia pieczarkowego”. Zaczyna się rozwijać na szerszą skalę obsługa ruchu turystycznego, szczególnie „turystyki weekendowej”.

Gmina pszczyna to gmina miejsko-wiejska w województwie śląskim, w powiecie pszczyńskim. W latach 1977-1998 gmina położona była w województwie katowickim. Wraz z 12 okolicznymi sołectwami Pszczyna tworzy gminę, która zajmuje 174 km² i liczy ok. 50 tysięcy mieszkańców (w tym miasto Pszczyna - 27 tysięcy mieszkańców).

3. KALENDARIA

3.1. Kalendarium dziejów wsi Brzeźce.

2.poł.XIII w.	Lokacja wsi na prawie niemieckim
1326	Pierwsza wzmianka o istnieniu wsi, nazwa zostaje zapisana w brzmieniu Bresca. Należąca do diecezji krakowskiej parafia Brzeźce. Proboszcz parafii Konrad zalega z opłatami świętopietrza i zostaje ekskomunikowany.
1328	Brzeźce są jedną z najmniejszych wsi dekanatu pszczyńskiego.
1346	Nazwa wsi zostaje zapisana w brzmieniu Brescze.

1433	Wieś zostaje spustoszona przez Husytów.
13.12.1444	W dokumencie księżnej Heleny Raciborskiej, uposażającej kościół w Pszczynie, zostaje wspomniana leżąca przy „Wielkiej Drodze” karczma Marcina z Brzeźców
1473	Przez wieś przechodzą walczące wojska polskie, czeskie i węgierskie.
XVI w.	W Brzeźcach istnieje nowy drewniany kościół parafialny, karczma i młyn.
1512	Właścicielem wsi jest Jakub Grodowski pan na Mizerowie, który ufundował w Brzeźcach nowy drewniany kościół
1529	Źródła pisane wymieniają Walentego młynarza z Brzeźc, który jest zobowiązany do płacenia panu na Pszczynie 5 florenów czynszu rocznego oraz tuczenia rocznie 1 świni wartości 1 florena
1536	W Brzeźcach mieszkają: pleban karczmarz, młynarz i 10 gospodarzy
19.08.1540	Jan Jeleński karczmarz z Brzeźców otrzymuje od Jana Turzo potwierdzenie dawnych przywilejów (nadanych przez księcia Kazimierza) w tym prawa pobierania myta mostowego, w zamian za co zobowiązany jest do płacenie rocznego czynszu w wysokości 5 złotych i 20 groszy.
1549	Wieś przechodzi w ręce Joachima Grodowskiego
1569	Kościół w Brzeźcach przechodzi w ręce protestantów, przybywa pastor Jan Nałyński
1572	Wieś zamieszkuje 20 osadników
1586	Wójtem wsi jest Piotr Orzeszek
1593	Wójtem wsi jest Jerzy Sopel
1625	Pierwsza wzmianka o istniejącej w Brzeźcach szkole parafialnej
1626	Drewniany kościół w Brzeźcach nosi wezwanie św. Ducha i jest administrowany przez protestantów
1628	Protokół z wizytacji biskupiej odnotowuje, że parafia ma 3 dzwony
1629	We wsi mieszka 11 siodłaków, 6 zagrodników i 3 chałupników
1630	Kościół powraca w ręce katolików i zostaje objęty przez ks. Stanisława Błocha z Żywca
1659	W źródłach pisanych wymieniana jest Anna Wójtówna, córka wójta z Brzeźc
1665	Protokół wizytacji biskupiej prostuje wezwanie kościoła na św. Filipa i Jakuba, kościół jest zawiadywany przez wyznawców konfesji augustiańskiej, którzy sprofanowali kościół p.w. Św. Ducha
1679	Rektorem szkoły jest Jan Słupski

1689	Mistrz ciesielski Olesch wznosi dzwonnice i soboty kościoła
1718	We wsi mieszka 11 siodłaków, 6 zagrodników i 6 chałupników
1732	Wójtem w Brzeźcach jest Jerzy Mądry
1724	Remont kościoła
1736	Urban Przybył z Wisły Polskiej (Wielkiej) dostarcza dęby do remontu kościoła, który odbywa się pod kierunkiem budowniczego Stalmacha
1740	Zmiana wezwania kościoła na „Matki Boskiej Szkaplerznej”
1764	We wsi mieszka 12 siodłaków, 5 zagrodników i 9 chałupników w tym 1 karczmarz i 1 młynarz. Wójtem jest Paul Wuzik, oczyszczony i zwolniony z pańszczyzny siodłak
1783	We wsi mieszka 12 siodłaków, 6 zagrodników i 12 chałupników, 1 młynarz i 1 karczmarz
1792	Wizytacja biskupia. W protokole zanotowano, że dachy kościoła i wieżyczka sygnaturki są dobrze gontami podbite, „dzwonnica drewniana od zachodu słońca przyłączona ku kościołowi, tylko w dachu rynną przedzielona”
1826	Powstaje nowy budynek szkolny
1846	Sołtysem jest siodłak Józef Hałupa
1864	We wsi jest 13 gospodarstw siodłaczych, 5 zagrodniczych, 21 chałupniczych, 1 kowal, 2 kołodziejów, 3 krawców, 2 szewców, 1 rzeźnik, 1 szynkarz, 1 handlarz ryb, 1 handlarz zbożem
1865	Staw książęcy zostaje osuszony i zamieniony na łąkę wykorzystywaną przez stadninę w Mizerowie Heinrichshof
1885	W miejscu starej drewnianej szkoły powstaje nowa - murowana
1902	Zostaje rozebrany stary drewniany kościół
1905	We wsi mieszka 8 siodłaków, 6 półsiodłaków, 4 zagrodników, 21 chałupników, 10 półchałupników, 25 parcelistów, organista, muzyk, 2 murarzy, karczmarz, cieśla, młynarz, stolarz, kupiec, 2 szybowych (na kopalni), położna, tkacz, kramarz, krawiec, kołodziej, 2 nauczycieli, szewc, sążniowy, oraz 4 zagrodników, 2 półzagrodników, 1 chałupnik i 3 parcelistów w przysiółku Widelki
14.07.1907	Rozpoczęcie budowy nowego murowanego kościoła
18.07.1909	Poświęcenie nowego murowanego kościoła wybudowanego według projektu Ludwika Schneidera z Opola pod nadzorem mistrza budowlanego Krymera również z Opola
1915	Pożar budynku szkolnego

1927	Wieś ma 604 mieszkańców
09.1939	W czasie działań wojennych zostaje zniszczona wieża kościoła

3.2. Kalendarium dziejów wsi Czarków.

1326	Czarków wymieniony zostaje jako osada należąca do parafii Wszystkich Świętych w Pszczyźnie
1467	Wieś wzmiankowana w źródłach pisanych
1765	Utworzenie manufaktury produkującej łyżki
1801	Na bazie miejscowych wód w Czarkowie funkcjonuje kąpielisko uzdrowisko. Leczone są w nim przede wszystkim schorzenia reumatyczne
1831	W uzdrowisku w Czarkowie zostaje urządzony szpital wojskowy
1957	Adaptacja budynku d. restauracji na kaplicę
1978	Erygowanie parafii p.w. Świętego Józefa Robotnika w Czarkowie

3.3. Kalendarium dziejów wsi Ćwiklice.

1305	Wzmianka źródłowa o kościele w Ćwiklicach, należącym do diecezji krakowskiej
1326	W Ćwiklicach istnieje parafia i jest zobowiązana do płacenia świętopietrza w wysokości 4 marek I 2 szkojcy. Plebanem jest ksiądz Mikołaj. Parafia w skład dekanatu oświęcimskiego diecezji krakowskiej
1326	Lokacja na prawie niemieckim wsi Ćwiklice
Poł. XIV - poł. XV w.	Na terenie Ćwiklic istnieje obronna rezydencja możnowładcy
1355	Parafia Ćwiklicka płaci świętopietrze w wysokości 5 szkojcy
I. 20. XV w.	Źródła pisane wymieniają Derkacza z Ćwiklic
13.10.1453	Jan Szostkowski i jego żona Helena sprzedają Ćwiklice Mikołajowi Makowskiemu
1463	Właścicielem i Panem na Ćwiklicach jest Mikołaj Ćwiklicki
1480	Właścicielem wsi Ćwiklice jest Frycz Ćwiklicki
1536 -1566	Ćwiklice stanowią własność starosty pszczyńskiego Wacława Brodeckiego z Brodku

1574-1575	Kościół w Ćwiklicach jest użytkowany przez protestantów
1593	Wacław Brodecki z Ćwiklic i Rudołtowic zobowiązany jest do stawiania na zamku w Pszczynie dwóch konnych
Do 1598	Wieś jest własnością córki Wacława Brodeckiego, która wyszła za mąż za Baltazara Porębskiego
1598	Wizytacja biskupia parafii. Kościół jest w użytkowaniu katolików i jego patronem jest Baltazar Porębski. W kościele znajdują się dwa ołtarze murowane niekonsekwentne. Dach płaski, drewniany, okna całe, ściany ozdobione malowidłami. Na dachu umieszczona była sygnaturka. Cmentarz posiadał solidne ogrodzenia. Jeden ze stawów należących do uposażenia kościoła znajdował się w bezpośrednim sąsiedztwie probostwa. Zabudowania parafialne są w złym stanie
26.12. 1598	Majątek Ćwiklicki nabywa Walenty Kozłowski
k. XVI w.	Powstaje szkoła parafialna, jej pierwszym rektorem jest Maciej z Wadowic
1620	Ćwiklice i przechodzą w ręce poborcy cła granicznego w Pszczynie Krzysztofa Steinsona
1648	Właścicielem Ćwiklic jest starosta Marcin Kozłowski z Kozłowa
1664	We wsi istnieje dom dla nauczyciela
1655	Wizytacja biskupia, w czasie której stwierdzono, że w parafii nie ma „heretyków”. Obowiązki rektora szkoły parafialnej pełni Jerzy Stachurski. Właścicielem wsi i kolatorem kościoła jest Marcin Kozłowski
27.12.1670	Marcin Kozłowski umiera i zostaje pochowany w krypcie kościoła
7.02.1671	Córka i spadkobierczyni Marcina Kozłowskiego Anna wychodzi za mąż za Wacława Zborowskiego
14.09.1715	Umiera i zostaje pochowany, zgodnie z pozostawionym testamentem, w krypcie kościoła - Wacław Zborowski
1715	Nowym właścicielem Ćwiklic zostają spadkobiercy Anny i Wacława Zborowskich - Józef, Konstantyn, Krzysztof i Leopold
1743	Właścicielem Ćwiklic Dolnych zostaje Marcin Więckowski
1769	Prace melioracyjne w Ćwiklicach
1783	W Ćwiklicach znajduje się 14 gospodarstw kmiecych, 31 zagrodniczych i chałupniczych, młyn oraz 3 folwarki dominialne i owczarnia.

	W Rudołtowich jest 10 gospodarstw siodłacyjnych, 25 zagrodniczych, 2 chałupnicze oraz 1 młyn
1790	Dolne Ćwiklice oraz Rudołowice są własnością Antoniego Szymońskiego, a właścicielem Górnych jest Ernst von Rotkirch
1846	Właścicielem Górnych i Dolnych Ćwiklic jest Jänsch
lata 50. XIX w.	Budowa nowego probostwa i zabudowań gospodarczych. Rozbudowa kościoła przez dobudowanie wieży, na której zostały zawieszane nowe dzwony
1857	Na terenie parafii mieszka 1309 katolików, 21 ewangelików oraz 4 żydów
1861	W Ćwiklicach mieszka 740 mieszkańców, w tym 732 katolików. We wsi jest 9 gospodarstw siodłacyjnych, 18 zagrodniczych i 41 chałupniczych. W Rudołowicach mieszka 728 osób, z których 703 to katolicy
1876	Właścicielem wsi zostaje książę pszczyński Jan Henryk XI książę von Hohberg.
1910	Powstaje nowa droga łącząca Ćwiklice z Rudołowicami (obecnie ul. Zawadzkiego). Stara droga, biegnąca na wschód od kościoła i plebanii, traci znaczenie w układzie komunikacyjnym wsi
1922	Elektryfikacja wsi
1933	Ćwiklice obejmują 1486 ha, w tym 86 ha stawów
1939	Zostaje zniszczona wieża kościoła oraz spalona zabytkowa sześcioboczna stodoła w zabudowaniach plebańskich.
1947	Remont wieży i jej hełmu po zniszczeniach wojennych.

3.4. Kalendarium dziejów wsi Jankowice.

Ok.1300	Powstaje wieś Jankowice
1440	Pierwsza wzmianka źródłowa o Jankowicach. Mikołaj Glinka kupuje wolne sołectwo Jankowice od sołtysa Lexy z Poręby
1468	Nazwa wsi zostaje wymieniona w brzmieniu „ <i>Jankowicz</i> ”
1476	Nazwa wsi zostaje wymieniona w źródłach pisanych w brzmieniu „ <i>Jankowicze</i> ”
17.04.1498	Książę Kazimierz II ofiarowuje miastu Pszczyna grunt Dokowa wraz

z częścią wsi Jankowice

1517	Wieś zostaje wymieniona w dokumencie księcia cieszyńskiego Kazimierza II jako wieś kameralna
1548	We wsi jest karczma
12.05.1560	Baltazar Promnitz nakazuje Waclawowi Brodeckiemu wzmocnienie brzegów stawów, stanowiących jego własność, tak aby nie zalewały Jankowic. Do znajdującej się we wsi gospody dziedziczne prawo otrzymuje Janeczko
1572	Wójtem wsi jest Walek, przed nim funkcje tę pełnił Wojtek
XVII w.	W Jankowicach są 2 młyny
1743	Nazwa wsi zostaje wymieniona w źródłach pisanych w brzmieniu „ <i>Jankowitz</i> ”
1780	Wieś ma 136 mieszkańców
Poł. XIX w.	Podział wsi na Jankowice Miejskie (Józefowec) i Jankowice Książęce
1855	W Jankowicach mieszka 328 osób Józef Łukowiec sprowadza do Jankowic wiatrak ze Studzionki
1862-1866	We wsi powstają pierwsze murowane domy
1864	We wsi jest 48 domów zamieszkiwanych przez 420 osób
1900	Wójtem jest Józef Niemiec
1901	Jan Henryk XI Hochberg przenosi z Murcek sprowadzone z Białowieży żubry i rozpoczyna ich hodowlę w Jankowicach
1919	Zostaje rozebrany wiatrak
29.06.1922	Nazwa wsi zostaje prawnie ustalona jako „ <i>Jankowice</i> ”
1931	We wsi jest 146 domów zamieszkiwanych przez 1284 osoby
1932	Znajdujący się we wsi młyn wodny przestaje pracować
1948	Utworzenie rezerwatu żubrów

1950	Zakończenie budowy kościoła p.w. św. Izydora
9.10.2006	Otwarcie Ośrodka Edukacji Ekologicznej „Pszczynskie Żubry”
2007	Zakończenie budowy kościoła

3.5. Kalendarium dziejów wsi Łąka.

XIII/XIV w.	Powstanie wsi na prawie niemieckim
2.03.1449	Dochody z Łąki zostają przekazane na rzecz kościoła w Pszczynie
1568	Kościół przejmują protestanci
1598	W Łące istnieje drewniany kościół p.w. św. Jadwigi
1653	Kościół powraca w ręce katolików
22.04.1658	Pożar kościoła
1660	Zakończenie budowy nowego kościoła p.w. Św. Mikołaja. Budowa nowej dzwonnicy
XIX w.	Rozbudowanie i podmurowanie kościoła

3.6. Kalendarium dziejów wsi Piasek.

1468	Pierwsza wzmianka źródłowa
1517	Nazwa wsi zostaje wymieniona w źródłach pisanych jako ” <i>wes Pyesek</i> ”
1765	Wieś na mapie księstwa pszczyńskiego widnieje jako <i>Piosek</i>
1945	Poświęcenie tymczasowego kościoła, którego budowę rozpoczęto w latach 30
1997	Poświęcenie nowego kościoła

3.7. Kalendarium wsi Poręba (Hauwald).

XIII/XIV w.	Założenie wsi na prawie niemieckim. Wieś jest niewielka, prawdopodobnie 14 łanowa
1440	Mikołaj Glinka wolny sołtys Jankowic kupuje sołectwo porębskie od Lopy za 26 grzywien czeskich
1536	We wsi mieszka 13 siodłaków
1572	We wsi mieszka 14 siodłaków i 1 zagrodnik

1620	Sołectwo w Porębie kupują od Glinków Świerkotowie
1640	W Porębie zamieszkuje 14 siodłaków, 4 chałupników i 4 komorników
XIX w.	We wsi istnieje nowoczesny kapitalistyczny folwark (Heinrichshof) należący do księcia pszczyńskiego
1702	We wsi znajduje się 14 gospodarstw siodłaczyh i 7 chałupniczych, w których zamieszkuje około 1000 osób
1750	We wsi znajduje się 15 gospodarstw siodłaczyh i 7 zagrodniczych. Mieszkańcy wsi posiadają 26 koni
1792 ¹	Na terenach wykupionych od chłopów i sołtysa Geycarka zostaje zagospodarowany las, wytyczona promenada, zbudowane obiekty gospodarcze, domek dla pracowników bażanciarni oraz drewniana willa nazwana na cześć księżęcego syna „Szczęściem Henryka”
1800	W punkcie widokowym zostaje wybudowana murowana rezydencja letnia (<i>Lautschlos, Fasaneria, Bażantarnia</i>)
1854	Powstanie księżęcego dworku
1854-1855	Książę pszczyński na porębiańskich gruntach, pozyskanych po uwłaszczeniu, tworzy nowoczesny kapitalistyczny folwark o nazwie Hainrichshof, specjalizujący się w hodowli owiec. Powstają „czeladniki”, budynki mieszkalne dla najemnych pracowników
1847-48	W czasie głodu i epidemii tyfusu głodowego umiera co 5 mieszkańiec Poręby
1855	We wsi jest 55 domów, w których zamieszkuje 416 osób, z czego 66 jest ewangelikami. Mieszkańcy hodują 29 koni, 165 sztuk bydła i 60 sztuk trzody
1905	Wieś liczy 600 mieszkańców
1931	We wsi istnieje 79 domów w których zamieszkuje 749 osób w tym 266 dzieci (do lat trzynastu)
1945	Na polach w pobliżu wsi powstaje radzieckie lotnisko polowe

¹ Szefer podaje datę 1768

3.8. Kalendarium dziejów Pszczyny.

1178	Książę małopolski Kazimierz Sprawiedliwy darowuje ziemię pszczyńską księciu opolsko-raciborskiemu Mieszkowi Płatonogiemu w prezencie chrzestnym
1241	Gród i osada w Pszczynie zostają zniszczone i spalone w czasie najazdu tatarskiego
1260	Powstaje zapewne kasztelania pszczyńska
3.3.1303	Pierwszy raz źródła pisane wymieniają miasto Pszczynę. W dokumencie księcia Przemka Raciborskiego nazwa zostaje wymieniona w brzmieniu „Plisschyr”, wymieniony zostaje też kasztelan Wielisław i jego syn Wieńczysław
1345	Miasto zostaje zniszczone przez wojska Kazimierza Wielkiego
1407	Pszczyna po raz pierwszy zostaje wymieniona jako samodzielna jednostka administracyjna. Książę opawski z dynastii Przemyślidów Jan II Żelazny wyodrębnia Pszczynę wraz przyległymi ziemiami, jako dożywotnią własność swej żony Heleny Korybutówny bratanicy króla Władysława Jagiełły
1424	Po śmierci Jana II Żelaznego księżna Helena Korybutówna zostaje władczynią zapisanych jej ziem
1433	Najazd husytów, który pustoszy okolicę
1449	Po śmierci księżnej Heleny właścicielami Pszczyny zostaje jej syn Mikołaj a następnie jego żona Barbara Rokemberg
1462	Barbara Rokemberg zostaje wygnana z miasta przez swego pasierba - księcia Jana Karniowskiego
1463	W Pszczynie istnieje dolny młyn gdzie młynarzem jest Chuchuł, który wchodzi w spór z właścicielem Ćwiklic Mikołajem Ćwicklickim
1465	Jan Karniowski zostaje pozbawiony władzy przez brata - Wacława księcia rybnickiego
1474	Po oblężeniu miasta węgierski król Maciej Korwin pozbawia władzy księcia Wacława, który wkrótce umiera na wygnaniu Duchowieństwo pszczyńskie otrzymuje przywilej dysponowania , na wypadek śmierci, własnym majątkiem
1484	Książę Wiktoryn odstępuje państwo pszczyńskie swemu szwagrowi księciu cieszyńskiemu Kazimierzowi IV Miasto Pszczyna otrzymuje przywilej, w którym jest mowa o łaźni oraz stawie przy młynie Sandera
24.06.1478	Hynek z Münsterbergu otrzymuje od króla czeskiego państwo pszczyńskie

1492	Miasto Pszczyna otrzymuje przywilej odbywania jarmarków w niedzielę po św. Wicie, oraz prawo pobierania myta od każdego wozu
1498	Książę cieszyński Kazimierz IV nadaje Pszczynie „porządek miejski” i darowuje miastu Staw Dokawa
1517	Książę Kazimierz II sprzedaje Pszczynę i państwo pszczyńskie węgierskiemu magnatowi Aleksemu Turzo, wolnemu panu z Betlehem Falva
1519	Aleksy Turzo uzyskuje od króla Ludwika dla miasta Pszczyny prawo odbywania noworocznych jarmarków
1536	W mieście zamieszkuje 82 gospodarzy w tym 6 piekarzy, kilku kowali, 7 szewców, 7 rzeźników, 3 bednarzy oraz wielu sukienników, pobierane jest myto, funkcjonują 2 słodownie, browar oraz dwa młyny. Folwark Siedlice jest własnością rycerza Stenzla Ścierańskiego
1537	Sukiennicy pszczyńscy otrzymują przywilej sprzedawania białego grubego sukna na jarmarku w Pszczynie w dniu św. Jadwigi (15.10)
3.10.1545	Pszczynę niszczy doszczętnie pożar. Spaleniu ulega też kościół. Jan Turzo zwalnia mieszkańców od wszelkich danin na 6 lat
1548	Miasto i państwo pszczyńskie zostają sprzedane biskupowi wrocławskiemu hr. Baltazarowi Promnitzowi
1556	Baltazar Promnitz darowuje miastu Pszczynie staw szpitalny w Jankowicach
1563	Stanisław Promnitz buduje przy kościele katolickim dom opieki. Naprzeciw młyna znajdują się ławy rzeźnicze i ogródek pastora
1564	Szewcy pszczyńscy otrzymują od Stanisława Promnitza przywilej cechowy
1567	Piekarze pszczyńscy otrzymują od Karola Promnitza przywilej cechowy
1568	Wprowadzenie protestantyzmu w Pszczynie
1623	Rzeźnicy pszczyńscy otrzymują przywilej cechowy od Seyfrieda II Promnitza
1624	Pszczynę i okolice pustoszą polscy Kozacy
1626-1631	W państwie pszczyńskim Masfeld i jego hordy
1627	Pszczynę plądrują Duńczycy
1630	Garnarze pszczyńscy otrzymują przywilej, na mocy którego przybywający na jarmarki obcy garnarze muszą odstępować dla dworu 1 mendel (15) garnków. W tym samym roku otrzymują też przywilej krawcy
1637	Przywilej otrzymują ślusarze, kowale, rusznikarze oraz wyrabiający ostrogi

Poł.XVII w.	W mieście istnieją dylowane drewnem ulice
1660	Do Pszczyny zostają sprowadzeni Jezuici
1679	Pożar niszczy Pszczynę
1680	Miasto otrzymuje przywilej tygodniowych targów mięsnych
1702	Pożar miasta
1714	Młyn miejski, stojący naprzeciwko zamku, zostaje sprzedany „na dziedziczną własność” Józefowi Kamrasusowi
1734	Rozpoczęcie przebudowy zamku
7.07.1737	Pożar piekarni przylegającej do zamku rozprzestrzenia się na skrzydła zamkowe oraz znajdujące się w pobliżu budynki mieszkalne i młyn
1744	Rozpoczęcie budowy kościoła ewangelickiego
7.08.1746	Zakończenie budowy i poświęcenie kościoła ewangelickiego
8.08.1748	Wielki pożar, który obejmuje całe miasto, spaleni ulegają oba kościoły: katolicki i nowo wybudowany ewangelicki. Mieszkańcy otrzymują od Jana Erdmanna materiał na budowę murowanych domów – 53 o dwóch kondygnacjach i 100 parterowych, oraz dachówkę na ich pokrycie. Miasto otrzymuje zegar
1.07.1767	Uroczysty wjazd do miasta Fryderyka i Luizy von Anhalt
1768	Ukończenie budowy barokowego trójskrzydłowego pałacu, w Porębie zostaje założona Bażantarnia
1.70. XVIII w.	Prowadzone jest celowe obsadzanie dróg na terenie państwa pszczyńskiego
1766	Bunt chłopski
1768	Zostaje ukończona późnobarokowa przebudowa pałacu
1771	Książę Fryderyk von Anhalt zakazuje działania bractwa kurkowego
1774	Przebudowa parku pałacowego w stylu sentymentalnym, budowa stajni i masztalni
1776	Klęska pomoru
1776-1781	Budowa szkoły katolickiej w Pszczynie
1780	Krwawo stłumiony przez wojsko bunt chłopów
11.01.1782	Powstaje ordynacja pszczyńska
1484	Budowa świątyni Quinta oraz nowej wozowni

1785	Bracia Schneck zakładają w Pszczynie manufakturę pończoch jedwabnych i sukiennych
1786	Po raz pierwszy zostaje wybrukowana nawierzchnia Niemieckiego Przedmieścia, która dotychczas była kłocami drewna
1787	W mieście działa 327 mistrzów rzemieślniczych, w tym 124 sukienników
1788	Kłęska pomoru. Wybrukowano wewnętrzny dziedziniec zamkowy
1794	Bunt chłopski
1796	Budowa klasycystycznego pałacyku w Porębie (Bażantarnia)
1799	Na zamku król Fryderyk Wilhelm II oraz następca tronu – organizacja wielkiej iluminacji miasta na ich cześć
1800	Zostaje zakupiona i włączona do dóbr książęcych Ludwikówka
1801	W Pszczynie funkcjonuje gospoda „Pod Białym Łabędziem”
1804	Miejska grobla w Pszczynie zostaje obsadzona topolami na odcinku od kaplicy do cukrowni
1806	Miejska grobla w Pszczynie zostaje obsadzona topolami na odcinku od cukrowni do folusza
1812	Budowa łaźni w sąsiedztwie zamku
1816	Zostaje rozebrany kościół p.w. św. Krzyża
1823	Na drodze miejskiej zostaje wymieniona nawierzchnia, wybrukowany zostaje odcinek pomiędzy kaplicą a kościołem św. Krzyża
1824	Funkcjonująca przy ul. Polskiej karczma Bochenka zostaje wykupiona i włączona do dóbr książęcych
1828	Drogę pomiędzy cmentarzem a kamiennym mostem obsadzono topolami włoskimi, zostaje wybudowana dla bractwa kurkowego nowa strzelnica, oraz nowa międłarnia na folwarku Siedlice
1829	Budowa nowego murowanego mostu w ciągu alei prowadzącej do kościoła św. Jadwigi. Na Rynku powstaje nowa kamienna studnia
1830	W Pszczynie zostaje założony magazyn produktów
1831	Likwidacja stojącego w parku dworu myśliwskiego (Jagerhof)
1832	W ogrodzie zamkowym posadzono kilkanaście szlachetnych odmian drzew owocowych. Rozpoczęcie budowy szosy łączącej Pszczynę z Bielskiem
1833	W ogrodzie zamkowym zostają zbudowane niewielkie szklarnie
28/29.07.1834	Pożar folwarku w Siedlicach, który szybko zostaje odbudowany jako

	murowany
1835	Na folwarku w Siedlicach powstaje areszt policyjny, w mieście Pszczyna budowana jest nowa synagoga
1836	W mieście funkcjonuje zajazd „Pod Białym Łabędziem”
1837	Droga prowadząca z Pszczyny w kierunku Goczałkowic i Bielska zostaje obsadzona brzozaami i czarnymi topolami
1845	W północno wschodniej części miasta zostaje założony wyznaniowy cmentarz protestancki
1846	Ostatni z rodu Anhaltów, książę Henryk, oddaje ziemię pszczyńską swemu siostrzeńcowi, księciu Janowi Henrykowi X z potężnego rodu magnackiego Hochbergów,
1846-1847	Przebudowa skrzydeł zamku
1848	Do folwarku Luisenhof zostaje przeniesiona z Wisły Wielkiej stadnina książęca
1868	Wprowadzenie gazowego oświetlenia
24.06.1870	otwarcie ruchu kolejowego na odcinku Katowice-Szopienice – Pszczyna – Czechowice Dziedzice
2 poł. XIX w. – pocz. XX w.	Rozbudowa miasta, powstaje dzielnica XIX w. oraz liczne budynki użyteczności publicznej
29.06.1922	Uroczyste wkroczenie do miasta wojsk polskich. Władzę przejmuje polska administracja, pierwszym polskim burmistrzem miasta został Jan Figna
16/17.08.1919	Rozpoczęcie w Pszczynie I powstania śląskiego. Zbiórka powstańców w parku przy "Trzech Dębach"
1-2. 09. 1939	Bitwa Pszczyńska - walki w okolicy miasta Pszczyna pomiędzy wojskami III Rzeszy, a wojskami polskimi
5.9.1939	Spalenie drewnianego kościoła p.w. św. Jadwigi

3.9. Kalendarium dziejów wsi Rudółtwice.

1495	W dokumencie księcia Kazimierza zostaje wymieniona nazwa wsi
1517	Książę cieszyński Kazimierz II sprzedaje księstwo pszczyńskie Aleksemu Turzo. W dokumencie sprzedaży wymieniona jest wieś "Rudółtwicze"
Po 1517	Rudółtwice przechodzą w ręce Pawłowskich. Stanisław Pawłowski sprzedaje wieś Waławowi Brodeckiemu
1620	Rudółtwice przechodzą w ręce poborcy cła granicznego w Pszczynie Krzysztofa Steinsona

1648	Właścicielem Rudołtowic jest starosta Marcin Kozłowski z Kozłowa
1752	Hrabia Józef Zborowski buduje w Rudołtowicach pałac
1783	W Rudołtowicach jest 10 gospodarstw siodłaczych, 25 zagrodniczych, 2 chałupnicze oraz 1 młyn
1790	Rudołtowice są własnością Antoniego Szymońskiego, a właścicielem Górnych jest Ernst von Rotkirch
1851	Rudołtowice należą do barona Ernsta von Eichsted
k. XIX w.	Rudołtowice nabywa Książę Pszczyński

3.10. Kalendarium dziejów wsi Studzienice (Studienitz).

1536	We wsi zamieszkuje 23 siodłaków
1548	Urbarz odnotowuje 13 mieszkańców, 1 zagrodnika i 1 karczmarza
XVII w.	W Studzienicach powstaje nowa karczma
1914	Budowa kaplicy p.w. Św. Jana Chrzciciela
15.09.1949	Poświęcenie kościoła wybudowanego w miejscu kaplicy
29.07.1978	Erygowanie parafii

3.11. Kalendarium dziejów wsi Studzionka.

1305	W <i>Liber foundationis episcopatus Vratislaviensis</i> zostaje wymieniona nazwa wsi w brzmieniu <i>Stuczonka</i> . Wieś w tym okresie posiada 40 łanów
1326	W Studzionce istnieje parafia, której proboszcz <i>Jan von Studna</i> zobowiązany jest do płacenia świętopietrza
1479	Budowa nowego drewnianego kościoła p.w. Wniebowzięcia Maryi Panny
1568	Kościół przechodzi w ręce protestantów
1628	Kościół ponownie użytkowany przez katolików
1774	W Studzionce funkcjonuje ewangelicka szkoła parafialna, w której nauczycielem jest Johann Newitz pochodzący z Ruptawca
9.06.1822	Pożar drewnianego kościoła
1834	Budowa nowego murowanego kościoła
1924	Do kościoła zostają dobudowane wieże
1938	Rozpoczęcie budowy kościoła ewangelickiego według projektu Tadeusza Michejdy

3.12. Kalendarium dziejów wsi Wisła Mała (Deutsch Weichsel).

1223	Wieś wymieniona w dokumencie księcia opolsko-raciborskiego Kazimierza zobowiązującym do płacenia dziesięciny na rzecz klasztoru premonstrantek w Rybniku
1326	W spisie świętopietrza zostaje wymieniona parafia w Wiśle Niemieckiej
2 poł.XIV w.	We wschodniej części wsi ponowna lokacja na prawie polskim. Powstaje nowa osada późniejsza Wisła Polska (ob. Wisła Wielka)
1775-82	Budowa drewnianego kościoła
1828	likwidacja zapory cieszyńskiej

3.13. Kalendarium dziejów wsi Wisła Wielka.

1223	Pierwsza wzmianka o osadzie lokowanej na prawie polskim
Ok. 1350	Przeniesienie wsi na prawo niemieckie. Księżna Helena Raciborska zakłada folwark
1424	Jałowiec ze Strumienia za 6 grzywien i roczny czynsz 1,5 grzywny nabywa od księżnej Heleny Raciborskiej folwark
1478	Sołtysami są właściciele folwarku i karczmy, bracia Maciej i Mikołaj Mytoniowie
1536	We wsi zamieszkuje 24 gospodarzy siodłaków a także wójt i karczmarz, 6 siedlisk (gospodarstw) jest opuszczonych. Rycerze Maciej i Mikołaj Mytoniowie zobowiązani są do służby na zamku pszczyńskim
15.05.1549	Biskup wrocławski i Pan na Pszczynie Baltazar Promnitz zatwierdza Jakubowi z Wisły Polskiej jego dziedziczne przywileje do karczmy
1572	Wieś zamieszkuje 34 osadników, istnieje młyn. Młyn położony jest poniżej stawu wiślańskiego a jego właścicielem jest dziedziczny młynarz
1586	„wolnym sołtysiem” jest Paweł Przybyła a „wójtem pańskim” Jan Gołek
Pocz. XVII w.	Powstaje drugi folwark książąt pszczyńskich
1628	Budowa nowej plebanii i gospodarstwa plebańskiego
1629	W Wiśle Wielkiej mieszka 29 siodłaków, 2 zagrodników i 4 chałupników
1704	W folwarkach książęcych zostają założone stadnina i owczarnia
1718	We wsi zamieszkuje 19 siodłaków, 5 zagrodników i 24 chałupników
1720	W protokole wizytacyjnym parafii wizytator chwali proboszcza za włączenie do biblioteki parafialnej 15 ksiąg z prywatnego księgozbioru

l.30 XVIII w.	Powstaje kaplica p.w. Trójcy Przenajświętszej
1764	We wsi zamieszkuje 29 siodłaków, 2 zagrodników i 34 chałupników, w tym sołtys i karczmarz, wójtem jest Jendrys Mędrasz, a gońcem wiejskim (biegoniem) Maciej Kotas
1783	We wsi zamieszkuje 30 siodłaków, 5 zagrodników i 31 chałupników oraz młynarz
1826	Powstaje szkoła w Wiśle Wielkiej
1830	Budowa kaplicy pod wezwaniem Trójcy Przenajświętszej
1845	Funkcjonuje młyn wodny
1846	Na sołtysa zostaje zaprzysiężony Ludwik Katrynka
1848	We wsi zamieszkuje 29 siodłaków, 6 zagrodników i 48 chałupników
1849	Stadnina z folwarku w Mizerowie zostaje przeniesiona do folwarku Luisenhof koło Pszczyny
1860	Budowa nowej murowanej plebanii
1865	We wsi pracuje 3 szewców, 3 krawców, 1 stolarz, 1 kołodziej, 1 budowniczy łodzi, 1 murarz, 2 kowali, 1 tkacz i 1 szynkarz
2.09.1868	Położenie kamienia węgielnego pod budowę kościoła
6.11.1869	Zakończenie budowy kościoła
1877	Rozbudowa kościoła. Powstaje kaplica M.B. Piekarskiej
1880	Powstaje budynek szkoły
1905	We wsi zamieszkuje 11 siodłaków, 2 zagrodników i 40 chałupników, 14 chłopów (Ackerbauer), 9 parcelistów, 2 murarzy, ślusarz, 3 szewców, 3 szybowych, 2 policjantów, strażnicy – wioskowi, graniczni, 3 nauczycieli, 2 cieśli, stolarz, tkacz, 2 krawcy, 2 kowali, szklarz, muzyk, 3 karczmarzy, 2 rzeźników, kramarz, kołodziej, agent pocztowy, przedsiębiorca budowlany, dzierżawca majątku, 7 stajennych, inspektor gospodarczy, robotnik rolny i woźnica.
1909	Założenie cmentarza
29.06.1922	Wieś w granicach państwa polskiego
29.07.1925	Utworzenie parafii w Wiśle Wielkiej

Ilustracja 6: Brzeźce - centrum.

Ilustracja 7: Czarków - widok ogólny.

Ilustracja 9: Jankowice - widok ogólny.

Ilustracja 10: Jankowice - widok ogólny.

Ilustracja 12: Poręba - ul. Barbórki.

Ilustracja 13: Rudoltowice - widok ogólny.

Ilustracja 15: Studzionka - widok ogólny.

Ilustracja 16: Wisła Mała - widok ogólny.

Ilustracja 17: Wisła Wielka - widok na kościół.

4. PRZEMYSŁ W GMINIE PSZCZYNA ORAZ ZABYTKOWE OBIEKTY INDUSTRIALNE

4.1. Historia przemysłu w Gminie Pszczyna.

Początków miasta szukać należy na przełomie XIII i XIV w.

Wtedy to przy głównym szlaku handlowym prowadzącym z Ukrainy przez Małopolskę i Bramę Morawską na południe Europy istniał już zamek otoczony obwarowaniami i fosą, do którego przylegało miasto - gród spełniający rolę targowiska i strażnicy zarazem. W 1327 roku wymieniono po raz pierwszy w dokumencie miasto Pszczyna („civitas”).

W 1407 roku Jan II zwany Żelaznym wyodrębnił z terytorium całego księstwa, jako dożywocie dla swej małżonki Heleny Korybutówny, obszar zwany później ziemią pszczyńską, w skład której wchodziły Pszczyna, Mikołów, Bieruń i Mysłówice (do roku 1536). Wzniesiony za rządów Heleny zamek obronny, silnie obwarowany wraz z dwoma bramami strzegącymi dostępu do miasta, obronił Pszczynę przed najazdem Husytów w 1433 roku.

Czasy panowania Kazimierza II, księcia cieszyńskiego, to okres wielkiej pomyślności gospodarczej ziemi pszczyńskiej. Nadane przywileje i ulgi dla mieszczan Pszczyny zapewniły mu pomyślny rozwój gospodarczy. Cała dolina Pszczynki, aż po ujście Wisły była niemal nieprzerwanym pasmem stawów małych i dużych, a nawet olbrzymich, ponieważ dobrze zagospodarowany staw był w tych czasach wielkim źródłem dochodu dla swego właściciela.

Jak już wspomniano w opracowaniu, Książę Kazimierz założył szereg stawów w okolicach Pszczyny, skąd ryby trafiały do Krakowa. Tranzyt handlowy istniał tu od zarania dziejów i obejmował głównie handel winem i solą. W tym czasie rozwinęła się dodatkowa usługa świadczona na rzecz

kupców przez mieszkańców Pszczyny. Wynajmowano konie i powozy (wekturanctwo), które jeździły do Krakowa, Raciborza, Bytomia, Żywca i Opawy, a nawet do Brna i na Węgry.

Pszczyna była zawsze ośrodkiem rzemiosła, a do najstarszych należały cechy: sukienników, szewców, rzeźników, piekarzy i piernikarzy. Działali także krawcy, cieśle, kowale i ślusarze.

Według urbarza z 1640 roku, oprócz wymienionych rzemieślników, swoje usługi świadczyli również: garncarze, kołodzieje, ostrożnicy, rusznikarze, farbiarze, kuśnierze, bednarze, powroźnicy, siodlarze i rymarze. Szczytowy okres rozwoju rzemiosła w Pszczynie przypada na koniec XVIII w., kiedy to w 1787 roku działało w mieście aż 336 mistrzów 45 specjalności. Najliczniejszą grupą byli sukiennicy, którzy sprzedawali swoje wyroby poprzez kupców do Polski, Rosji, Turcji i na Węgry. Znane były również wykonywane w Pszczynie kapelusze, których odbiorcami byli m. in. konfederaci barscy (1769 r.).

Pod koniec XVIII w. istniała już w mieście cegielnia, farbiarnia sukna oraz manufaktura sukiennicza, pończosznicza, taśmy jedwabnej i skór.

Część z tych zakładów należała do książąt z rodziny Anhaltów, a część do miasta. Zakłady zlokalizowane były na przedmieściach po zachodniej stronie miasta, gdzie Pszczynka i młynówka toczyły swe wody.

W XIX w. działała w Pszczynie cukrownia i fabryka łyżeczek. Do roku 1948 przetrwały w Pszczynie 4 cechy: piekarze, rzeźnicy, szewcy i krawcy. W związku z potrzebami budowlanymi powstawały wokół miasta cegielnie. W majątkach wokół miasta prosperowały browary, gorzelnie, młyny i tartaki. Pomimo wzrostu gospodarczego przypadającego na XX w. ziemia pszczyńska pozostała głównie terenem rolniczo – hodowlanym i handlowo – rzemieślniczym z pojedynczymi ośrodkami przemysłowymi.

Wiek XIX to również szybki rozwój techniki, dlatego kolejny etap rozbudowy miasta wiąże się z powstaniem w Pszczynie w 1870 roku linii kolejowej z Katowic do Bielska. Fakt ten wywołał zainteresowanie inwestowaniem w pobliżu stacji, a tym samym przesądził o ekspansji terytorialnej miasta w tym właśnie kierunku. Powstała dzielnica przemysłowa w bezpośrednim sąsiedztwie stacji kolejowej, gdyż kolej dawała gwarancje dobrego skomunikowania (mimo iż budowano również drogi bite).

Podczas I wojny światowej w Pszczynie mieściła się kwatera główna armii niemieckiej. W związku z tym przebywał tu często cesarz niemiecki z dworem oraz naczelnictwo dowództwa armii niemieckiej. Fakt ten miał wpływ na rozwój kontaktów dyplomatycznych, komunikacyjnych i handlowych sojusznikami Cesarstwa Niemieckiego.

Ilustracja 18: Poręba - dawna cegielnia przy ul. Cegielnianej.

Ilustracja 19: Piasek - przepust wodny na Dokawie

Po I wojnie światowej, w skutek plebiscytu Pszczyna została przyłączona do Polski. Zachowała swój charakter centrum okręgu rolniczo – hodowlanego, stając się również ważnym ośrodkiem turystycznym. W mieście powstawały niewielkie zakłady przemysłu rolno – spożywczego (mleczarnie, młyny przetwórcze). W latach 1936 – 39 powstała druga linia kolejowa, łącząca Pszczynę z Rybnikiem.

W latach 70. XX w. prowadzono próbną eksploatację złóż węgla zalegających pod miastem. Przedsięwzięcie to okazało się jednak nieopłacalne, i tym samym ziemia pozostała nieskażona

degradacją środowiska. W tym samym czasie uporządkowano gospodarkę wodną, która od średniowiecza czyniła miasto ośrodkiem hodowli ryb. Powstały wielkie zbiorniki wodne: Goczałkowicki (1955) i Łącki (1985). Dziś stanowią zarówno zabezpieczenie okolicznych polderów przed podtopieniami, jak i atrakcję turystyczną i krajobrazową. Ziemia Pszczyńska nadal stanowi „Zielone Płuca” Śląska.

4.2. Wykaz obiektów i zespołów o wartościach zabytkowych, zlokalizowanych na terenie Miasta i gminy Pszczyna.

Lp.	Obiekt	Lokalizacja	Opis obiektów / Wartość	Ochrona obiektów	Uwagi
1	Zespół zabudowy dawnego dworca kolejowego w Pszczynie	Pszczyna Plac Dworcowy	<p>Linia Katowice – Bielsko - Żywiec powstała w latach 1868 -1870. Tunel w Bielsku wydrążono w latach 1876 - 77. Zespół zabudowy dworca powstał w XIX w. Modernizację wykonano w 1912 roku. Rozbudowa węzła kolejowego przeprowadzono w latach 1936 -1939, w tym samym okresie kiedy zbudowano linię kolejową Pszczyna – Żory – Rybnik. Zabudowa jest nadal częściowo użytkowana:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Budynek główny dworca z lat 1890-1893. Wyremontowany w latach 70. XX w. oraz współcześnie. Obiekt częściowo użytkowany (posterunek i mieszkania). • Budynek wieży ciśnień z ok. 1936 roku, obecnie nieużytkowany. • Budynek magazynu, szatni i łaźni z 1900 roku obecnie warsztat. • Budynek hali parowozowni z 1898 roku, obecnie użytkowany przez PKP Cargo. • Budynek ekspedycji z 1894 roku, przy ul. Towarowej 1, obecnie użytkowany przez BAUHERR Pszczyna. • Kładka dla pieszych z 1887 roku, nadal użytkowana. 	<p>Gminna ewidencja zabytków</p> <p>Gminna ewidencja zabytków</p> <p>Gminna ewidencja zabytków</p> <p>Gminna ewidencja zabytków</p> <p>Gminna ewidencja zabytków</p> <p>Gminna ewidencja zabytków</p>	
2	Zespół zabudowy dawnego młyna parowego	Pszczyna, ulica Dworcowa 7	Młyn parowy powstał w 1937 roku (prawdopodobnie w miejscu dawnego młyna	Gminna ewidencja zabytków	

	w Pszczynie, obecnie PPHU Młynex J. Furczyk		wodnego). Właścicielem był Antoni Morawiec. W 1947 roku zakład został upaństwowiony. W latach 70. XX w. przebudowany i zmodernizowany (wiata stalowa i zespół silosów). Od lat 90. XX w. własność prywatna. W XXI w. w miejscu wiaty stalowej powstał nowy budynek administracyjny.		
3	Zespół zabudowy dawnego folwarku Kępa w Pszczynie	Pszczyna ulica Żorska,	<p>Zespół powstał w poł XVIII w. Rozbudowany w XIX w. Spośród obiektów przemysłowych na uwagę zasługują:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Budynek dawnego browaru, od 1891 roku gorzelnia, wielokrotnie przekształcany. Obecnie pełni funkcję hurtowni materiałów budowlanych firmy Dek – Pless sp. z o.o. przy ul. Żorskiej 8/2. • Budynek dawnego młyna wodnego z 1810 roku, uszkodzony w czasie II wojny światowej. Po wojnie odbudowany. Obecnie budynek mieszkalny - ul. Żorska 4. • Budynek dawnej piekarni dworskiej z 1866 roku, z zachowanym kominem. Po 1945 roku, budynek mieszkalny, przy ul. Żorskiej 2. Właściciel - MZBM Pszczyna. • Zabudowa dawnej „Fabryki Sukiennej”, przy ul. Francuskiej 3 – 7, z lat 1780 – 1782. Poważnie przekształcona. Obecnie zabudowa mieszkalna. 	Gminna ewidencja zabytków	Gminna ewidencja zabytków
4	Zespół zabudowy, zlokalizowany w sąsiedztwie dawnej	Pszczyna ulica Wojska Polskiego i ulica Młyńska	Młynówka powstała w XV w. i zasilala system fos wokół zamku i miasta. Wzdłuż niej powstały najstarsze obiekty przemysłowe, w tym browar,		

	Młynówki na Starym Mieście.		<p>gorzelnia i młyn pałacowy. Obiekty te już nie istnieją. Jednakże nad tym ciekim wodnym jeszcze w XIX w. pracowały niewielkie zakłady przemysłowe:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Budynek dawnej cukrowni wzniesiony w 1780 roku, przebudowany na cukrownię w roku. Następnie w 1850 roku na sąd patrymonialny. W XX w. zaadaptowany na pomieszczenia mieszkalne. (ul. Wojska Polskiego 2) • Budynek poprzemysłowy (dawna fabryka lub młyn) przy ul. Młyńskiej 6, z około 1780 roku. Przekształcony na pocz. XX w. Własność Przedsiębiorstwa Produkcji i Hodowli Ryb Słodkowodnych sp. z o.o. w Krakowie, Zakład w Pszczynie. • Budynek poprzemysłowy (dawna kuźnia lub młyn) przy ul. Młyńskiej Własność prywatna. • Pozostałość zabudowy poprzemysłowej w sąsiedztwie dawnej Ujeżdźalni przy parkowym jazie wodnym 	<p>Gminna ewidencja zabytków</p> <p>Gminna ewidencja zabytków</p> <p>Gminna ewidencja zabytków</p> <p>Gminna ewidencja zabytków</p>	
5	Zespół urządzeń i obiektów hydro-technicznych w Parku Pałacowym.	Pszczyna ulica Chopina/Żorska	<p>Park krajobrazowy powstał w drugiej połowie XIX w. Utworzono wtedy na rozlewiskach Pszczynki sztuczne stawy, kanały, wyspy i przepusty. Najcenniejsze budowle to:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Jaz wodny z systemem zasuw wraz z mostkiem na Pszczynce, w sąsiedztwie zespołu wozowni. • Mostek stalowy, ażurowy z pozostałościami jazu przy ul. Francuskiej. 	<p>Gminna ewidencja zabytków</p> <p>Gminna ewidencja zabytków</p>	

			<p>zakupione przez prywatnego inwestora. Obecnie należą do Zakładów Przetwórstwa Mięsnego Henryk Kania</p> <ul style="list-style-type: none"> • Budynek dawnej kotłowni z kominem z 1902 roku. Obecnie nieużytkowany, w złym stanie technicznym. • Budynek prawdopodobnie dawnego warsztatu, z 1902 roku, nieużytkowany, w złym stanie technicznym. • Pozostałych trzech obiektów ze względu na niedostępność zakładu nie stwierdzono. Prawdopodobnie zostały wyburzone bez wymaganych uzgodnień. 	<p>Gminna ewidencja zabytków</p> <p>Gminna ewidencja zabytków</p>	
7	Zespół zabudowy dawnych magazynów nawozów i wytwórni wód gazowanych w Pszczynie, obecnie Spółdzielnia Handlowa w Pszczynie	Pszczyna ulica Korczaka 1	Zespół magazynów zlokalizowano w okresie międzywojennym na terenie dawnego gospodarstwa rolnego. Po wojnie, zespół przejęty przez GS Samopomoc Chłopska w Pszczynie. W latach 70. XX w. zabudowa magazynowa została wyburzona, bądź przekształcona. Zachował się budynek portierni i wagi towarowej, z 1920 roku. Obecnie należy do Spółdzielni Handlowej w Pszczynie.		Obiekty przekształcone
8	Zespół Okręgowej Spółdzielni Mleczarskiej w Pszczynie	Pszczyna ulica Męczenników Oświęcimia 1	Zakład powstał w latach 1936 -39. W latach 50. XX w. został upaństwowiony. W 1987 roku całkowicie przebudowany i zmodernizowany. W 2004 roku druga pełna modernizacja wnętrza. Zachował się jedynie komin dawnej kotłowni z lat 30. XX w. Obecnie nieużytkowany.		Brak danych dotyczących wyposażenia, w czasie penetracji obiekt niedostępny.
9	Zespół zabudowy dawnego tartaku parowego w sąsiedztwie	Pszczyna ulica Męczenników Oświęcimia 2	Ciąg zabudowy z początku XX w. poważnie przebudowany w latach 60. XX w. Obecnie częściowo użytkowany na hurtowni i magazyny.		

	stacji kolejowej. Obecnie własność Leszka Sikory z Goczałkowic				
10	Zespół zabudowy dawnej cegielni w Pszczynie, obecnie właściciel prywatny	Pszczyna ulica Cegielniana 6, 11	Cegielnię założył w 1905 roku Pietraszek. Następnie stała się własnością Fr. Bakały i H. Czobera. W 1945 r. znacjonalizowana. W trakcie użytkowania wyburzono suszarnie. Obecnie nieużytkowany, w stanie dewastacji. Najcenniejsze obiekty zespołu: <ul style="list-style-type: none"> • Budynek piecowni z piecem kręgowym i wyrobownią z 1912 roku • Komin piecowni z 1913 roku (wysokość 43m) • Budynki mieszkalne i gospodarcze właściciela z ok. 1905 roku, obecnie opuszczone i zdewastowane. 	Gminna ewidencja zabytków	Zespół obiektów o atrakcyjnej architekturze
11	Zespół cegielni w Łące, ZCB Cegielnia własność Henryka Maślorz	Łąka ulica Szymonowicza 7	Zakład zbudowany w 1933 roku, przez dziadka obecnego właściciela. Po wojnie przejęty przez państwo, później oddany spadkobiercom. Obecnie czynnie użytkowany. Znacznie przebudowany. Zachowane wartościowe obiekty: <ul style="list-style-type: none"> • Piec kegowy typu Hoffmann z 1933 roku, • Wyrobownia z prasą i innymi urządzeniami z lat 20. XX w. 	Gminna ewidencja zabytków Gminna ewidencja zabytków	Zespół obiektów o atrakcyjnej architekturze
12	Przepust na Młynówce w Łące oraz przebieg Młynówki i bardzo stary	Łąka ulica Dygasińskiego	W XV w. wykopano strugę wodną, która odprowadzała wodę z Pszczynki na młyny w Wiśle Wielkiej, w Łące oraz młyny	Gminna ewidencja zabytków przepustu pod groblą, grobli	Zespół obiektów o atrakcyjnej architekturze

	wał ziemny (grobla).		w Pszczynie, tworząc jednocześnie fosę wokół zamku i miasta. W 1536 roku powstał staw łącki. Został on przekazany miastu. Zbudowano potężną kilkumetrową zaporę ziemną. W jej południowym skrawku przebiegała Młynówka. Wydrążono tam przepust ceglany sklepiony o bliżej nie stwierdzonej chronologii. Prawdopodobnie obiekt powstał w XIX w. jak zlikwidowano pierwszy staw łącki. Przebieg Młynówki nie zmienił się od późnego średniowiecza do początków XX w. na odcinku od Łąki do ul. Żorskiej. Również od 1536 roku do okresu powojennego prawdopodobnie nie uległ żadnym przeobrażeniom wał ziemny (grobla) o długości ok. 1,5 km. Po likwidacji stawu został obsadzony drzewami i przeznaczony do celów komunikacyjnych (droga). Po wojnie został wyasfaltowany. W końcu XIX w. za groblą odprowadzono z Pszczynki kanał ulgi dochodzący do ul. Żorskiej i przepustem do stawów parkowych. W latach 70. XX w. przy przebudowie ul. Żorskiej zmieniono przebieg Młynówki, wzdłuż tej ulicy do kanału ulgi. Cały wcześniejszy odcinek Młynówki w przebiegu nawiązuje do rodowodu z XV w.	i przebiegu Młynówki. Proponuje się rozważenie wpisu do rejestru zabytków przebiegu Młynówki do ul. Żorskiej. Staw łącki był o kilka lat starszy od stawu Bieruńskiego, a więc grobla łącka również, wydaje się być w dobrym stanie. Należy te działania poprzedzić badaniami archeologicznymi.	
13	Most kolejowy nad Pszczynką	Pszczyna ulica Korczaka	Stalowo- betonowy, o ceglano – betonowych przyczółkach prawdopodobnie z 1937 roku, wzmocniony w latach 80. XX w.	Gminna ewidencja zabytków	obiekt o atrakcyjnej architekturze
14	Most drogowy nad kanałem	Pszczyna ulica Zdrojowa w okolicy 3 dębów	Most stalowy z betonowymi przyczółkami z około 1920 r .	Gminna ewidencja zabytków	
15	Most drogowy nad	Pszczyna ulica	Betonowy, o betonowych przyczółkach. Powstał	Gminna ewidencja	

	Młynówką	Zdrojowa	prawdopodobnie w latach 30. XX w.	zabytków	
16	Most na Pszczyńce we wsi Brzeźce	Brzeźce ulica Ofiar Faszyzmu	Betonowy, o betonowych przyczółkach, z ostrogą z około 1910 roku r, wzmocniony w latach 90. XX w.	Gminna ewidencja zabytków	
17	Most na Pszczyńce	Brzeźce – Wideki ulica Wideki	Most stalowo – drewniany z około 1905 roku, z ceglanyimi tynkowanymi przyczółkami	Gminna ewidencja zabytków	
18	Most na Kanale Branickim	Brzeźce ulica Ofiar Faszyzmu	Ceglany, sklepiony otynkowany, o ceglanych przyczółkach, z około 1910 roku	Gminna ewidencja zabytków	
19	Kładka nad Kanalem Branickim.	Brzeźce ulica Wideki	Kładka stalowo –drewniana, z drewnianymi przyczółkami z około 1935 roku	Gminna ewidencja zabytków	
20	Most kolejowy na Dokawie	Piasek	Most kolejowy, dwuprzęsłowy, sklepiony, murowany z cegły, z około 1900 roku	Gminna ewidencja zabytków	
21	Most drogowy na Dokawie	Czarków ulica Powstańców Śląskich	Most ceglany, podwójnie sklepiony nad Dokawą, w ciągu ul. Powstańców Śląskich, z początku XXw.	Gminna ewidencja zabytków	
22	Most drogowy na Dokawie	Czarków ulica Dworcowa	Most drogowy, betonowy, z betonowymi przyczółkami, z około 1937 roku	Gminna ewidencja zabytków	
23	Most kolejowy na Dokawie.	Czarków ulica Dworcowa	Most drogowy, betonowy, z betonowymi przyczółkami i skrzydłami, z około 1937 roku	Gminna ewidencja zabytków	Obiekt odnowiony prawdopodobnie w 2011r.
24	Pozostałość dawnego Młyna Wodnego	Poręba, skrzyżowanie ulic Wodzisławskiej / Świerczewskiego	Resztki budowli prawdopodobnie związanej z produkcją nad potokiem w Porębie, z końca XIX w. Obecnie nieużytkowany	Karta adresowa	
25	Dawna Kuźnia Dworska ob. Własność Jadwigi	Rudołtowice ulica Zawadzkiego 132A	Kuźnia dworska murowana, obecnie nieużytkowana, z początku XIX w. Zachowana	Gminna ewidencja zabytków	

	Szmajduch z Rudołtowie		w bardzo złym stanie, chroniona poprzez wpis do rejestru zabytków nr A/506/65 z dnia 20.01.1965r.		
--	------------------------	--	---	--	--

Formą ochrony wymienionych obiektów jest ujęcie w planach zagospodarowania przestrzennego dla Pszczyny.

Ilustracja 20: Pszczyna - ul. Wojska Polskiego 2 – dawny Zarząd Dóbr Królewskich.

Ilustracja 21: Folwark Stenclówka - budynek dawnej stajni.

Ilustracja 22: Rudoltowice - dawna kuźnia dworska.

5. ZABYTKOWA ZIELEŃ W GMINIE PSZCZYNA

Na obszarze gminy możemy wyróżnić kilka typów historycznych, intencjonalnych kompozycji zieleni. Podobnie jak w pozostałej części województwa większość z nich powstała pomiędzy końcem XVIII a drugą połową XIX w. Nie oznacza to oczywiście, że zaistniał w tym okresie boom powodujący tworzenie założeń na tzw. “surowym korzeniu”. Kształtowano je w oparciu o pierwotne zadrzewienia, wielokrotnie przekształcając w miarę zmian mód ogrodniczych. Ma to związek z jednej strony z napływem odmiennej kulturowo magnaterii przemysłowej pragnącej nobilitować swoje pochodzenie przez tworzenie neostylowych rezydencji, a także z powszechnym przyjęciem filozofii romantyzmu, zaś z drugiej z żywą tradycją miejscową. W sytuacjach, kiedy tradycja miejsca była słabsza lub też nie istniała, poszczególne kompozycje odzwierciedlają przede wszystkim terytorialne związki emocjonalne fundatorów oraz ich powiązania gospodarcze. Związki te w znacznym stopniu odpowiadają zasięgom terytorialnym poszczególnych zaborów i są szczególnie widoczne w obrębie pruskiego i austriackiego. Prusko- niemieckie pochodzenie niemal wszystkich właścicieli zachodnich terenów województwa śląskiego spowodowało zakładanie przez nich parków z wyraźnym piętnem szkoły berlińskiej. Nie wszystkie kompozycje parkowe można wiązać bezpośrednio z konkretnymi szkołami sztuki ogrodowej. Dotyczy to szczególnie wielkich kompozycji krajobrazowych, których twórcy, ze względu na swoją pozycję społeczną korzystali ze wszelkich najlepszych dostępnych wzorców. Przykładem jest komponowany układ parkowo- krajobrazowy w Pszczynie, którego centrum stanowi park pałacowy. Komponowane aleje wiążą go z siecią majątków książęcych oraz pomniejszych rezydencji jak Bażantarnia w Porębie, pałacyk myśliwski w Promnicach, czy Ludwikówka.

Wśród kompozycji parkowych gminy możemy wyróżnić:

- Rezydencjonalne - powstające przy siedzibach. Wśród nich wymienić należy niewątpliwie XVIII wieczną rezydencję Kozłowskich i Zborowskich w Rudołtowicach.
- Dworskie - formowane w sąsiedztwie dworów w wieku XVIII i XIX. Z reguły niewielkich rozmiarów o kompozycji krajobrazowej z niezbyt rozbudowanym programem i mało urozmaiconym zestawem gatunków drzew i krzewów jak Ludwikówka.
- Folwarczne – komponowane wokół budynku zarządcówek. Podobnie jak dworskie niewielkich rozmiarów i mało rozbudowanym programem. W przypadku Pszczyny reprezentują tę grupę parki folwarczne w Siedlicach, czy Adelajdzie.
- Pałacowe - zakładane w sąsiedztwie pałaców w wieku XVIII i XIX . Mają kompozycję krajobrazową z rozbudowanym programem i urozmaiconym zestawem gatunków drzew i krzewów często z pawilonami i elementami małej architektury: park pałacowy w Pszczynie.
- Ogólnodostępne – zakładane z myślą o korzystaniu przez ludność miejscową, powstające w połowie XIX w. jak obecny park Dworcowy.

Pszczynska zieleń zajmuje jednak szczególną pozycję wśród kompozycji na terenie Górnego Śląska. Nie tylko dlatego, że kompozycje zieleni zajmują duży obszar, ale przede wszystkim ze względu na intencjonalną jednorodność i ciągłość historyczną założenia. Należy również wspomnieć o wielkich kompozycjach parkowo – leśnych: Trzy Dęby, Zwierzyniec, Bażantarnia w Porębie. Ponadto jako jedyna miejscowość utrzymała w niezmiennym niemal stanie założenia urbanistyczne dzielnicy XIX-wiecznej, dla której ogrodnik książe H. Bolecke stworzył plany z centralnym siedmiobocznym placem oraz regularnym, promienistym układem obsadzonych ulic, podzielonych na prostokątne parcele prostopadłe do ulic promenady ulicy Księżęcej, obecnej ulicy Kościuszki.

Ciągłość historyczna ujawnia się także w kontynuacji aż po dzień dzisiejszy obsadzeń alejowych zapoczątkowanych decyzją hrabiego Anhalta z lat 70. XVIII w. Ilość zachowanych w całości lub części dróg obsadzonych na terenie Pszczyny jest wyjątkowa w skali kraju.

Ilustracja 23: Pszczyna - pałacowy mostek łukowy.

Podobne, jak w kompozycji parków tendencje, rządziły w XIX i na początku XX w. układami zieleni cmentarnej w gminie Pszczyna. Zasadniczo cmentarze komponowano ze szpalerami obwodowymi, granicznymi, złożonymi głównie z lip drobnolistnych *Tilia cordata* jak w przypadku cmentarza przykościelnego w Ćwiklicach oraz dębów szypułkowych *Quercus robur*, jak na Cmentarzu w Wiśle Małej. W niektórych przypadkach kompozycję wzbogacano gatunkami egzotycznymi drzew i krzewów. Przykładami takich kompozycji są oba cmentarze wyznaniowe przy ulicy Katowickiej. W późniejszych latach tj. w drugiej połowie XX oraz na początku XXI w. kompozycje ubożeją cmentarze – parki przekształcają się w nekropolie obsadzone jedynie obwodowo krzewami zimozielonymi, głównie żywotnikami zachodnimi *Thuja occidentalis*, jak to widzimy w przypadku cmentarza ewangelickiego w Studzionce.

5.1. Kalendarium.

- I. poł. XV w – udokumentowane początki gotyckiego zamku o narysie czworobocznym, chronionego wałami ziemnymi.
- XV/XVI – Pszczyną władają książęta cieszyńscy.
- 1517 - książę cieszyński Kazimierz II sprzedaje dobra Aleksemu Turzo. Powstaje Wolne Państwo Stanowe obejmujące Pszczynę (stolica), Bieruń, Mysłówice, Mikołów.
- 1548 – państwo zostaje sprzedane biskupowi wrocławskiemu Baltazarowi Promnitzowi.

- 1737 – początek przebudowy zamku w barokową, trójskrzydłową rezydencję. Najprawdopodobniej powstaje również park barokowy z kompozycją opartą na trzech głównych osiach rozchodzących się wachlarzowo na północ i zachód od pałacu.
- 1765 -1846 – właścicielami Pszczyny rodzina książęca Anhalt-Coethen-Pless. Przekształcili oni pałac, park, park zwierzyński oraz wybudowali nowe budowle.
- 1792 – powstanie Bażantarni i pałacu Poręba według projektu Karola Langhansa
- ok. 1820 – powstanie pałacu Ludwikówka według projektu Wilhelma Pusha.
- 1846 – właścicielem Pszczyny zostaje Hans Heinrich X hrabia Hochberg, który w 1850 roku uzyskuje tytuł księcia von Pless.
- 1853 - po jego śmierci tytuł dziedziczy Hans Heinrich XI (1833-1907), który w 1883 roku uzyskuje tytuł Herzoga. Z jego panowaniem należy wiązać przekształcenie kompozycji parku w krajobrazową w stylu *beautyfull*. Kompozycja zostaje poszerzona o fragmenty parkowo – leśne sięgające aż do pałacyku myśliwskiego w Promnicach.
- 1870 - 1877 – dokonano przebudowy rezydencji w Pszczynie (Chateau Pless) na podstawie projektu wybitnego architekta francuskiego Aleksandra Hipolita Destailleura. Elewacje dwupiętrowego zamku, założonego na planie podkowy, otrzymały kostium architektury francuskiej XVII w. Od strony miasta dobudowano westybul z trzybiegową klatką schodową i monumentalną salę jadalną.
- 1907 - po śmierci "starego księcia" dobra pszczyńskie przejął książę Hans Heinrich XV (1861-1938). Jego żoną była słynna z urody Angielka, Mary Theresa Olivia Cornwallis-West, księżna von Pless, nazywana Daisy (1873-1943).
- 1914-1917 – w zamku pszczyńskim mieściła się cesarska Główna Kwatera i siedziba sztabu wojsk niemieckich. To właśnie w Pszczynie cesarz, szef sztabu gł. marszałek Paul von Hindenburg oraz szef sztabu wsch. generał Erich von Ludendorff podejmowali decyzje wojskowe zmieniające oblicze ówczesnej Europy.
- 1922 – po plebiscycie Pszczynę włączono do odrodzonego Państwa Polskiego.
- 1936 r. - powstała w parku nowa nekropolia. Znajdują się tam groby najmłodszego syna Daisy - hrabiego Bolko (ojca obecnego księcia von Pless) - i samego księcia Hansa Heinricha XV.
- 1945 – w zamku umieszczono szpital.
- 9 maja 1946 r. - otwarto w zamku pszczyńskim muzeum dla publiczności.
- Lata 60. XX w. – częściowe przekształcenie kompozycji parku.

5.2. Inwentaryzacja zabytkowej zieleni.

Poniżej zamieszczono inwentaryzację zieleni w walorach zabytkowych oraz wytyczne konserwatorskie dotyczące programu opieki nad zielenią. Szczegółowe dane znajdują się w materiale źródłowym pn. „Studium historycznych założeń zieleni o walorach zabytkowych na terenie gminy Pszczyna” będącym załącznikiem do niniejszego opracowania.

<i>Lp.</i>	<i>Nazwa własna</i>	<i>datowanie</i>	<i>adres</i>	<i>właściciel</i>	<i>Wpis do rejestru zabytków</i>	<i>Wytyczne konserwatorskie.</i>
5.1.	Pszczyna; Park pałacowy	1. poł. XIX w.	Pszczyna, ul. Katowicka, Wojska Polskiego, Bielska, Żorska, Francuska	Gmina Pszczyna	535/65 z dn. 07.02.66 r.	Wykonanie szczegółowej inwentaryzacji dendrologicznej. Wykonanie projektu rewaloryzacji całości parku. Realizacja projektu rewaloryzacji. Wykonywanie prac sanitarnych i pielęgnacyjnych przy drzewostanie.
5.2.	Pszczyna; Park przy pałacyku „Ludwikówka”	1. poł. XIX w.	Pszczyna, ul. Chopina	Gmina Pszczyna / własność prywatna	A/537/65 z dn. 07.02.66 r.	Aktualizacja inwentaryzacji dendrologicznej (ostatnia wykonana w 2012 r.). Wykonanie projektu rewaloryzacji w oparciu o materiały archiwalne. Realizacja projektu rewaloryzacji. Wykonywanie prac sanitarnych i pielęgnacyjnych przy drzewostanie.
5.3.	Pszczyna; Park tzw. „Dworcowy”	1. poł. XIX w.	Pszczyna, skrzyżowanie ulic: Dworcowa, Katowicka	Gmina Pszczyna		Wykonanie inwentaryzacji dendrologicznej. Wykonanie projektu rewaloryzacji w oparciu o materiały archiwalne. Realizacja projektu rewaloryzacji. Wykonywanie prac sanitarnych i pielęgnacyjnych przy drzewostanie.
5.4.	Pszczyna; Cmentarz tzw. „Jadwiszka”	XVIII/ XIX w.	Pszczyna, park pałacowy (obecnie park zamkowy)	Parafia Rzymsko- Katolicka Wszystkich Świętych	A/535/65 z dn. 07.02.66 r.	Wykonanie inwentaryzacji dendrologicznej. Wykonanie projektu rewaloryzacji w oparciu o materiały archiwalne. Realizacja projektu rewaloryzacji (w tym sukcesywne odtwarzanie szpaleru granicznego). Wykonywanie prac sanitarnych i pielęgnacyjnych przy drzewostanie.
5.5.	Pszczyna; Park przy zarządcówce folwarku	2. poł. XIX w.	Pszczyna, ul. Korfantego	Starostwo Pszczyńskie	A/540/65 z dn. 07.02.66	Aktualizacja inwentaryzacji dendrologicznej. Wykonanie projektu rewaloryzacji w oparciu

<i>Lp.</i>	<i>Nazwa własna</i>	<i>datowanie</i>	<i>adres</i>	<i>właściciel</i>	<i>Wpis do rejestru zabytków</i>	<i>Wytyczne konserwatorskie.</i>
	Siedlice				r.	o materiały archiwalne. Realizacja projektu rewaloryzacji. Wykonywanie prac sanitarnych i pielęgnacyjnych przy drzewostanie.
5.6.	Pszczyzna; Szpaler platanowy na Rynku	Lata 90. XX w.	Pszczyzna, Rynek	Gmina Pszczyzna	A/770/67 z dn. 20.12.67 r.	Wykonywanie prac sanitarnych i pielęgnacyjnych przy drzewostanie.
5.7.	Pszczyzna; Aleja dębowa – ul. Łowiecka /tzw. Reittweg, Rajtweg/	2. poł. XIX w.	Pszczyzna, ul. Łowiecka	Gmina Pszczyzna	Decyzja nr RL-VII- 7140/23/81 o uznaniu za pomnik przyrody Wojewody Katowickiego z dn. 17.09.81 r.	Wykonywanie prac sanitarnych i pielęgnacyjnych przy drzewostanie Uzupełnianie obsadzenia z zachowaniem gatunku
5.8.	Pszczyzna; Plac Zwycięstwa – ul. Kościuszki	2. poł. XIX w.	Pszczyzna, Plac Zwycięstwa / ul. Kościuszki	Gmina Pszczyzna		Ukończenie prac rewaloryzacyjnych zieleni ulicznej Rewaloryzacja układu placu w oparciu o archiwalia Zachowanie publicznych przestrzeni zieleni sąsiadujących z placem i ulicą dla zachowania kompozycji „kurortowej”. Wykonywanie prac sanitarnych i pielęgnacyjnych przy drzewostanie
5.9.	Pszczyzna; Aleja – ul. Zamenhofa	2. poł. XIX w.	Pszczyzna, ul. Zamenhofa	Gmina Pszczyzna		Utrzymanie kompozycji przez dosadzenia Wykonywanie prac sanitarnych i pielęgnacyjnych przy drzewostanie
5.10.	Pszczyzna; Aleja – ul. 3 Maja	2. poł. XIX w.	Pszczyzna, ul. 3. Maja	Gmina Pszczyzna		Utrzymanie kompozycji przez dosadzenia Wykonywanie prac sanitarnych

<i>Lp.</i>	<i>Nazwa własna</i>	<i>datowanie</i>	<i>adres</i>	<i>właściciel</i>	<i>Wpis do rejestru zabytków</i>	<i>Wytyczne konserwatorskie.</i>
						i pielęgnacyjnych przy drzewostanie Wprowadzenie do GEZ
5.11.	Pszczyzna; Szpaler – ul. Korfantego	lata 80. XX w.	Pszczyzna, ul. Korfantego	Gmina Pszczyzna		Utrzymanie kompozycji przez dosadzenia lub dostosowanie gatunku obsadzeń do zastosowanych przy ul. Kościuszki Wykonywanie prac sanitarnych i pielęgnacyjnych przy drzewostanie
5.12.	Pszczyzna; Aleja – ul. Dworcowa	lata 70 XX w.	Pszczyzna, ul. Dworcowa	Gmina Pszczyzna		Utrzymanie kompozycji przez dosadzenia Wykonywanie prac sanitarnych i pielęgnacyjnych przy drzewostanie Wprowadzenie do GEZ
5.13.	Pszczyzna; Aleja – ul. Kopernika	lata 70. XX w.	Pszczyzna, ul. Kopernika	Gmina Pszczyzna		Utrzymanie kompozycji przez dosadzenia Wykonywanie prac sanitarnych i pielęgnacyjnych przy drzewostanie.
5.14.	Pszczyzna; Aleja – ul. Chrobrego	lata 90. XX w.	Pszczyzna, ul. Chrobrego	Gmina Pszczyzna		Utrzymanie kompozycji przez dosadzenia Wykonywanie prac sanitarnych i pielęgnacyjnych przy drzewostanie
5.15.	Pszczyzna; Szpalery – Plac Dworcowy / ul. Sokoła	koniec XIX w.	Pszczyzna, ul. Sokoła, Plac Dworcowy	Gmina Pszczyzna		Utrzymanie kompozycji przez dosadzenia kasztanowców zwyczajnych w obrębie zieleńca oraz dębów szypułkowych jako szpaleru przyulicznego. Wykonywanie prac sanitarnych i pielęgnacyjnych przy drzewostanie. Ujęcie w GEZ
5.16.	Pszczyzna; Aleja – ul. Antesa	2. poł. XIX w.	Pszczyzna, ul. Antesa	Gmina Pszczyzna		Utrzymanie kompozycji przez dosadzenia Wykonywanie prac sanitarnych i pielęgnacyjnych przy drzewostanie. Wprowadzenie do GEZ

<i>Lp.</i>	<i>Nazwa własna</i>	<i>datowanie</i>	<i>adres</i>	<i>właściciel</i>	<i>Wpis do rejestru zabytków</i>	<i>Wytyczne konserwatorskie.</i>
5.17.	Pszczyna; Park przy szpitalu	2. poł. XIX w	Pszczyna, ul. Korfantego, Antesa	Gmina Pszczyna		Wykonywanie prac sanitarnych i pielęgnacyjnych przy drzewostanie
5.18.	Pszczyna; Zieleń przy Palais	2. poł. XIX w	Pszczyna, ul. Antesa 4	własność prywatna	A/163/05 z dn. 14.12.2005r.	Wykonanie inwentaryzacji dendrologicznej. Wykonanie projektu rewaloryzacji w oparciu o materiały archiwalne Realizacja projektu rewaloryzacji Wykonywanie prac sanitarnych i pielęgnacyjnych przy drzewostanie.
5.19.	Pszczyna; Aleja – ul. Sznelowiec	lata 70 XVIII w.	Pszczyna, ul. Sznelowiec	Powiat Pszczyński		Utrzymanie kompozycji przez dosadzenia z zachowaniem gatunków Wykonywanie prac sanitarnych i pielęgnacyjnych przy drzewostanie. Wprowadzenie do GEZ.
5.20.	Pszczyna; Aleje w parku: Trzy Dęby, Zwierzyniec, Dzika Promenada	lata 70 XVIII w.	Pszczyna	Gmina Pszczyna		Utrzymanie kompozycji przez dosadzenia z zachowaniem gatunku Wykonywanie prac sanitarnych i pielęgnacyjnych przy drzewostanie. Wprowadzenie do GEZ.
5.21.	Pszczyna; Park Trzy Dęby, Zwierzyniec, Dzika Promenada.	lata 70. XVIII w.	Pszczyna	Gmina Pszczyna/Lasy Państwowe		Utrzymanie kompozycji przez dosadzenia z zachowaniem gatunków, szczególnie w przypadku gatunków introdukowanych. Odtworzenie sieci alejek i ścieżek spacerowych na groblach. W miarę możliwości odtworzenie przynajmniej części stawów. Wykonywanie prac sanitarnych i pielęgnacyjnych przy drzewostanie.

<i>Lp.</i>	<i>Nazwa własna</i>	<i>datowanie</i>	<i>adres</i>	<i>właściciel</i>	<i>Wpis do rejestru zabytków</i>	<i>Wytyczne konserwatorskie.</i>
						Wprowadzenie do GEZ.
5.22.	Pszczyna; Cmentarz żołnierzy radzieckich	1945	Pszczyna, ul. Chopina (park pałacowy)	Gmina Pszczyna	A/535/65 z dn. 07.02.66	Wykonywanie prac sanitarnych i pielęgnacyjnych przy drzewostanie.
5.23.	Pszczyna; Cmentarz ewangelicki	2. poł. XIX w	Pszczyna, ul. Katowicka	Parafia Ewangelicko - Augsburska		Wykonanie inwentaryzacji dendrologicznej. Uzupełnienie nasadzeń lip drobnolistnych w szpalerach oraz kompozycji różaneczników w obrębie kwater. Wykonywanie prac sanitarnych i pielęgnacyjnych przy drzewostanie. Wprowadzenie do GEZ.
5.24.	Pszczyna; Cmentarz rzymsko-katolicki.	2. poł. XIX w	Pszczyna, ul. Katowicka	Parafia Rzymsko Katolicka Wszystkich Świętych		Wykonanie inwentaryzacji dendrologicznej. Uzupełnienie nasadzeń lip szerokolistnych w szpalerach oraz kompozycji różaneczników w obrębie kwater. Usunięcie wtórnych nasadzeń roślin iglastych na przedpolu tuż za bramą główną. Wykonywanie prac sanitarnych i pielęgnacyjnych przy drzewostanie. Wprowadzenie do GEZ.
5.25.	Pszczyna; Cmentarz rzymsko-katolicki.	1796 r. (najstarszy nagrobek)	Pszczyna, skrzyżowanie ulic: Żorska / Wodzisławska	Parafia Rzymsko Katolicka św. Krzyża		Wykonanie inwentaryzacji dendrologicznej. Uzupełnienie nasadzeń dębów szypułkowych w szpalerze obwodowym. Wykonywanie prac sanitarnych i pielęgnacyjnych przy drzewostanie. Wprowadzenie do GEZ.
5.26.	Pszczyna;	1776 r.	Pszczyna,	Gmina Pszczyna		Wykonanie inwentaryzacji dendrologicznej.

<i>Lp.</i>	<i>Nazwa własna</i>	<i>datowanie</i>	<i>adres</i>	<i>właściciel</i>	<i>Wpis do rejestru zabytków</i>	<i>Wytyczne konserwatorskie.</i>
	Strzelnica.		ul. Katowicka			Wykonywanie prac sanitarnych i pielęgnacyjnych przy drzewostanie. Wprowadzenie do GEZ.
5.27.	Pszczyna; Cmentarz żydowski, aleja przy cmentarzu.	1816 r. (najstarszy nagrobek 1846 r.)	Pszczyna, ul. Katowicka	Skarb Państwa – gmina żydowska		Wykonanie inwentaryzacji dendrologicznej. Uzupełnienie nasadzeń lip drobnolistnych w szpalerach. Wykonywanie prac sanitarnych i pielęgnacyjnych przy drzewostanie. Wprowadzenie do GEZ.
5.28.	Pszczyna; Aleja – ul. Katowicka.	lata 70. XIX w.	Pszczyna, ul. Katowicka	Powiat Pszczyński		Wykonanie inwentaryzacji dendrologicznej. Utrzymanie kompozycji przez dosadzenia. Wykonywanie prac sanitarnych i pielęgnacyjnych przy drzewostanie. Wprowadzenie do GEZ.
5.29.	Pszczyna; Aleja – ul. Bieruńska.	lata 70. XIX w.	Pszczyna, ul. Bieruńska	Powiat Pszczyński		Wykonanie inwentaryzacji dendrologicznej. Utrzymanie kompozycji przez dosadzenia. Wykonywanie prac sanitarnych i pielęgnacyjnych przy drzewostanie. Wprowadzenie do GEZ.
5.30.	Pszczyna; Aleje – ul. Hallera, Katowicka, Paderewskiego, Zbożowa, Doświadczalna.	lata 40. XX w.	Pszczyna, ul. Hallera, Sadowa, Paderewskiego, Zbożowa, Doświadczalna	Gmina Pszczyna / Powiat Pszczyński		Wykonywanie prac sanitarnych i pielęgnacyjnych przy drzewostanie.
5.31.	Pszczyna; Aleja – ul. Wodzisławska.	lata 70. XVIII w.	Pszczyna, ul. Wodzisławska	Gmina Pszczyna		Wykonywanie prac sanitarnych i pielęgnacyjnych przy drzewostanie. Wprowadzenie do GEZ.
5.32.	Pszczyna; Aleja – Łącka Grobla.	lata 70. XVIII w.	Pszczyna, ul. Łącka Grobla	Powiatowy Zarząd Dróg w Pszczynie		Wykonanie inwentaryzacji dendrologicznej. Utrzymanie kompozycji przez dosadzenia

<i>Lp.</i>	<i>Nazwa własna</i>	<i>datowanie</i>	<i>adres</i>	<i>właściciel</i>	<i>Wpis do rejestru zabytków</i>	<i>Wytyczne konserwatorskie.</i>
						dębów szypułkowych oraz usunięcie drzew innych gatunków. Wykonywanie prac sanitarnych i pielęgnacyjnych przy drzewostanie. Wprowadzenie do GEZ.
5.33.	Pszczyna/Poręba; Aleja – ul. Bażantarnia.	lata 90. XVIII w.	Pszczyna, ul. Bażantarnia	Gmina Pszczyna		Wykonanie inwentaryzacji dendrologicznej. Utrzymanie kompozycji przez dosadzenia dębów błotnych na całej długości ulicy. Wykonywanie prac sanitarnych i pielęgnacyjnych przy drzewostanie. Wprowadzenie do GEZ.
5.34.	Pszczyna/Poręba; Aleja – ul. Barbórki.	lata 90. XVIII w.	Pszczyna, ul. Barbórki	Gmina Pszczyna		Wykonanie inwentaryzacji dendrologicznej. Utrzymanie kompozycji przez dosadzenia dębów szypułkowych na całej długości ulicy. Wykonywanie prac sanitarnych i pielęgnacyjnych przy drzewostanie. Wprowadzenie do GEZ.
5.35.	Poręba; Park Bażantarnia.	XVIII/XIX w.	Poręba, ul. Bażantarnia	Lasy Państwowe		Utrzymanie kompozycji przez dosadzenia z zachowaniem gatunków, szczególnie w przypadku gatunków introdukowanych. Odtworzenie sieci alejek i ścieżek spacerowych. W miarę możliwości odtworzenie przynajmniej części stawów. Wykonywanie prac sanitarnych i pielęgnacyjnych przy drzewostanie. Wprowadzenie do GEZ. Utworzenie parku kulturowego.
5.36.	Wisła Wielka; Cmentarz rzymsko – katolicki.	1909 r.	Wisła Wielka, ul. Słoneczna	Parafia Rzymsko – Katolicka Trójcy		Brak zieleni o charakterze zabytkowym.

<i>Lp.</i>	<i>Nazwa własna</i>	<i>datowanie</i>	<i>adres</i>	<i>właściciel</i>	<i>Wpis do rejestru zabytków</i>	<i>Wytyczne konserwatorskie.</i>
				Przenajświętszej		
5.37.	Studzionka; Aleja – ul. Adelajdy.	lata 70. XIX w.	Studzionka, ul. Adelajdy	Gmina Pszczyna		Wykonanie inwentaryzacji dendrologicznej. Wykonywanie prac sanitarnych i pielęgnacyjnych przy drzewostanie. Wprowadzenie do GEZ.
5.38.	Studzionka; Park przy zarządcówce folwarku Adelajda.	2. poł. XIX w.	Studzionka, ul. Adelajda 5	własność prywatna		Wykonanie inwentaryzacji dendrologicznej. Wykonanie projektu rewaloryzacji w oparciu o materiały archiwalne. Realizacja projektu rewaloryzacji. Wykonywanie prac sanitarnych i pielęgnacyjnych przy drzewostanie. Wprowadzenie do GEZ.
5.39.	Wisła Mała; Cmentarz rzymsko-katolicki.	ok. 1775 r.	Wisła Mała, ul. Pawia	Parafia Rzymsko – Katolicka św. Jakuba Starszego Apostoła	A/278/65 z dn.22.12.65r.	Uzupełnienie obsadzenia szpalerowego. Wykonywanie zabiegów sanitarnych i pielęgnacyjnych na starodrzewie.
5.40.	Studzionka; Cmentarz ewangelicki.	2. poł. XIX w.	Studzionka, ul. Wieczorka	Parafia Ewangelicko - Augsburska		Brak zieleni o charakterze zabytkowym.
5.41.	Studzionka; Cmentarz rzymsko-katolicki.	XVII w.	Studzionka, ul. Powstańców Śląskich	Parafia Rzymsko – Katolicka Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny	A/529/65 z dn.20.01.66r.	Brak zieleni o charakterze zabytkowym.
5.42.	Brzeźce; Cmentarz rzymsko-katolicki.	XVI w.	Brzeźce, ul. Pokoju	Parafia Rzymsko – Katolicka Matki Boskiej Szkaplerznej	A/237/09 z dn. 20.03.09r.	Brak zieleni o charakterze zabytkowym.
5.43.	Łąka; Cmentarz rzymsko-katolicki.	ok. 1770 r.	Łąka, ul. Tetmajera	Parafia Rzymsko – Katolicka św. Mikołaja	A/503/65 z dn. 20.01.66r.	Uzupełnienie obsadzenia szpalerowego. Wykonywanie zabiegów sanitarnych

<i>Lp.</i>	<i>Nazwa własna</i>	<i>datowanie</i>	<i>adres</i>	<i>właściciel</i>	<i>Wpis do rejestru zabytków</i>	<i>Wytyczne konserwatorskie.</i>
						i pielęgnacyjnych na starodrzewie.
5.44.	Ćwiklice; Cmentarz rzymsko-katolicki.	XVII w.	Ćwiklice, ul. Zawadzkiego	Parafia Rzymsko – Katolicka św. Marcina	A/432/60 z dn. 18.03.60r.	Uzupełnienie obsadzenia szpalerowego z zachowaniem gatunku. Wykonywanie zabiegów sanitarnych i pielęgnacyjnych na starodrzewie.
5.45.	Rudołtowiec; Park pałacowy.	XVII – XVIII w.	Rudołtowiec, ul. Zawadzkiego	Polski Związek Niewidomych i Niedowidzących	A/272/09 z dn. 20.01.66r.	Aktualizacja lub wykonanie części inventaryzacji dendrologicznej. Wykonanie projektu rewaloryzacji. Realizacja projektu rewaloryzacji. Wykonywanie prac sanitarnych i pielęgnacyjnych przy drzewostanie.
5.46.	Pszczyna; Aleja – ul. Zdrojowa.	lata 70. XVIII w.	Pszczyna, ul. Zdrojowa	Powiat Pszczyński		Wykonanie inventaryzacji dendrologicznej. Utrzymanie kompozycji przez dosadzenia dębów szypułkowych. Wykonywanie prac sanitarnych i pielęgnacyjnych przy drzewostanie. Wprowadzenie do GEZ.
5.47.	Rudołtowiec; Aleja – ul. Wycecha.	lata 70. XIX w.	Rudołtowiec, ul. Wycecha	Powiat Pszczyński		Wykonanie inventaryzacji dendrologicznej. Utrzymanie kompozycji przez dosadzenia dębów szypułkowych. Wykonywanie prac sanitarnych i pielęgnacyjnych przy drzewostanie. Wprowadzenie do GEZ.
5.48.	Pszczyna; Szpaler – ul. Kasztanowa.	lata 70. XIX w.	Pszczyna, ul. Kasztanowa	Gmina Pszczyna		Wykonanie inventaryzacji dendrologicznej. Utrzymanie kompozycji przez dosadzenia kasztanowców zwyczajnych.

<i>Lp.</i>	<i>Nazwa własna</i>	<i>datowanie</i>	<i>adres</i>	<i>właściciel</i>	<i>Wpis do rejestru zabytków</i>	<i>Wytyczne konserwatorskie.</i>
						Wykonywanie prac sanitarnych i pielęgnacyjnych przy drzewostanie. Wprowadzenie do GEZ.
5.49.	Pszczyna; Aleja – ul. Studzieniecka.	lata 70. XIX w.	Pszczyna, ul. Studzieniecka	Gmina Pszczyna		Wykonanie inwentaryzacji dendrologicznej. Utrzymanie kompozycji przez dosadzenia. Wykonywanie prac sanitarnych i pielęgnacyjnych przy drzewostanie. Wprowadzenie do GEZ.
5.50.	Pszczyna; Zieleń przy gimnazjum ob. Liceum im. Chrobrego.	2. poł. XIX w.	Pszczyna, ul. 3. Maja	Powiat Pszczyński		Wykonywanie prac sanitarnych i pielęgnacyjnych przy drzewostanie.
5.51.	Pszczyna; Zieleń przy starostwie powiatowym.	2. poł. XIX w.	Pszczyna, ul. 3. Maja 10	Skarb Państwa – Starostwo Powiatowe		Rewaloryzacja układu placu w oparciu o archiwalia. Wykonywanie prac sanitarnych i pielęgnacyjnych przy drzewostanie. Wprowadzenie do GEZ.
5.52.	Pszczyna; Ogród willowy.	koniec XIX w.	Pszczyna, ul. 3. Maja 8	własność prywatna		Rewaloryzacja układu w oparciu o archiwalia. Wykonywanie prac sanitarnych i pielęgnacyjnych przy drzewostanie. Wprowadzenie do GEZ.
5.53.	Pszczyna; Ogród willi „Lerchówka”.	koniec XIX w.	Pszczyna, ul. Stefana Batorego 27	własność prywatna		Rewaloryzacja układu w oparciu o archiwalia. Wprowadzenie do GEZ.
5.54.	Pszczyna; Ogród willowy.	koniec XIX w.	Pszczyna, ul. Bogedaina 5	własność prywatna		Rewaloryzacja układu w oparciu o archiwalia. Wprowadzenie do GEZ.
5.55.	Pszczyna; Zieleń osiedlowa.	2. poł. XIX w.- lata 20. XX w.	Pszczyna, ul. Poniatowskiego	Gmina Pszczyna		Rewaloryzacja układu w oparciu o archiwalia.

<i>Lp.</i>	<i>Nazwa własna</i>	<i>datowanie</i>	<i>adres</i>	<i>właściciel</i>	<i>Wpis do rejestru zabytków</i>	<i>Wytyczne konserwatorskie.</i>
			/ Kościuszki			Wprowadzenie do GEZ.
5.56.	Pszczyna; Zieleń przy dawnym urzędzie skarbowym, ob. Sąd Grodzki.	koniec XIX w.	Pszczyna, ul. Bogedaina 8	Gmina Pszczyna		Rewaloryzacja układu w oparciu o archiwalia Wprowadzenie do GEZ
5.57.	Pszczyna; Ogród willowy.	koniec XIX w.	Pszczyna, ul. Kościuszki 22	własność prywatna		Rewaloryzacja układu w oparciu o archiwalia. Wprowadzenie do GEZ.

6. ZABUDOWA ZABYTKOWA MIASTA I GMINY PSZCZYNA

Na potrzeby przedmiotowego opracowania przeprowadzono badania terenowe. Dokonano wstępnego rozpoznania historycznego, bibliograficznego, kartograficznego, archiwalnego, ikonograficznego oraz kwerend w odniesieniu do obszaru miasta i gminy Pszczyna oraz jej zabudowy. Wprowadzenie stanowi wstęp zawierający podstawowe informacje o kontekście historyczno – geograficznym gminy i o poszczególnych miejscowościach gminy, a także wnioski ogólne oraz typologię obiektów zabytkowych i kulturowych.

W skład gminy Pszczyna wchodzi miasto Pszczyna i dwanaście sołectw: Brzeźce, Czarków, Ćwiklice, Jankowice, Łąka, Poręba, Piasek, Rudołtowice, Studzienice, Studzionka, Wisła Mała i Wisła Wielka. Wszystkie sołectwa w gminie funkcjonują jako pojedyncze miejscowości o charakterze wiejskim. Wiejski charakter miejscowości czytelny jest głównie w ruralistycznym układzie przestrzennym.

Każda z wyżej wymienionych miejscowości oprócz miasta Pszczyna, powstała jako ulicówka, lub według innej nomenklatury jednodrożnica, co wynikało z typu zasadźstwa, niemal w całości na prawie niemieckim. Na przestrzeni wieków układy te przekształciły się stopniowo w wielodrożnice. Do dnia dzisiejszego czytelny jest układ ruralistyczny poszczególnych miejscowości, zaś zgrupowania obiektów zabytkowych pozwalają z dużym prawdopodobieństwem odczytać pierwotny układ ulicowy.

Obecnie w miejscowościach gminy dominuje zabudowa jednorodzinna (jedno lub dwukondygnacyjna). Nieliczne są budynki trójkondygnacyjne lub większe kubaturowo budynki kilkurodzinne. Występują zarówno budynki historyczne, powstałe głównie w 2 poł. XIX w. oraz w 1. ćw. XX w., jak i zabudowa powojenna, z silnie zaznaczającymi się domami typu „pudełkowego” (z charakterystycznymi płaskimi dachami) oraz licznie powstałymi w ostatnich dwóch dekadach domami o spadzistych, wielopołaciowych dachach, o bardziej urozmaiconej bryle. Na terenie gminy występuje współczesna zabudowa blokowa zlokalizowana w przeważającej części na obrzeżach centrum.

Ilustracja 24: Pszczyna - ul. Dunikowskiego

6.1. Dawna zabudowa mieszkalna i gospodarcza gminy Pszczyna.

W poszczególnych miejscowościach gminy Pszczyna zabudowa zarówno mieszkalna, jak i gospodarcza pierwotnie była drewniana. Powszechnie występowała ona do końca XIX w. Budynki zazwyczaj budowano na rzucie prostokąta, w konstrukcji zrębowej, z dwuspadowymi dachami z pokryciem słomianym, a następnie gontowym. Jak wspomniano wcześniej w niniejszym opracowaniu, restrykcyjne przepisy przeciwpożarowe w państwie pruskim spowodowały, że w wiejskiej zabudowie mieszkalnej i gospodarczej od II poł. XIX w. zaczęto budować tylko obiekty murowane. Budownictwo murowane stopniowo wypierało zabudowę drewnianą i na przestrzeni ponad stulecia ruralistyczna architektura drewniana praktycznie zanikła. Pozostałościami tego typu budownictwa są drewniane chałupy przy ulicy: Grzybowej 13 w Ćwiklicach, Wodnej 13 w Porębie. Część z nich uratowano dzięki przeniesieniu do skansenu „Zagroda Wsi Pszczyńskiej” w Pszczynie.

Budownictwo to, było reprezentowane liczniej jeszcze w drugiej połowie XX w. Na terenie gminy zarejestrowano wówczas kilka drewnianych, ośmiobocznych stodół (obecnie nieistniejących).

Najstarsze zachowane do dnia dzisiejszego budynki wiejskie pochodzą z 3 ćw. i końca XIX w. Jednakże większość z nich powstała już w 1 poł. XX w. Są to głównie budowle ceglane, otynkowane lub od początku XX w. coraz częstsze – pozostawione w strukturze ceglanej, nietynkowanej, założone na rzucie prostokąta, zazwyczaj w układzie kalenicowym, jednokondygnacyjne z poddaszem (w

partiach szczytowych poddasza najczęściej znajdują się dodatkowe pokoje mieszkalne), nakryte dachami dwuspadowymi oraz naczółkowymi z pokryciem z dachówki cementowej lub ceramicznej. Do typowych tego rodzaju obiektów zaliczyć można domy w Brzeźcach, przy ul. Pokoju 17 i ul. Wideki 8, w Ćwiklicach, przy ulicach: Czajkowskiego 30, Grzybowej 18, Kombatantów 63, 68, 70 117, Orzechowej 11, w Czarkowie przy ulicach: Doświadczalnej 25, Wolności 24, Polnej 9, Leśnej 17, Jasnej 4, w Jankowicach przy ulicach: Złote Łany 105, Jeleniej 6, Akacjowej 41, w Łąkach przy ulicach: Jagiellońskiej 7, Przerwy-Tetmajera 41, Turystycznej 37, w Piasku przy ulicy Katowickiej 43, w Porębie przy ulicach: Narutowicza 17, Świerczewskiego 30, w Rudołtowicach przy ulicy Zawadzkiego 123, 145, w Studzienicach przy ulicach: Kosów 44, Szewczyka 68, w Studzionce przy ulicy Teligi 7, w Wiśle Wielkiej przy ulicy Hodowców 4, 62. Detal architektoniczny w tej zabudowie jest niezwykle skromny i ma on zazwyczaj formę gzymsów koronujących, impostowych lub w późniejszym okresie z ukośnie ustawionych cegieł, wydzielających część strychową od części mieszalnej oraz sfazowanych cokołów, lub z rzadka prostych opasek okiennych.

Pierwotnie prosta bryła budynków częściej niż w innych rejonach śląskich posiadała wgłębne przedproże, a czasami urozmaiconą była drewnianą laubą, umieszczoną na osi podłużnej domu, w miejscu których wybudowano istniejące dzisiaj murowane ganki (np. Brzeźce: ul. Pokoju 4, ul. Pokoju 14, ul. Ofiar Faszyzmu 6, ul. Wideki 1; Ćwiklice: ul. Wolności 47, ul. Orzechowa 7, ul. Grzybowa 7; Czarków: ul. Wolności 18; Jankowice: ul. Akacyjowa 34, ul. Kasztanowa 18, ul. Złote Łany 47, 81, 91; Piasek: ul. Słowackiego 55, ul. Powstańców Śląskich 38, Poręba: ul. Świerczewskiego 17; Rudołtowice: ul. Dębina 4, ul. Zawadzkiego 116, 122, 233; Studzienice: ul. Wilcza 24; Studzionka: ul. Wieczorka 50, ul. Stawowa 1, ul. Robotnicza 83, ul. Jedności 28; Wisła Wielka: ul. Hodowców 30, 59, 78, ul. Zalewowa 9). Odmianą tego typu zabudowy, są budynki mieszkalne z dużą facjatą na osi centralnej fasady (np. Ćwiklice: ul. 11 Listopada 67; Czarków: ul. Powstańców Śląskich 41, 48; Jankowice: ul. Jelenia 4, ul. Zagajniki 25; Łąka: ul. Grottgera 63, ul. Łukasiewicza 17, 21, ul. Przybosia 18, ul. Przerwy-Tetmajera 15, ul. Dąbrowskiego 16, ul. Turystyczna 24; Piasek: ul. Powstańców Śląskich 36, ul. Wolności 2; Poręba: ul. Świerczewskiego 21; Studzienice: ul. Lisia 9; Studzionka: ul. Robotnicza 50; Wisła Mała: ul. Pawia 103, 106, ul. Nad Jeziorem 21, ul. Bociania 6, ul. Cieszyńska 17; Wisła Wielka: ul. Cieszyńska 76).

W wielu domach występują nieduże nisze w fasadach lub szczytach, w których umieszczano świątki. Na terenie gminy zachowało się kilka domów o anachronicznym typie zabudowy mieszkalno-gospodarczej, gdzie w części budynku znajdują się pomieszczenia mieszkalne, w części zaś pomieszczenia gospodarcze. Część gospodarcza mogła pełnić funkcję stodoły lub

pomieszczeń inwentarskich (np. Brzeźce, ul. Łączna 3, ul. Pokoju 16, ul. Wideki 29; Czarków, ul. Ogrodowa 17; Jankowice, ul. Szewczyka 4; Łąka, ul. Dąbrowskiego 38, ul. Drzymały 2, ul. Grottgera 39, ul. Łukasiewicza 15, ul. Skargi 3, ul. Przerwy-Tetmajera 56, ul. Turystyczna 34; Poręba: ul. Świerczewskiego 39, Rudołtowice, ul. Zawadzkiego 144; Studzienice: ul. Bażantów 42, ul. Szewczyka 130, 132, 138-140; Studzionka: ul. Wieczorka 36, 48, 52, 58, ul. Stawowa 45, ul. Robotnicza 75, ul. Powstańców Śląskich 5, 13, ul. Miarki 50; Wisła Mała, ul. Bobrów 11, ul. Pawia 77, 90, 92; Wisła Wielka, ul. Hodowców, 56, 73, 95, 111).

Budynków o charakterze wiejskim na terenie gminy zachowało się kilkadziesiąt i są one reprezentowane w każdej z miejscowości. Wiele z budynków wiejskich ma formę zbliżoną do pierwotnej, z niezmienioną bryłą, skromnym detalem oraz z zachowanymi w znacznej części wyprawami tynkowanymi, stolarką okienną i drzwiową.

W nieco odmienny sposób ukształtowało się budownictwo w sołectwie Piasek. Podobnie jak w przypadku poprzednich sołectw, pierwotnie wieś Piasek była ulicówką, o zapewne typowej zabudowie wiejskiej. Obecnie typowa zabudowa ma charakter podmiejskich willi pozbawionych cech zabytkowych, wzniesionych na przełomie XIX i XX w. (ul. Katowicka/Leśna, ul. Leśna 47), w latach 20. 30. XX w. (ul. Jasna 38, ul. Słowackiego 1) oraz w okresie późniejszym. Pojawiają się też budynki w typie zabudowy miejskiej (ul. Dworcowa 4).

Nietypowy, a także niezwykle interesujący jest zespół leśniczówek i gajówek książęcych. Powstawały one w XIX i XX w. często według projektów architektów książęcych (np. przy ul. Wodzisławskiej 40), a wszystkie posiadają wybitne walory zabytkowe i architektoniczne (np. w Studzionce, ul. Powstańców Śląskich 117, czy Wiśle Małej, ul. Nad Jeziorem 48).

6.2. Zabytkowa zabudowa Miasta Pszczyna.

Odrębnym zagadnieniem jest urbanistyka i zabudowa zabytkowa miasta Pszczyna. Dla potrzeb niniejszego opracowania wskazano najważniejsze jej cechy. Najstarsza część zespołu urbanistycznego, to średniowieczne miasto lokowane na prawie niemieckim z dużym, prostokątnym rynkiem – placem targowym. O charakterze zasadźstwa świadczą kształty działek przyrynkowych. Są one stosunkowo wąskie i głębokie na cały kwartał. Charakterystyczna była też ich zabudowa z kamienicą frontową oraz zabudową tylną, częstokroć połączone bocznymi oficynami mieszkalnymi lub gospodarczymi. Charakter ten zachowała zabudowa przy ulicy Bramkowej, Ratuszowej i Strażackiej.

Ilustracja 25: Pszczyna - ul. B. Chrobrego i Warowna

Pierwotnie tylko przy rynku mogły mieścić się kamienice, czyli budynki, których parter zajmowały lokale użytkowe (najczęściej handlowe), zaś piętra miały charakter mieszkalny. W przypadku Pszczyny murowane kamienice powstawały przy Rynku od połowy XVIII w. Najstarsze zachowały formę klasycystyczną oraz w znacznej większości detale architektoniczne (Rynek 3, 5, 6, 8, 9, 10, 11, 12, 15, 16, 17, 18, 19, 20). W kilku przypadkach detale architektoniczne się nie zachowały (Rynek 4, 13 i 14).

Obok kamienic powstawały się także wielokondygnacyjne budynki mieszkalne. Należą do nich: zlokalizowana na wysokości lejkowatego wejścia w ulicę Wojska Polskiego kamienica Rynek 22 oraz budynki przy ul. Wojska Polskiego 1, 3, 5, 7.

Wyraźnie miejski charakter ma także zabudowa ulic, które mają swój początek w rynku staromiejskim: Bankowej, Bramkowej, Chrobrego, Piastowskiej, Ratuszowej, Strażackiej i Wojska Polskiego. Obwód kwartałów zabudowy przyrynkowej zamykał się w obrębie obecnych ulic: Basztowej, Bramkowej, Warownej, Tkackiej i Bednarskiej. W obrębie pozostałych kwartałów starego miasta zamkniętego ulicami Wojska Polskiego, Bielską, Kopernika, Dworcową oraz południową granicą zespołu pałacowo – parkowego zabudowa jest obecnie znacznie bardziej zróżnicowana.

Reprezentowana jest zarówno przez parterowe budynki mieszkalne, zbliżone charakterem do wskazanego przy opisie zabudowy gminy, typu śląskiej chałupy mieszkalnej (np. ul. Kopernika 32, ul. Piastowska 26, ul. Piwowska 26, ul. Warowna 4, 37), kamienice powstałe w XIX i na początku XX w. (np. ul. Dworcowa 4, Piastowska 5, 14, ul. Piwowska 8) oraz dwu lub trójkondygnacyjne wielorodzinne budynki miejskie (np. ul. Kopernika 40, 44, ul. Piwowska 24, ul. Tkacka 6, ul. Strażacka 8, ul. Warowna 3).

Zupełnie niepowtarzalnym, zatem tym cenniejszym elementem urbanistyki Pszczyzny, jest tak zwana dzielnica XIX -wieczna. Jak już wspomniano w niniejszym opracowaniu, pod koniec XIX w. ogrodnik książęcy, H. Bolecke utworzył plany dzielnicy z centralnym siedmiobocznym placem oraz regularnym, promienistym układem ulic, podzielonych na prostokątne parcele prostopadłe do ulic,

Ilustracja 26: Pszczyzna - ul. Warowna

promenady ulicy Książęcej, obecnie ulicy Kościuszki. Książę pszczyński postanowił, że na przedmieściu powstanie dzielnica willowa, z ogrodami kwiatowymi i tylko przy spełnieniu tych warunków sprzedawał parcele. Nie wolno było otwierać tam fabryk, zakładów przemysłowych i rzemieślniczych, a przede wszystkim sklepów i wyszynków, chyba że za osobistą zgodą księcia. Budynki miały być utrzymane w stylu willowym i kurortowym. Ograniczono ich wysokość do jednej kondygnacji nadziemnej oraz ewentualnie drugiej w strefie poddasza. Parcele nie mogły posiadać ogrodzeń. Wyjątek od tej reguły stanowiły budynki użyteczności publicznej. Założenie to zachowało

się w stanie niezmienionym do dnia dzisiejszego i jest unikatowe w skali całego kraju. Utrzymano także niemal w 100% zabudowę zabytkową przy ulicy Kościuszki, spełniającą wymogi postawione przez księcia. Przy ulicach poprzecznych do ulicy Kościuszki dozwolona była większa wysokość zabudowy, w związku z tym na początku XX w. przy ulicach Bogedaina, Sokoła, Dworcowej, 3-go Maja, Batorego, Poniatowskiego, powstały trzy lub nawet czterokondygnacyjne budynki mieszkalne i mieszkalno – użytkowe, projektowane głównie przez miejscowych architektów.

W wyniku działalności księżęcej powstał zespół zabudowy o szczególnych wartościach artystycznych i historycznych, którego integralnym elementem stała się zieleń wysoka i średnia.

6.3. Zabudowa przemysłowa i poprzemysłowa gminy Pszczyna.

Jak już wspomniano w opracowaniu, w latach 70. XX w. w Pszczynie próbowano uruchomić zakłady eksploatacji złóż węgla, jednak ze względu na głębokość pokładów, rozwój tej dziedziny przemysłu byłby skazany na niepowodzenie. Zdarzenie to w znacznej mierze przyczyniło się do tego, że Pszczyna utrzymała swój charakter rolniczo – drobnoprzemysłowy. Rozwój przemysłu nieszczególnie wpłynął na zmianę wyglądu budownictwa mieszkaniowego oraz krajobrazu miejscowości i osad.

Ilustracja 27: Pszczyna - wieża wodna przy zespole dworcowym.

W XIX w. wraz z rozwojem techniki wzniesiono pojedyncze obiekty przemysłowe, związane głównie z rozbudową linii kolejowej (np. zespół zabudowy dawnego dworca kolejowego w Pszczynie przy placu Dworcowym, mosty kolejowe nad rzeką Pszczynką, Dokawą), ale również niewielkie zakłady przemysłu rolno – spożywczego (zespół zabudowy dawnego Młyna parowego w Pszczynie przy ul. Dworcowej 7, browar, gorzelnia oraz budynki dawnej cukrowni przy ul. Wojska Polskiego oraz Młyńskiej w Pszczynie, zespół zabudowy rzeźni miejskiej oraz magazyny i budynki wytwórni wód gazowanych, przy ul. Korczaka w Pszczynie, zespół budynków mleczarni przy ul. Męczenników Oświęcimia 1 w Pszczynie).

Na omawianym terenie zachowały się także pojedyncze przemysłowe budynki zespołu zabudowy dawnych cegielni (przy ul. Cegielnianej 6, 11 w Pszczynie- z 1905 roku; przy ul. Szymonowicza 7 w Łąkach – z 1933 roku), obecnie użytkowane w celach magazynowych budynki zespołu zabudowy dawnego tartaku parowego (przy ul. Męczenników Oświęcimia 2 w Pszczynie), dwa budynki zespołu dawnej Gazowni Miejskiej (z 1902 roku przy ul. Korczaka 5 w Pszczynie) oraz wpisane do rejestru zabytków pod nr A/506/65 z dnia 20.01.1965 roku, budynki dawnej Kuźni Dworskiej (z początku XIX w. zlokalizowane przy ul. Zawadzkiego 132 A w Rudoltowicach).

Na uwagę zasługują również obiekty i urządzenia hydrotechniczne, zlokalizowane w Parku Pałacowym w Pszczynie oraz w Łąkach na rzece Młynówce. W związku z utworzeniem, w 2 poł. XIX w. na rozlewiskach Pszczynki licznych stawów, kanałów, wysp i przepustów, konieczne było skonstruowanie urządzeń regulujących gospodarkę wodną na tym obszarze (zlokalizowane w parku: jaz wodny z systemem zasuw, ceglane, stalowe ażurowe, bądź drewniane mostki; przepusty wodne, w tym przepust ceglany i grobla w ciągu ul. Dygasińskiego w Łąkach).

6.4. Obiekty użyteczności publicznej gminy Pszczyna.

Mecenat kolejnych władających Pszczyną, dynamiczny rozwój miasta oraz dążność mieszkańców do podnoszenia kwalifikacji zaowocowała w efekcie znaczną ilością budynków użyteczności publicznej, a w szczególności budynkami szkół:

- szkoły w Pszczynie:

Gimnazjum ul. 3. Maja 7, Gimnazjum ul. Batorego 24, Szkoła Podstawowa nr 1 ul. Bogedaina 1, Dawna Szkoła Ewangelicka (obecnie Urząd Miasta) ul. Basztowa 2, Dawna Ewangelicka Properenda (obecnie Zespół Szkół Ekonomicznych) ul. Bogedaina 24, Dawna Katolicka Properenda (obecnie Zespół Szkół Ekonomicznych) ul. Bogedaina 20, Szkoła podstawowa ul. Katowicka 47, Dawna Wyższa Szkoła dla Dziewcząt i Seminarium Nauczycielek (obecnie Powiatowy Zespół Szkół nr 1 ul. Poniatowskiego 2, Dawna Szkoła Żydowska i bursa (obecnie budynek mieszkalny) ul. Warowna 11, Zespół szkół specjalnych ul. Zamenhofska 5;

- szkoła w Łące:

Dawna Szkoła Ewangelicka ul. Turystyczna 21;

- szkoła w Piasku:

dawna szkoła (obecnie przedszkole) ul. Szkolna 2;

- szkoła w Studzionce:

Dawna Szkoła Ewangelicka (obecnie przedszkole) ul. Jedności 7;

Wyżej wymienione budynki szkolne powstały od końca XIX w. do lat 30. XX w. i reprezentują cechy architektoniczne, typowe dla czasu powstania.

Przeważają budynki o charakterze neostylowym. Budynek przy ul. Poniatowskiego 2 w Pszczynie, ma wyraźne cechy architektury secesyjnej, zaś budynki przy ulicach Batorego 24, Bogedaina 20, Katowickiej 47, Zamenhofska 5 - w Pszczynie i Szkolnej 2 - w Piasku, to obiekty modernistyczne.

Ponieważ w Pszczynie funkcjonowała znaczna ilość szkół różnego typu, powstawały też obiekty, w których mieszkali uczniowie. Zachowały się: Alumnat przy ul. Batorego 26, bursa przy ul. Kościuszki 12, bursa przy ul. Narcyzów 30.

Duża aktywność gospodarcza miasta wiązała się z potrzebą obsłużenia przybywających „służbowo” użytkowników. Powstały zatem liczne gospody, restauracje, zajazdy, a następnie hotele. Zachowało się kilkanaście z nich:

- w Pszczynie:

Kasyno przy ul. Bogedaina 2, Zajazd Książęcy „Szczęść Boże” przy ul. Katowickiej 8, Restauracja Kerna przy ul. Kościuszki 2, Hotel „Pod Białym Łabędziem” przy ul. Piastowskiej 1, Gospoda przy ul. Piastowskiej 25;

- w Czarkowie:

Gospoda przy ul. Powstańców Śląskich 33, Oberża przy ul. Starowiejskiej 2;

- w Jankowicach:

Karczma przy ul. Żubrów 102;

- w Łące:

Karczma przy ul. Kupca 1;

- w Studzionce:

Karczma przy ul. Jedności 6;

- w Wiśle Małej:

Karczma przy ul. Pawia 27-29;

- w Wiśle Wielkiej:

Karczma przy ul. Hodowców 51;

Ilustracja 28: Pszczyna - ul. Dworcowa

Pszczyna jako centrum administracyjne dominium książęcego, a później starostwa ziemskiego, posiadała wiele budynków związanych z administracją dobrami książęcymi oraz władzą cywilną i sądownictwem. Wszystkie tego typu obiekty użyteczności publicznej zlokalizowano w obrębie miasta Pszczyna i posiadają do dziś bardzo wysokie walory zabytkowe. Do unikatów należą:

- Ratusz, Rynek 2 – neoklasycystyczny,
- Sąd Obwodowy, Rynek 7 – neoklasycystyczny,
- Sąd Okręgowy (nowy) wraz z więzieniem, ul. Bogedaina 14-16 – neogotycki,
- Starostwo Powiatowe (nowe), ul. 3. Maja 10 – neoklasycystyczny,
- Inspektorat Okręgowy, ul. 3. Maja 8 – neorenesansowy,
- Zarząd Dóbr Książęcych (stary), ul. Wojska Polskiego 2 – neoklasycystyczny,
- Zarząd Dóbr Książęcych (nowy) tzw. „Paleja”, ul. Antesa 6 – neogotycki,
- Powiatowa Komenda Policji, ul. Bogedaina 16 – modernistyczny,

Ponadto, w obrębie granic miasta zlokalizowane są:

- Koszary ułańskie, ul. Kopernika – neogotyckie,

- Poczta (stara) Rynek 21 – klasycystyczna,
- Poczta (nowa), ul. Dworcowa 24/Batorego 1 – neorenesansowa,
- Budynek Kasy Chorych, ul. Dworcowa 23 – modernistyczny,
- Stacja koni pocztowych, ul. Warowna 16,
- Apteka „Pod Murzynem”, ul. Piastowska 6 – klasycystyczny,
- Strzelnica Bractwa Kurkowego, ul. Katowicka 78a – modernizm historyzujący.

6.5. Zespoły rezydencjonalno-parkowe gminy Pszczyna.

Najważniejszym obiektem w krajobrazie architektonicznym gminy Pszczyna jest zespół pałacowo-parkowy usytuowany w centrum miasta. Około 1737 roku, podczas przebudowy zamku w barokową, trójskrzydłową rezydencję, zakomponowano również park barokowy, z kompozycją opartą na trzech głównych osiach rozchodzących się wachlarzowo na północ i zachód od pałacu.

Kolejne przekształcenia parku należy wiązać z rodem Anhaltów. Przekształcili oni pałac, park, park zwierzyński oraz wybudowali nowe budowle. Park -ostateczną, czytelną do dziś formę uzyskuje w 2 poł. XIX w., za panowania Hansa Heinricha XI (1833-1907), który w 1883 roku uzyskuje tytuł Herzoga. Z jego panowaniem należy wiązać przekształcenie kompozycji parku w kompozycję krajobrazową w stylu „beautyfull”. Kompozycja zostaje poszerzona o fragmenty parkowo – leśne, sięgające aż do pałacyku myśliwskiego w Promnicach. Centrum tej kompozycji pozostaje pałac, przebudowany w latach 1870 – 1877, na podstawie projektu wybitnego architekta francuskiego Aleksandra Hipolita Destailleura. Elewacje dwupiętrowego zamku, założonego na planie podkowy, otrzymały kostium architektury francuskiej XVII w. W 1936 roku powstała w parku nekropolia. Znajdują się tam groby najmłodszego syna Daisy - hrabiego Bolko (ojca obecnego księcia von Pless) - i samego księcia Hansa Heinricha XV. Z budowli towarzyszących zachowały się: Brama Wybrańców, neorenesansowe stajnie pałacowe, neoklasycystyczna oficyna mieszkalna (ul. Basztowa 1-7) oraz Herbaciarnia i lodownia w parku. Park pałacowy łączy się kompozycyjnie z wielkimi parkami krajobrazowymi: Dworcowym i Zwierzyńskim.

Ponadto na terenie gminy Pszczyna zachowały się mniejsze zespoły dworsko-parkowe.

6.5.1. Zespół pałacowo-parkowy w Rudółtowicach przy ulicy Zawadzkiego 128.

Pałac powstał z inicjatywy starosty Marcina Kozłowskiego z Kozłowa, którego córka wyszła za mąż za Wacława Zborowskiego. Nie jest znany wygląd tej budowli. Obecny pałac powstał w trakcie przebudowy, w stylu klasycystycznym, w 1752 roku. Jednak ukształtowanie parku w stylu

krajobrazowym swobodnym zawdzięczamy baronowi Ernstowi von Eichsted, który został właścicielem Rudołtowic w 1851 roku. Przed pałacem powstaje duży prostokątny parter z podjazdem. Właściwy park założony od północy na bazie siedliskowej posiadał trzy duże wnętrza w typie salonów ogrodowych i niezachowany staw. W niewielkim tylko stopniu wzbogacono drzewostan parkowy o gatunki introdukowane egzotyczne (sosny wejmutki, platany klonolistne, robinie akacjowe). Z zabudowań towarzyszących zachowała się jedynie oficyna mieszkalna, spichlerz i kuźnia.

6.5.2. Zespół dworsko-parkowy „Ludwikówka” przy ulicy Chopina/Dunikowskiego.

Według projektu Wilhelma Pusha. Park wokół dworu został założony już w końcu XVIII w. W latach 60. XIX w. park zostaje przekształcony w stylu swobodnym otwartym i połączony widokowo z parkiem pałacowym poprzez dukt widokowy, staw i ciek wodny. Do zestawu gatunkowego drzew siedliskowych dodano robinie białe, platany klonolistne, wejmutki. Bezpośrednio obok dworu znajdował się niewielki folwark dworski, z którego zachowały się jedynie trzy oficyny: przy ul. Dunikowskiego 1, 3 oraz Łowieckiej.

6.5.3. Zespół pałacowo-parkowy w Porębie przy ulicy Barbórki 47.

Wokół niewielkiego pałacyku myśliwskiego (zbudowanego według projektu Karola Langhansa w 1792 roku) usytuowanego na kulminacji wzgórza założono ok. 1900 roku park, zajmujący teren wokół budynku oraz stok południowo – wschodni. Kompozycja swobodna założona na bazie siedliskowej grądu średniego, w którym wytyczono aleje dla przejazdów konnych oraz dukty strzeleckie. Drzewostan wzbogacono dębami czerwonymi, sosnami wejmutkami i robiniami białymi.

6.6. Zabudowania folwarczne gminy Pszczyna.

Do dnia dzisiejszego zachowała się tylko część zabudowań folwarcznych, których według przekazów pisanych było na początku XIX w. - kilkanaście. Największy jest folwark pałacowy „Kępa” w Pszczynie, zlokalizowany pomiędzy ulicami Szymanowskiego, Francuską, Żorską i północną granicą Parku Pałacowego. Jest to kompleks obiektów gospodarczych (spichlerz, dwie stodoły, dwie obory, kuźnia, chlewnia, stajnia, piekarnia, gorzelnia), zgrupowanych wokół dwóch podwórz. Budynki powstały pomiędzy początkiem XIX w. i latami 20. XX w. Zabudowie gospodarczej towarzyszy zarządcówka (ul. Żorska 8), dom ogrodnika oraz cztery oficyny mieszkalne wielorodzinne (jedyna zachowana, z kilku istniejących jeszcze w 1. poł. XX w.). Budynki mieszkalne i gospodarcze wkomponowane zostały w układ zieleni przechodzący w Park Pałacowy.

Zespół folwarczny „Siedlice”, przy ulicach Korfantego i Kilińskiego w Pszczynie, składa się z zarządcówki (obecnie starostwo powiatowe), otoczonej niewielkim parkiem, o trudnej do ustalenia kompozycji (ul. Korfantego 6) oraz oficyn mieszkalnych (ul. Antesa 3-5, 7-9, ul. Kilińskiego 4-6) i wieży ciśnień (ul. Kilińskiego 8). Pierwotnie zabudowania gospodarcze usytuowane były przy dwóch dziedzińcach.

Folwark „Adelajda” w Studzionce, został wybudowany na początku XX w. w polu, z dala od zabudowy wsi. Tworzą go obecnie: zarządcówka, otoczona pozostałościami niewielkiego parku, zbudowane wokół dużego czworokątnego podwórza budynki stodoły, obory, stajni, spichlerza oraz oficyny mieszkalnej (ul. Adelajdy 62).

Z folwarku w Studzienicach, przy ulicy Szewczyka zachowały się praktycznie jedynie oficyny mieszkalne (ul. Szewczyka 164, 166, 168), natomiast z folwarku w Studzionce, przy ul. Stenclówki 35 – obora i oficyna mieszkalna.

6.7. Obiekty sakralne gminy Pszczyna.

6.7.1. Kościoły.

Do ważnych budowli każdej miejscowości zaliczają się budowle sakralne. Najstarszym niewątpliwie obiektem sakralnym gminy Pszczyna jest, w świetle ostatnich badań, drewniany kościół p. w. św. Marcina w Ćwiklicach. Obecna budowla powstała w latach 70. XVII w. Ostateczny swój kształt uzyskał w pierwszych latach XIX w., po dobudowaniu do kościoła wieży. Jest to budowla o typowym układzie, orientowana, posadowiona niemal na kulminacji wzniesienia, przez co stanowi dominantę terenową. Budowla jednoprzestrzenna, z prosto zamkniętym prezbiterium. Zachowało się późnobarokowe wyposażenie kościoła, a także pochodzące z tego samego okresu polichromie przedstawieniowe na ścianach prezbiterium i nawy. Obecnie uważa się, że przynajmniej materiał, z którego wzniesiono kościół jest o 200 lat starszy.

Kolejnym obiektem jest kościół p. w. św. Mikołaja w Łące, pochodzący z poł. XVIII w. Podobnie jak w przypadku kościoła Ćwiklickiego, jest to budowla jednonawowa, na rzucie prostokąta, z prosto zamkniętym prezbiterium. Ten kościół jednak zachował wcześniejszy układ, typowy dla drewnianych kościołów śląskich, czyli osobną wieżę. Również w tym kościele zachował się barokowy wystrój ruchomy.

Ostatnim z drewnianych barokowych kościołów w gminie jest świątynia p. w. św. Jakuba Starszego Apostoła w Wiśle Małej wybudowana w latach 1775-1779, na miejscu starszej świątyni. Kościół na rzucie prostokąta, z prosto zamkniętym prezbiterium niemal tej samej długości, co nawa.

Ilustracja 29: Wisła Mała - kościół

Bryłę opinają soboty. Kościół był rozbudowywany w latach 20. XX w. i wówczas najprawdopodobniej, uzyskała swoją formę wieża. W jednonawowym wnętrzu zachowało się barokowe wyposażenie.

Pozostałe kościoły i świątynie w mieście i na terenie gminy to obiekty murowane. Najstarszy z nich, to niewątpliwie kościół p. w. Wszystkich Świętych w Pszczynie, wybudowany w 1753 roku według projektu Christiana Jahne. Barokowa bryła na rzucie krzyża łacińskiego, z transeptem i pięciobocznie zamkniętym prezbiterium. Pod kościołem znajduje się krypta grobowa rodziny von Promnitz, założona pod poprzednią budowlą z XVII w. W jednonawowym wnętrzu zachował się barokowy wystrój.

Kolejnym chronologicznie obiektem jest kościół p. w. Wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny w Studzionce, wybudowany w latach 1827-1834. Jest to budowla klasycystyczna, na rzucie prostokąta z wieżą. Wystrój wnętrza jest w stylu klasycystycznym.

Kościół ewangelicki na Rynku w Pszczynie powstał w 1907 roku, jako budowla neobarokowa. Zajmuje eksponowane miejsce w narożniku rynku. Fasada przypominająca pałacową z dwoma pseudowieżyczkami na narożach jest najbardziej reprezentacyjną w całej zabudowie. Jednak wieża

kościół zwrócona jest w stronę zamku, co zapewne miało związek z wyznaniem książąt pszczyńskich z rodu Hohbergów.

W latach 1907-1909 powstał neogotycki kościół p. w. Matki Boskiej Szkaplerznej w Brzeźcach. Budowla ta, powstała staraniem miejscowej ludności na miejscu wcześniejszego, drewnianego kościółka. Na rzucie krzyża łacińskiego, trójnawowa bazylika z transeptem i wielobocznie zamkniętym prezbiterium. Od zachodu kruchta z wieżą. Wystrój neogotycki i neobarokowy.

Ilustracja 30: Studzionka - kościół

Kościół p. w. św. Jana Chrzciciela w Studzienicach, wybudowany został w latach 20. XX w. na miejscu starszej świątyni. Jest on ciekawym przykładem modernizmu historyzującego. Na rzucie krzyża łacińskiego z transeptem i prosto zamkniętym prezbiterium. Wnętrza posiadają wystrój współczesny.

W tym samym, co poprzedni, okresie powstał kościół p. w. Świętej Trójcy w Wiśle Wielkiej. Jest to budowla w stylu historyzującym, na rzucie prostokąta. Wystrój wnętrza, bez wyraźnych cech stylowych.

Ciekawym przykładem indywidualnie traktowanego modernizmu historyzującego jest wybudowany w latach 30. XX w. kościół ewangelicki w Studzionce. Addytywność brył jest w jego architekturze wyjątkowo silnie akcentowana. Wystrój wewnątrz jest ascetyczny o cechach modernizmu.

Ze względu na liczną w Pszczynie diasporę żydowską, powstała dla jej potrzeb synagoga. Została wybudowana w 1852 roku przy obecnej ulicy Warownej 18, w stylu uproszczonego neoklasycyzmu. Do niedawna pełniła funkcję kina.

Niezależnie od czasu powstania wszystkie te Kościoły, wybudowane na miejscach wcześniejszych obiektów pozostały niezwykle istotnymi elementami przestrzennymi i krajobrazowymi danych miejscowości.

6.7.2. Budynki plebanii i domów parafialnych.

Budowlom sakralnym towarzyszą budynki plebanii i domów parafialnych. Utrzymywane były w stylach historyzujących, na ogół nie związanych stylistycznie z kościołami. Zachowało się kilka z nich (Pszczyna: pl. Kuczery 2, 3, ul. Bogedaina 9, ul. św. Jadwigi 2; Brzeźce, ul. Pokoju 8; Studzionka, ul. Jedności 13; Wisła Mała, ul. Pawia 14; Wisła Wielka, ul. Hodowców 34). Ponadto w Pszczynie mają swoją siedzibę siostry miłosierdzia św. Karola Boromeusza (ul. Warowna 55 i 57).

6.8. Cmentarze.

Osobną grupę obiektów, tym razem o charakterze urbanistycznym są cmentarze. Spośród kilku cmentarzy wyznaniowych oraz wojennych właściwie wszystkie mają charakter zabytkowy, zarówno jeżeli chodzi o nagrobki jak i o zieleń cmentarną, którą tworzą obwodowe szpalery lip drobnolistnych w Ćwiklicach, Łące, Wiśle Małej, a także przy cmentarzu żydowskim w Pszczynie, wzbogacone kompozycjami różaneczników (cmentarz wszystkich Świętych oraz ewangelicki w Pszczynie). Szczególną rolę w krajobrazie miasta pełnią cmentarze w typie parkowym (św. Jadwigi, żołnierzy polskich i radzieckich, Anhaltów) zlokalizowane w obrębie Parku Pałacowego oraz Parku Zwierzynieckiego.

Ilustracja 31: Pszczyna - cmentarz wojenny.

6.9. Obiekty małej architektury.

Na terenie gminy Pszczyna zlokalizowanych jest 111 obiektów tzw. małej architektury o charakterze zabytkowym. Są to głównie obiekty sakralne: krzyże pokutne, kapliczki słupowe, kaplice i kapliczki kubaturowe, figury pomnikowe oraz najbardziej charakterystyczne - krzyże kapliczkowe w typie „Bożych Męk”. Na omawianym terenie występują następujące typy małej architektury:

- Kapliczki i kaplice architektoniczne, murowane, kubaturowe.
- Kapliczki słupowe, murowane.
- Krzyże kamienne kapliczkowe z figurą Chrystusa i Matki Boskiej (zazwyczaj w niszy).
- Krzyże kamienne z rozbudowaną sceną pasji lub świętym
- Figury kamienne na cokole.

Nietypowym przykładem małej architektury sakralnej są dwa krzyże pokutne zlokalizowane na cmentarzu parafialnym w Studzionce.

Pozostałe typy małej architektury występujące na terenie gminy, takie jak grotty maryjne, krzyże drewniane, część kapliczek oraz kapliczki typu skrzynkowego – to obiekty współczesne, nie posiadające wartości zabytkowych lecz tylko kulturowe, a niektóre również wartości historyczne.

Na terenie gminy Pszczyna, w obrębie lasów pszczyńskich posadowiono 6 kamieni pamiątkowych. Są to nieregularne odłamy granitowe i piaskowcowe opatrzone inskrypcjami upamiętniającymi książęce polowania lub zasłużonych pracowników lasów książęcych.

Oprócz opisanych wyżej założeń rezydencjonalno - parkowych w gminie Pszczyna mamy do czynienia dobrze zachowanymi obsadzeniami przyulicznymi, alejami związane z centrum administracyjnym. Obsadzenia dróg w państwie pszczyńskim zapoczątkowano już w XVIII, a kontynuowano przez cały wiek XIX i pierwsze trzydziestolecie XX wieku. W najwcześniejszym okresie były to obsadzenia dębami szypułkowymi (np. ulice Zdrojowa, Wodzisławska, Łowiecka), w latach późniejszych jesionami wyniosłymi, klonami pospolitymi, lipami drobnolistnymi (np. ulice Złote Łany, Hallera, Katowicka, Bieruńska). Zespół alej jest wyjątkowy w skali kraju.

7. TYPOLOGIA ZABUDOWY NA TERENIE GMINY PSZCZYNA

W granicach administracyjnych Miasta i gminy Pszczyna określa się następujące rodzaje zabudowy:

7.1. Obiekty kubaturowe.

7.1.1. Obiekty sakralne.

Powstałe na przestrzeni różnych epok, zróżnicowane stylistycznie i o odmiennej bryle, zaprojektowane indywidualnie.

- drewniany kościół p. w. św. Marcina w Ćwiklicach.
- drewniany kościół p. w. św. Mikołaja w Łące.
- drewniany kościół p. w. św. Jakuba Starszego Apostoła w Wiśle Małej
- kościół p. w. Wszystkich Świętych w Pszczynie.
- kościół p. w. Wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny w Studzionce.
- kościół ewangelicki na Rynku w Pszczynie.
- kościół p. w. Matki Boskiej Szkaplerznej w Brzeźcach.
- kościół p. w. św. Jana Chrzciciela w Studzienicach.
- kościół p. w. Świętej Trójcy w Wiśle Wielkiej.
- kościół ewangelicki w Studzionce.
- synagoga.

7.1.2. Obiekty sakralno-mieszkalne.

Obiekty posiadające część mieszkalną oraz wydzieloną część sakralną (głównie kaplice); murowane, zróżnicowane stylistycznie, o odmiennej bryle, zaprojektowane indywidualnie, powstałe w drugiej połowie XIX w. i na pocz. XX w.

- Plebanie: Pszczyna: pl. Kuczery 2, 3, ul. Bogedaina 9, ul. św. Jadwigi 2, Brzeźce, ul. Pokoju 8, Studzionka, ul. Jedności 13, Wisła Mała, ul. Pawia 14, Wisła Wielka, ul. Hodowców 34).
- klasztor będący siedzibą siostr miłosierdzia św. Karola Boromeusza - Pszczyna, ul. Warowna 55 i 57.

7.1.3. Pałace, dwory.

Murowane, powstałe na przestrzeni XVIII i XIX w., o zróżnicowanych bryłach, zaprojektowane indywidualnie.

- Zespół pałacowo-parkowy usytuowany w centrum miasta.
- Zespół pałacowo – parkowy w Rudołtowicach przy ulicy Zawadzkiego 128.
- Zespół dworsko – parkowy „Ludwikówka” przy ulicy Chopina/Dunikowskiego.
- Zespół pałacowo – parkowy w Porębie przy ulicy Barbórki 47.

7.1.4. Zabudowania folwarczne.

Do dnia dzisiejszego zachowała się tylko część zabudowań folwarcznych, których według przekazów pisanych było na początku XIX w. kilkanaście.

- Folwark pałacowy „Kępa” w Pszczynie.

- Zespół folwarczny „Siedlice” przy ulicach Korfantego i Kilińskiego.
- Folwark „Adelajda” w Studzionce.
- Folwark w Studzienicach przy ulicy Szewczyka.
- Folwark w Studzionce, ul. Stenclówka 35.

7.1.5. Obiekty przemysłowe.

- Zespół zabudowy dawnego dworca kolejowego w Pszczynie
- Zespół zabudowy dawnego młyna parowego w Pszczynie, obecnie PPHU Młynex J. Furczyk
- Zespół zabudowy dawnego folwarku Kępa w Pszczynie
- Zespół zabudowy, zlokalizowany w sąsiedztwie dawnej Młynówki na Starym Mieście.
- Zespół urządzeń i obiektów hydro-technicznych w Parku Pałacowym.
- Zespół zabudowy przemysłowej rzeźni miejskiej w Pszczynie
- Zespół zabudowy dawnej Gazowni Miejskiej (pozostałości)
- Zespół zabudowy dawnych magazynów nawozów i wytwórni wód gazowanych w Pszczynie, obecnie Spółdzielnia Handlowa w Pszczynie
- Zespół Okręgowej Spółdzielni Mleczarskiej w Pszczynie
- Zespół zabudowy dawnego tartaku parowego w sąsiedztwie stacji kolejowej. Obecnie własność Leszka Sikory z Goczałkowic
- Zespół zabudowy dawnej cegielni w Pszczynie, obecnie właściciel prywatny
- Zespół cegielni w Łące, ZCB Cegielnia własność Henryka Maślorz
- Przepust na Młynówce w Łące oraz przebieg Młynówki i bardzo stary wał ziemny (grobla).
- Most kolejowy nad Pszczynką
- Most drogowy nad kanałem
- Most drogowy nad Młynówką
- Most na Pszczynce we wsi Brzeźce
- Most na Pszczynce
- Most na Kanale Branickim
- Kładka nad Kanałem Branickim.
- Most kolejowy na Dokawie
- Most drogowy na Dokawie
- Most drogowy na Dokawie
- Most kolejowy na Dokawie.
- Pozostałość dawnego Młyna Wodnego
- Dawna Kuźnia Dworska ob. Własność Jadwigi Szmajduch z Rudołtowic

7.1.6. Budynki użyteczności publicznej.

Obejmujące urzędy, szkoły; domy stowarzyszeń, związków oraz hotele, restauracje, karczmy i sklepy. Są to obiekty powstałe na przestrzeni 100 lat (II poł. XIX w. – I poł. XX w.), o zróżnicowanej stylistyce, gabarytach, rzutach, zazwyczaj budynki tynkowane, zaprojektowane indywidualnie. Występują w stylistyce historycznej (neorenesans, neobarok, neoklasycyzm), funkcjonalistycznej (gł. szkoły z lat 30 XX w.)

URZĘDY

Pszczyna jako centrum administracyjne dominium książęcego a później starostwa ziemskiego posiadała wiele budynków związanych z administracją dobrami książęcymi oraz władzą cywilną oraz sądownictwem. Wszystkie zlokalizowano w obrębie miasta Pszczyna. Wszystkie posiadają do dziś bardzo wysokie walory artystyczne.

- Ratusz, Rynek 2 – neoklasycystyczny
- Sąd Obwodowy, Rynek 7 – neoklasycystyczny
- Sąd Okręgowy (nowy) wraz z więzieniem, ul. Bogedaina 14-16 - neogotycki
- Starostwo Powiatowe (nowe), ul. 3. Maja 10 – neoklasycystyczny
- Inspektorat Okręgowy, ul. 3. Maja 8 – neorenesansowy
- Zarz Dóbr Książęcych (stary), ul. Wojska Polskiego 2 – neoklasycystyczny
- Zarząd Dóbr Książęcych (nowy) tzw. „Paleja”, ul. Antesa 6 – neogotycki
- Powiatowa Komenda Policji, ul. Bogedaina 16 - modernistyczny

SZKOŁY

Mecenat kolejnych władających Pszczyną, dynamiczny rozwój miasta oraz dążność mieszkańców do podnoszenia kwalifikacji zaowocowała w efekcie znaczną ilością budynków użyteczności publicznej.

Pszczyna:

- Gimnazjum ob. Liceum ul. 3. Maja 7,
- Gimnazjum ul. Batorego 24,
- Szkoła Podstawowa nr 1 ul. Bogedaina 1,
- Dawna Szkoła Ewangelicka (ob. U.M.) ul. Basztowa 2,
- dawna Ewangelicka Properenda (ob. Zespół Szkół Ekonomicznych) ul. Bogedaina 24,
- dawna Katolicka properenda (ob. Zespół Szkół Ekonomicznych) ul. Bogedaina 20,
- Szkoła podstawowa ul. Katowicka 47,
- dawna Wyższa szkoła dla dziewcząt i seminarium Nauczycielek (ob. Powiatowy Zespół Szkół nr 1 ul. Poniatowskiego 2,
- dawna szkoła żydowska i bursa (ob. budynek mieszkalny) ul. Warowna 11,
- Zespół szkół specjalnych ul. Zamehofa 3,

Łąka:

- dawna szkoła ewangelicka ul. Turystyczna 21

Piasek:

- dawna szkoła (ob. przedszkole ul. Szkolna 2

Studzionka:

- dawna szkoła ewangelicka (ob przedszkole) ul. Jedności 7
- Budynki te powstałe od końca XIX w. do lat 30. XX w. reprezentują cech architektoniczne typowe dla czasu powstania. Przeważają budynki o charakterze neostylowym. Budynek przy ul. Poniatowskiego 2 ma wyraźne cechy secesji, zaś budynki przy ulicach Batorego 24, Bogedaina 2, Katowickiej 47, Zamehofa 5 i Szkolnej 2 to obiekty modernistyczne.

Ponieważ w Pszczynie funkcjonowała duża ilość szkół różnego rodzaju powstawały też obiekty, w których mieszkali uczniowie. Zachowały się:

- Alumnat przy ul. Batorego 26,
- bursa przy ul. Kościuszki 12,
- bursa przy ul. Narcyzów 30.

HOTELE, RESTAURACJE, KARCZMY, SKLEPY

Pszczyna:

- Kasyno ul. Bogedaina 2,
- hotel Fuchsa, ul. Chrobrego 5
- zajazd „Złoty Lew”, ul. Dworcowa 5
- zajazd książeccy „Szczęść Boże” ul. Katowicka 8,
- restauracja Kerna ul. Kościuszki 2,
- hotel „Pod białym Łabędziem” ul. Piastowska 1,
- gospoda ul. Piastowska 25,
- zajazd „Pod Czarnym Orłem” ul. Wojska Polskiego 13 i 15

Czarków:

- gospoda ul. Powstańców Śląskich 33, oberża ul. Starowiejska 2.

Jankowice:

- karczma ul. Żubrów 102

Łąka:

- karczma ul. Kupca 1.

Studzionka:

- karczma ul. Jedności 6.

Wisła Mała:

- karczma ul. Pawia 27-29

Wisła Wielka:

- karczma ul. Hodowców 51

Inne:

- Koszary ułańskie, ul. Kopernika – neogotyckie,
- Poczta (stara) Rynek 21 – klasycystyczna
- Poczta (nowa), ul. Dworcowa24/Batorego 1 – neorenesansowa
- Budynek Kasy Chorych, ul. Dworcowa 23 – modernistyczny
- Stacja koni pocztowych, ul. Warowna 16
- Apteka „Pod Murzynem”, ul. Piastowska 6 – klasycystyczny
- Strzelnica Bractwa Kurkowego, ul. Katowicka 78a – modernizm historyzujący
- Piekarnia, ul. Piekarska 10 - bezstylowa

- Nietypowym a niezwykle interesującym jest zespół leśniczówek i gajówek książęcych. Powstały one w XIX i XX w., częstokroć według projektów architektów książęcych (np. przy ul. Wodzisławskiej 40), a wszystkie posiadają wybitne walory zabytkowe i architektoniczne (np. w Studzionce, ul. Powstańców Śląskich 117, czy Wiśle Małej, ul. Nad Jeziorem 48).

7.1.7. Kamienice.

Obiekty o zróżnicowanej stylistyce, gabarytach, rzutach; tynkowane, zaprojektowane indywidualnie. Występują w stylistyce historycznej, secesyjnej, zazwyczaj z bogatszym detalem architektonicznym. Bryły dwu - lub trójkondygnacyjne. Występują w zwartej zabudowie miejskiej. W Pszczyźnie zachowały się obiekty tego typu wybudowane pomiędzy XVIII a pierwszą połową XX w.

- Bednarska 17
- Bramkowa 5
- Chrobrego 3, 6, 7
- Dworcowa 2, 3, 6, 29
- Kopernika 2
- Piastowska 3, 4, 7, 13, 16, 17, 18, 19, 21, 23, 27, 28
- Piekarska 1, 2, 6
- Piwowarska 16
- Ratuszowa 2
- Rynek 3, 4, 5, 6, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20
- Rymarska 5, 2a
- Warowna 9, 21, 39, 45, 47
- Wojska Polskiego 11

7.1.8. Oficyny mieszkalne kamienic.

- Bednarska 3, 5, 6, 9, 15
- Bramkowa 2, 3
- Garncarska 2
- Strażacka 1
- Warowna 2, 20

7.1.9. Budynki mieszkalne w typie kamienic.

- Bankowa 1
- Batorego 23
- Bednarska 13, 19, 21
- Bielska 2
- Bramkowa 7, 9
- Chrobrego 8, 10, 12
- Dworcowa 14, 18
- Garncarska 1
- Katowicka 20
- Kopernika 6, 23, 42, 46, 52-54, 58
- Plac Kuczery 4
- Piastowska 24

- Piekarska 3, 5
- Piwowarska 2
- Poniatowskiego 5, 10
- Rynek 22
- Sokoła 5, 6
- Staromiejska 39
- Tkacka 1, 5, 9
- Warowna 5, 35a, 41, 43
- Wojska Polskiego 1, 3, 5, 7

7.1.10. Budynki wielorodzinne o charakterze małomiasteczkowym.

- Bielska 3
- Bogedaina 19
- Chopina 4
- Katowicka 14
- Kopernika 21
- Kościuszki 3
- Młyńska 6
- Plac Dworcowy 2, 3
- Poniatowskiego 9, 12
- Żorska 4, 8/4

Łąka

- Tysiąclecia 1/Turystyczna

Wisła Mała:

- Nad Jeziorem 18

7.1.11. Budynki wielorodzinne o charakterze willowym, o rozczłonkowanej bryle.

- Bogedaina 4, 6, 8
- Batorego 4, 25, 27
- Dworcowa 36
- Kościuszki 2, 6, 7, 22, 24, 28-32
- 3 Maja 4, 5, 6, 8, 11
- Męczenników Oświęcimskich 6
- Sokoła 1

7.1.12. Budynki jednorodzinne.

BUDYNKI JEDNORODZINNE/DWURODZINNE O CHARAKTERZE MAŁOMIASTECZKOWYM Z DACHEM NACZÓLKOWYM.

- Bielska 1
- Dunikowskiego 2
- Katowicka 4
- Piwowarska 4
- Sznelowiec 31
- Warowna 6, 35, 37, 49,
- Wesoła 8
- Żorska 6

BUDYNKI JEDNORODZINNE/DWURODZINNE O CHARAKTERZE MAŁOMIASTECZKOWYM Z DACHEM DWUSPADOWYM.

- Bażantarnia 2-4
- Bednarska 11
- Chachółka 28
- Dworcowa 12, 21, 26
- Doświadczalna 6
- Jelenia 10
- Katowicka 10
- Kopernika 37, 50
- Łowiecka 1
- Młyńska 2
- Moniuszki 6
- Piekarska 7, 8
- Staromiejska 1
- Szymanowskiego 2
- Sznelowiec 3, 7, 31
- Warowna 4, 59
- Zbożowa 9
- Żorska 8/1

BUDYNKI JEDNORODZINNE O CHARAKTERZE MAŁOMIASTECZKOWYM Z FACJATĄ/SZCZYTEM.

- Bielska 7
- Doświadczalna 5
- Dworcowa 25
- Katowicka 22, 76
- Warowna 51
- Różana 6
- Tkacka 7a
- Zamenhofa 1

BUDYNKI JEDNORODZINNE Z KILKOMA SZCZYTAMI/FACJATAMI.

- Partyzantów 1
- Warowna 12, 17

WILLE O ASYMETRYCZNEJ BRYLE.

- Batorego 28
- Bielska 12
- Bogedaina 3, 5, 17
- Kochanowskiego 9
- Kopernika 31
- Różana 7

- Sznelowiec 24
- Tulipanów 6

WILLE O HISTORYZUJACYCH FORMACH.

- Młyńska 4
- Poniatowskiego 6
- Sokoła 1, 2
- Żorska 56

WILLE MODERNISTYCZNE.

- Batorego 19
- Katowicka 5
- Kochanowskiego 2
- Kościuszki 9
- Reymonta 11
- Słowackiego 2
- Szymanowskiego 1, 6
- Wyspiańskiego 8

7.1.13. Budynki o charakterze wiejskim.

Zazwyczaj ceglane, otynkowane, na rzucie wydłużonego prostokąta, jednokondygnacyjne, nakryte dachami dwuspadowymi. Występują w kilku podtypach:

BUDYNKI MIESZKALNO-GOSPODARCZE.

Brzeźce:

- Łączna 3,
- Pokoju 16,
- Wideki 29,

Czarków:

- Ogrodowa 17

Jankowice:

- Akącjowa 45
- Szewczyka 4,

Łąka:

- Dąbrowskiego 38,
- Drzymały 2,
- Grottgera 39,
- Łukasiewicza 15,
- Skargi 3,
- Przerwy-Tetmajera 56,
- Turystyczna 34,

Poręba:

- Świerczewskiego 39,
- Rudółtowiec:
- Zawadzkiego 144,

Studzienice:

- Bażantów 42,
- Szewczyka 130, 132, 138-140,

Studzionka:

- Wieczorka 36, 48, 52, 58,
- Stawowa 45, ul. Robotnicza 75,
- Powstańców Śląskich 5, 13,
- Miarki 50,

Wisła Mała:

- Bobrów 11,
- Pawia 77, 90, 92,

Wisła Wielka:

- Hodowców, 56, 73, 95, 111

BUDYNKI MIESZKALNE O ELEWACJACH TYNKOWANYCH.

Brzeźce:

- Pokoju 4,
- Pokoju 14,
- Ofiar Faszyzmu 6,
- Wideki 1,

Ćwiklice:

- Wolności 47,
- Orzechowa 7,
- Grzybowa 7,

Czarków:

- Wolności 18,
- Jankowice:
- Akacyjowa 34,
- Kasztanowa 18,

- Złote Łany 47, 81, 91,

Piasek:

- Słowackiego 55,
- Powstańców Śląskich 38,

Poręba:

- Świerczewskiego 17,

Rudółtowiec:

- Dębina 4,
- Zawadzkiego 116, 122, 233,

Studzienice:

- Szewczyka 164
- Wilcza 24,

Studzionka:

- Wodzisławska 2
- Wieczorka 5, 48, 50, 52, 58,
- Stawowa 1, 13
- Robotnicza 31, 83,
- Jedności 28,

Wisła Mała:

- Bociania 6
- Nad Jeziorem 21
- Pawia 13, 105

Wisła Wielka:

- Cieszyńska 108
- Hodowców 30, 54, 59, 78
- Zalewowa 9.

Odmianą tego typu są budynki mieszkalne z dużą facjata na osi centralnej fasady.

Ćwiklice:

- 11 Listopada 67,

Czarków:

- Powstańców Śląskich 41, 48,

Jankowice:

- Jelenia 4,
- Zagajniki 25,

Łąka:

- Grottgera 63,
- Łukasiewicza 21,
- Przybosia 18,
- Przerwy-Tetmajera 15,
- Dąbrowskiego 16,
- Łukasiewicza 17,
- Turystyczna 24,

Piasek:

- Powstańców Śląskich 36,
- Wolności 2,

Poręba:

- Świerczewskiego 21,

Studzienice:

- Lisia 9,
- Szewczyka 166, 168

Studzionka:

- Robotnicza 50,
- Wodzisławska 27, 28

Wisła Mała:

- Bobrów 11
- Pawia 103, 106,
- Nad Jeziorem 21, 28

- Bociania 6,
- Cieszyńska 17
- Pawia 103,

Wisła Wielka:

- Cieszyńska 76,
- Hodowców 56, 73

BUDYNKI MIESZKALNE O ELEWACJACH CEGLANYCH.

Pszczyna:

- Batalionów Chłopskich 37, 55
- Dworcowa 28
- Fredry 6

Brzeźce:

- Pokoju 17,
- Wideki 8,

Ćwiklice:

- Czajkowskiego 30,
- Grzybowa 18,
- Kombatantów 63, 68, 70 117,
- Orzechowa 11,

Czarków:

- Doświadczalna 25,
- Wolności 24,
- Polna 9,
- Leśna 17,
- Jasna 4,

Jankowice:

- Złote Łany 105,
- Jelenia 6,
- Akacyjowa 41,

Łąka:

- Jagiellońska 7,
- Przerwy-Tetmajera 41,
- Turystyczna 37,

Piasek:

- Katowicka 43,

Poręba:

- Narutowicza 17,
- Świerczewskiego 30,

Rudołtowice:

- Zawadzkiego 123, 145,

Studzienice:

- Kosów 44,
- Szewczyka 68,

Studzionka:

- Robotnicza 50

- Teligi 7, 16

Wisła Wielka:

- Hodowców 4, 62, 80

WIEJSKIE ZABUDOWANIA DREWNIANE.

Ćwiklice:

- Grzybowa 13,

Poręba:

- Wodna 13.

7.2. Mała Architektura.

Typ I. KAPLICZKI I KAPLICE ARCHITEKTONICZNE, MUROWANE, KUBATUROWE.

- Ćwiklice, ul. Kombatantów 68
- Czarków, ul. Wolności 1
- Jankowice, ul. Kasztanowa/Baziowa
- Jankowice, ul. Kościelna 1
- Jankowice, ul. Złote Łany 85 (obsadzona dwoma kasztanowcami o średnicach ok. 50-70 cm)
- Łąka, ul. Jagiellońska/Szymonowicza
- Łąka, ul. Turystyczna 20
- Studzienice, ul. Szewczyka 101, 140
- Wisła Mała, ul. Nad Jeziorem
- Wisła Wielka, ul. Hodowców 56

Typ II. KAPLICZKI SŁUPOWE, MUROWANE.

- Czarków: ul. Kolejowa 47
- Łąka: ul. Turystyczna/Wierzbowa (flankowana 3 lipami drobnolistnymi o średnicach ok. 50 cm), ul. Gospodarcza (obsadzona 2 kasztanowcami białymi o średnicach ok. 70 cm)
- Piasek: ul. Katowicka 75, ul. Dąbrowskiego 18 (obsadzona 2 lipami drobnolistnymi o średnicach ok. 90 cm)
- Poręba: ul. Wodna (flankowana przez 3 lipy drobnolistne o średnicach ok. 60-70 cm)
- Pszczyna: ul. Wojska Polskiego/ Żorska (Kapliczka „Bądź Wola Twoja”), ul. Bieruńska/Partyzantów, ul. Katowicka (Park Pałacowy)
- Studzionka: ul. Powstańców Śląskich 35, ul. Stawowa 9
- Wisła Wielka: ul. Hodowców 116

Typ III. KRZYŻE KAMIENNE KAPLICZKOWE Z FIGURĄ CHRYSZTUSA I MATKI BOŻEJ BOLESNEJ .

- Brzeźce: ul. Ofiar Faszyzmu/Wideki, ul. Pazurówicka 10, ul. Pokoju 8
- Ćwiklice: ul. Męczenników Oświęcimskich/Zawadzkiego, Męczenników Oświęcimskich 34, Męczenników Oświęcimskich (granica gminy)
- Czarków: ul. Powstańców Śląskich 25 (w otoczeniu 4 żywotników o średnicach ok. 20 cm)
- Jankowice: ul. Złote Łany/Kasztanowa 25, ul. Złote Łany 54 (otoczona półokręgiem lip drobnolistnych o średnicach ok. 40-60 cm), 121,

- Łąka: ul. Dygasińskiego 3, ul. Łukasiewicza 15, ul. Podlaska/Jeziorna, ul. Turystyczna 19, 34, /Wiejska 1
- Poręba: ul. Wodzisławska/ Świerczewskiego 2, ul. Wodzisławska (naprzeciw kościoła, flankowana 2 lipami drobnolistnymi o średnicach ok. 80 cm)
- Pszczyna: ul. Hallera/Partyzantów, ul. Staromiejska 39,
- Studzienice: ul. Bażantów 40
- Studzionka: ul. Jedności 14, ul. Powstańców Śląskich 25, 77, 99, ul. Wodzisławska (naprzeciw nr 47), 16 (flankowana przez 2 lipy drobnolistne o średnicach ok. 80 cm)
- Wisła Mała: ul. Pawia 14, 75, ul. Cieszyńska 108
- Wisła Wielka: ul. Hodowców 34, 96, 145, ul. Słoneczna/Pogodna, ul. Zalewowa 11

Typ IV. KRZYŻE KAPLICZKOWE Z ROZBUDOWANYMI SCENAMI LUB ŚWIĘTYMI

- Brzeźce: ul. Pokoju 57
- Pszczyna: ul. Katowicka/Hallera, ul. Rybnicka/Cicha
- Studzionka: ul. Jedności 16, ul. Wodzisławska 30/Rolnicza
- Wisła Mała: ul. Pawia 14

Typ V. SAKRALNE FIGURY POMNIKOWE.

- Brzeźce, ul. pokoju 8 - figura św. Jana Nepomucena
- Ćwiklice, ul. Męczenników Oświęcimskich – figura Michała Archanioła
- Ćwiklice, ul. Zawadzkiego 9 i figura NMP
- Łąka, ul. Turystyczna/Kasztanowa – figura św. Antoniego
- Pszczyna, ul. Staromiejska/ś. Jadwigi – figura św. Jadwigi Śląskiej
- Studzionka, ul. Jedności 14 – figura św. Jana Nepomucena
- Studzionka, ul. Jedności 14 - pieta

7.3. Cmentarze.

Występują cmentarze tzw. przykościelne, zlokalizowane wokół kościołów, w kształcie zbliżone do owalu. Tego typu cmentarze zachowały się wokół kościołów:

- Brzeźce, ul. Pokoju 8
- Ćwiklice, ul. Zawadzkiego 9
- Łąka, ul. Dygasińskiego 3
- Studzionka, ul. Jedności
- Wisła Mała, ul. Pawia 14

Drugi typ to cmentarze zlokalizowane na wydzielonym terenie, na działce zbliżonej często do prostokąta.

- Pszczyna, ul. Żorska/Wodzisławska
- Pszczyna, ul. Katowicka (kirkut)
- Pszczyna, ul. Katowicka/Hallera
- Pszczyna, ul. Hallera/Krokusów
- Studzionka, ul. Jedności/Wieczorka

8. NAJCENNIJSZE OBIEKTY ZABYTKOWE ORAZ OBIEKTY PRO- PONOWANE DO WPISU DO REJESTRU ZABYTKÓW

8.1. Wykaz obiektów wpisanych do rejestru zabytków.

8.1.1. Pszczyna.

- Układ urbanistyczny miasta Pszczyna, w granicach ulic: Żorskiej, wokół parku pałacowego, Katowickiej, Sznelowiec, Kopernika do ulicy Bielskiej, ulicą Bielską do ulicy Żorskiej – nr rej. A/770/67 z dnia 20 XII 1967r.
- Kościół parafialny pod wezwaniem Wszystkich Świętych z XVII w. Pszczyna, plac księdza Jana Kuczery 2 - nr rej. - A/480/65 z dnia 14 XII 1965r.
- Wyposażenie kościoła parafialnego pod wezwaniem Wszystkich Świętych i plebanii kościoła, w tym portal i krata w portalu do kaplicy, chór muzyczny i ołtarze - Pszczyna, plac księdza Jana Kuczery 2 - nr rej. B/120/70 z dnia 28 XII 1970r. oraz nr rej. B/354/72 z dnia 17 X 1972r.
- Pałac oraz park krajobrazowy z XVIII w. - nr rej. A/535/65 z dnia 7 II 1965r.
- Zespół sześciu nagrobków rodziny Anhaltów w zabytkowym parku w Pszczynie, XVIII i XIX w. - nr rej. B/362/72z dnia 15 XI 1972r.
- Brama wjazdowa tzw. "Warta" (Brama Wybrańców) z XVII wieku, z okrągłą basztą oraz oficyna pałacowa z XIX wieku - nr rej. A/536/65 z dnia 7 II 1966r.
- Wystrój rzeźbiarsko-kamieniarski budynku zwanego Bramą Wybrańców - nr rej. B/359/72, z dnia 27 XI 1972r.
- Zabudowania gospodarcze pałacu – dawne stajnie (Stajnie Książęce) i wozownia z XIX w - ulica Basztowa 4-6 – nr rej. A/1184/72, z dnia 2 VIII 1972r.
- Dwór "Ludwikówka" z XVII/XIX w - ulica Żorska – nr rej. A/537/65, z dnia 7 II 1966r.
- Oficyna przy dworku "Ludwikówka" z XIX w – nr rej. A/538/65, z dnia 7
- Budynek folwarczny nr 10/11, położony na północ od dworku "Ludwikówka", z XVIII w. – nr rej. A/539/65, z dnia 7 II 1966r.
- Budynek zarządu dawnego folwarku *Siedlice* z XIX w. – nr rej. A/540/65, z dnia 7 II 1966r.
- Zespół obiektów drewnianego budownictwa wiejskiego pod nazwą "Zagroda Wsi Pszczyńskiej" – ulica Parkowa - nr rej. A/1219/76, z dnia 15 VII 1976r.
- Budynek Zarządu Dóbr Książęcych (tzw. „Paleja” – „Palais”), wzniesiony w 1902 roku - ulica dr. Witolda Antesa 4 – nr rej. A/163/05, z dnia 14 XII 2005r.
- Dawny hotel, obecnie kamienica, z 1880 roku - ulica Bolesława Chrobrego 5 - nr rej. A/1614/95, z dnia 14 VIII 1995r.
- Figurka murzynka umieszczona we wnęce okiennej fasady głównej budynku przy ul. Piastowskiej 5 – nr rej. B/364/72, z dnia 27 XI 1972r.
- Kamienica mieszczańska z XVIII w. - ulica Piastowska 13 nr rej. A/470/65, z dnia 14 XII 1965r.
- Kamienica z XVII w., ulica Piastowska 15, nr rej. A/471/65, z dnia 14 XII 1965r.
- Kamienica mieszczańska z XVIII w. ulica Piastowska 16 nr rej. A/474/65, z dnia 14 XII 1965r.
- Kamienica mieszczańska z XVIII w. ulica Piastowska 22 nr rej. A/473/65, z dnia 14 XII 1965r.
- Budynek mieszkalny z XVIII w., ulica Piastowska 26, nr rej. A/472/65, z dnia 14 XII 1965r.
- Budynek mieszkalny, ulica Piekarska 10 nr rej. A/479/65, z dnia 14 XII 1965r.
- Budynek mieszkalny z XVIII w., ulica Piwowska 10 – nr rej. A/487/65, z dnia 22 XII 1965r. Prawdopodobnie jest to "Dom Ludowy", wpisany ponownie do rejestru zabytków pod numerem 1217/76 i skreślony z rejestru w 1992 roku.

- Godło – figura barana umieszczona we wnęce szczytu facjatyki domu, z XVIII w. - ulica Piwowska 10 – nr rej. B/360/72, z dnia 27 XI 1972r.
- Kamienica mieszcząca z XVIII w. ulica Ratuszowa 1 – nr rej. A/483/65, z dnia 20 I 1965r.
- Portal w budynku mieszkalnym, wykonany w kamieniu, barokowy z XVIII w. ulica Ratuszowa 1 – nr rej. B/361/72, z dnia 27 XI 1972r.
- Kamienica mieszcząca z XVIII w. - Rynek 3 nr rej. A/436/65, z dnia 14 XII 1965r.
- Kamienica mieszcząca z XVIII w. - Rynek 4 nr rej. A/438/65, z dnia 14 XII 1965r.
- Kamienica mieszcząca z XVIII w. - Rynek 5 nr rej. A/443/65, z dnia 14 XII 1965r.
- Kamienica mieszcząca z XVIII w. - Rynek 8 nr rej. A/438/65, z dnia 14 XII 1965r.
- Kamienica mieszcząca z XVIII w. - Rynek 9 nr rej. A/457/65, z dnia 14 XII 1965r.
- Kamienica mieszcząca z XVIII w. - Rynek 10 nr rej. A/458/65, z dnia 14 XII 1965r.
- Kamienica mieszcząca z XVIII w. - Rynek 11 nr rej. A/459/65, z dnia 14 XII 1965r.
- Kamienica mieszcząca z XVIII w. - Rynek 12 nr rej. A/460/65, z dnia 14 XII 1965r.
- Kamienica mieszcząca z XVIII w. - Rynek 13 nr rej. A/461/65, z dnia 14 XII 1965r.
- Kamienica mieszcząca z XVIII w. - Rynek 14 nr rej. A/462/65, z dnia 14 XII 1965r.
- Kamienica mieszcząca z XVIII w. - Rynek 15 nr rej. A/463/65, z dnia 14 XII 1965r.
- Kamienica mieszcząca z XVIII w. - Rynek 16 nr rej. A/464/65, z dnia 14 XII 1965r.
- Kamienica mieszcząca z XVIII w. - Rynek 18 nr rej. A/465/65, z dnia 14 XII 1965r.
- Kamienica mieszcząca z XVIII w. - Rynek 19 nr rej. A/466/65, z dnia 14 XII 1965r.
- Kamienica mieszcząca z XVIII w. - Rynek 20 nr rej. A/467/65, z dnia 14 XII 1965r.
- Kamienica mieszcząca z XVIII w. - Rynek 21 nr rej. A/468/65, z dnia 14 XII 1965r.
- Kamienica mieszcząca z XVIII w. - Rynek 22 nr rej. A/469/65, z dnia 14 XII 1965r.
- Budynek mieszkalny z XVIII w. - ulica Warowna 6 nr rej. A/485/65, z dnia 14 XII 1965r.
- Budynek mieszkalny z XVIII w., ulica Warowna 8 nr rej. A/486/65, z dnia 14 XII 1965r. Na jego miejscu stoi nowy budynek - obiekt przewidziany do skreślenia
- Kamienica mieszcząca z XVIII w. - ulica Warowna 43 nr rej. A/482/65, z dnia 14 XII 1965r.
- Budynek mieszkalny z XVIII w., - ulica Warowna 51 nr rej. A/481/65, z dnia 14 XII 1965r.
- Kamienica mieszcząca z XVIII w., - ulica Wojska Polskiego 1 nr rej. A/476/65, z dnia 14 XII 1965r.
- Kamienica mieszcząca z XVIII w. - ulica Wojska Polskiego 3 nr rej. A/477/65, z dnia 14 XII 1965r.
- Budynek dawnej piekarni zamkowej z XVIII w. - ulica Żorska 2 nr rej. A/484/65, z dnia 20 I 1966r.
- Dom z XIX w., - ulica Żorska 4 – nr rej. A/442/65, z dnia 14 XII 1965r.
- Maszyna drukarska dociskowa "tygiel" marki "Monopol" z 1914 roku – nr rej. A/1323/84, z dnia 20 II 1984r.
- Maszyna drukarska "płaska" marki "Mann" z 1922 roku – nr rej. A/1322/84, z dnia 20 II 1984r.
- Nagrobek Anny Kucas – z 1837 roku – nr rej. B/363/72, z dnia 27 XI 1972r.

8.1.2. Brzeźce.

- Budynek kościoła pod wezwaniem Matki Boskiej Szkaplerznej,(1907-1919), ulica Pokoju 1, - nr rej. A/237/09, z dnia 20 III 2009r.

8.1.3. Ćwiklice.

- Kościół parafialny przewidziany do skreślenia

8.1.4. Łąka.

- Kościół parafialny pod wezwaniem świętego Mikołaja z XVII w., - nr rej. A/5alnym pod wezwaniem świętego Marcina z XVI/ XVII w. – nr rej. A/432/60, z dnia 18 III 1960r.
- Wyposażenie kościoła parafialnego pod wezwaniem świętego Marcina – nr rej. B/346/72, z dnia 27 IX 1972r. oraz B/569/82, z dnia 26 VI 1982r.
- Stodoła przy domu nr 29 z 1794 roku, - nr rej. A/470/53, z dnia 2 XI 1953r. Obiekt nie istnieje – przewid03/65, z dnia 20 I 1966r.
- Dzwonnica przy kościele parafialnym pod wezwaniem świętego Mikołaja z drugiej połowy XVII w.- nr rej. A/447/65, z dnia 14 XII 1965r.
- Budynek mieszkalny z XIX w – nr rej. A/507/65, z dnia 20 I 1965r. Obiekt nie istnieje – przewidziany do skreślenia
- Stodoła z XIX w. przy domu nr 118 – nr rej. A/449/65, z dnia 14 XII 1965r. Obiekt nie istnieje – przewidziany do skreślenia.

8.1.5. Poręba.

- Pałacyk tzw. Bażantarnia z 1800 roku, - nr rej. A/504/65, z dnia 20 I 1966r.
- Budynek mieszkalny nr 1 z XIX w. - ulica Stawowa 1 – nr rej. A/517/65, dnia 7 II 1966r. Obiekt nie istnieje – przewidziany do skreślenia
- Stodoła przy domu nr 1 z XIX w., – nr rej. A/515/65, dnia 7 II 1966r. Obiekt nie istnieje – przewidziany do skreślenia.
- Budynek mieszkalny nr 17 z XIX w. - ulica Karola Świerczewskiego 21- nr rej. A/518/65, dnia 7 II 1966r.

8.1.6. Rudółtwice.

- Zespół pałacowy: - pałac z XVIII w., - oficyna z XVIII/XIX w.- park krajobrazowy – ulica Zamkowa – nr rej. A/272/09, z dnia 20 I 1966r.
- Dekoracja architektoniczna elewacji pałacu, - nr rej. B/330/72, z 6 I 1972r.
- Dawna kuźnia dworska z XIX w - ulica Zawadzkiego 132 – nr rej. A/506/65, z dnia 20 I 1965r.

8.1.7. Stara Wieś.

- Zabudowania plebańskie z XIX w.,- ulica Świętej Jadwigi 2- nr rej. A/520/65, z dnia 20 I 1966r.

8.1.8. Studzionka.

- Kościół parafialny pod wezwaniem Wniebowzięcia NMP z XIX w., - ulica Jedności 14 – nr rej. A/529/65, z dnia 20 I 1966r.
- Krzyż przydrożny z 1820 roku - ulica Pawłowicka – nr rej. B/335/72, z dnia 30 VIII 1972r.
- Dom z XIX w. - ulica Karola Miarki 8a – nr rej. /530/65, z dnia 20 I 1966r.

8.1.9. Wisła Mała.

- Kościół parafialny pod wezwaniem świętego Jakuba Starszego z XVIII w.,- ulica Pawia 13 – nr rej. A/278/09, z dnia 22 XII 1965r.
- Budynek mieszkalny nr 35 z XIX w. – nr rej. A/513/65, z dnia 20 I 1966r. Obiekt nie istnieje – przewidziany do skreślenia.
- Budynek mieszkalny nr 60 z XIX w. – nr rej. A/512/65, z dnia 20 I 1966r. Obiekt nie istnieje – przewidziany do skreślenia.

8.1.10. Wisła Wielka.

- Budynek mieszkalny z XIX w. – ulica Zalewowa 5 - nr rej. A/508/65, z dnia 20 I 1966r.
- Budynek mieszkalny z XIX w. – ulica Zalewowa 7 - nr rej. A/509/65, z dnia 20 I 1966r. Obiekt nie istnieje – przewidziany do skreślenia.
- Budynek mieszkalny z XIX w. – ulica Hodowców 26- nr rej. A/510/65, z dnia 20 I 1966r.
- Wozownia przy domu nr 9 z XVIII w.,- nr rej. A/511/65, z dnia 20 I 1966r. - Przeniesiona do skansenu – przewidziana do skreślenia

8.2. Zespoły i obiekty proponowane do objęcia ochroną przez wpis do rejestru zabytków.

8.2.1. Obszary.

- Dzielnica XIX wieczna w granicach wskazanych na mapie. Ochronie podlegałyby: układ kompozycyjny, układ działek, budynki i obiekty towarzyszące (altany, oficyny), zieleń wysoka i średnia.
- Poręba, park Bażantarnia przy pałacu myśliwskim. Ochronie podlegałyby: układ kompozycyjny, drzewostan (granice należałoby określić według odrębnego opracowania studialnego).
- „Ludwikówka”, park przy pałacu. Ochronie podlegałyby: układ kompozycyjny, drzewostan (granice należałoby określić według odrębnego opracowania studialnego).
- Zespół alej starodrzewu (patrz opracowanie zieleni). Konkretny zakres wpisu należałoby określić na podstawie odrębnego opracowania.
- Park Dworcowy. Ochronie podlegałyby układ kompozycyjny wraz z drzewostanem, w tym alejami starodrzewu.
- Park Zwierzyniecki (Dzika promenada) wraz z Łącką Groblą. Ochronie podlegałyby układ kompozycyjny wraz z drzewostanem, w tym alejami starodrzewu.
- Cmentarz rzymsko – katolicki Wszystkich Świętych, ul. Katowicka. Ochronie podlegałyby układ kompozycyjny wraz z drzewostanem, w tym alejami starodrzewu oraz najcenniejsze nagrobki i obiekty małej architektury. Szczegóły według odrębnego opracowania studialnego.
- Cmentarz ewangelicki, ul. Katowicka. Ochronie podlegałyby układ kompozycyjny wraz z drzewostanem, w tym alejami starodrzewu oraz najcenniejsze nagrobki i obiekty małej architektury. Szczegóły według odrębnego opracowania studialnego.

8.2.2. Obiekty kubaturowe.

Wraz z układem działki oraz zielenią w jej granicach

Pszczyna:

- willa Krummera, ul. Bogedaina 6 (1895)
- willa H. Brehme, ul. Bogedaina 8 (1900)
- willa, ull. Bogedaina 4 (1893)
- willa Fundzicha, ul. Bogedaina 2 (pocz XIX w.)
- Sąd Rejonowy, ul. Bogedaina 14 (1903-4)
- katolicka prpoperenda, ul. Bogedaina 20 (1907)
- ewangelicka prpoperenda, ul. Bogedaina 24 (1907)
- willa R. Assera, ul. Batorego 4 (1905)
- gimnazjum, ul., Batorego 24 (l. 30. XX w.)

- willa R. Assera, ul. Batorego 25 (1904)
- Alumnat, ul. Batorego 26 (l. 80. XIX w.)
- willa „Lerchówka”, ul. Batorego 27 (1899)
- kamienica, ul. Dworcowa 22/Batorego 2 (1887)
- poczta, ul. Dworcowa 24 (1895)
- willa Saffela, ul. Dworcowa 36 (1894)
- tzw. „Baba Jaga”, ul. Katowicka 2 (k. XIX w.)
- budynek mieszkalny, ul. Kopernika 44 (pocz. XX w.)
- willa F. Kerna, ul. Kościuszki 2/Bogedaina 7 (1897)
- willa Standingera, ul. Kościuszki 6 (1900)
- willa Assera, ul. Kościuszki 7 (1900)
- willa G. Standingera, ul. Kościuszki 12 (1905)
- willa H. Ziemanna, ul. Kościuszki 22 (XIX/XX w.)
- willa H. Cogha, ul. Kościuszki 24 (1899)
- willa Schaffera, ul. Kościuszki 28-32 (1898)
- willa Gołowczuyka, ul. 3 Maja 8 (1891)
- willa, ul. 3 Maja 4 (l. 90. XIX w.)
- willa Rosta, ul. 3 Maja 5 (1881)
- gimnazjum, ul. 3 Maja 7 (1881)
- Starostwo Powiatowe, ul. 3 Maja 10 (1886-1908)
- willa Puscha, ul. 3 Maja 11 (1890)
- oficyna willi Puscha, ul. 3 Maja 13 (1890)
- willa, ul. 3 Maja 1 (l. 90. XIX w.)
- willa, ul. 3 Maja 6 (1888)
- kamienica, ul. Piastowska 2 (XVII/1890)
- seminarium nauczycielek, ul. Poniatowskiego 2 (1905)
- oficyna, ul. Poniatowskiego 11 (1900)
- Willa E. Betza, ul. Sokoła 1 (1878)
- pierwszy Zarząd Dóbr Książących, ul. Wojska Polskiego 2 (1817)
- Leśniczówka, ul. Wodzisławskiej 40

Studzionka - Leśniczówka, ul. Powstańców Śląskich 117 ,

Wisła Mała - Leśniczówka, ul. Nad Jeziorem 48).

8.2.3. Obiekty małej architektury.

Kapliczki i kaplice architektoniczne, murowane, kubaturowe.

- Jankowice, ul. Złote Łany 85, XIX w. (obsadzona dwoma kasztanowcami o średnicach ok. 50-70 cm)
- Pszczyna, ul. Katowicka (naprzeciw nr 18) (XIX w.)
- Wisła Mała, ul. Nad Jeziorem, XIX w. (naprzeciw nr 28)

Krzyże kamienne kapliczkowe z figurą Chrystusa i Matki Bożej Bolesnej.

- Brzeźce: ul. Ofiar Faszyzmu/Wideki (1878), ul. Pokoju 8 (1867)
- Ćwiklice: ul. Męczenników Oświęcimskich (granica gminy), (1868)
- Jankowice: ul. Złote Łany 54 (otoczona półokręgiem lip drobnolistnych o średnicach ok. 40-60 cm) (poł. XIX w.), 121 (1881)

- Łąka: ul. Podlaska/Jeziorna (poł. XIX w.), ul. Turystyczna 19 (XIX w.), 34 (1821), /Wiejska 1 (1840)
- Wisła Mała: ul. Pawia 14 (poł. XIX w.), ul. Cieszyńska 108
- Wisła Wielka: ul. Hodowców 145 (XIX w.)

Krzyże kapliczkowe z rozbudowanymi scenami lub świętymi.

- Brzeźce: ul. Pokoju 57
- Pszczyzna: ul. Katowicka/Hallera, ul. Rybnicka/Cicha (XIX w.)
- Wisła Mała: ul. Pawia 14 (1881)

Sakralne figury pomnikowe.

- Ćwiklice, ul. Męczenników Oświęcimskich – figura Michała Archanioła (XIX/XX w.)
- Pszczyzna, ul. Staromiejska/ś. Jadwigi – figura św. Jadwigi Śląskiej (poł. XX w.)
- Studzionka, ul. Jedności 14 – figura św. Jana Nepomucena (1855)

Kamienie pamiątkowe.

6 kamieni pamiątkowych w lasach pszczyńskich (patrz karty GEZ nr 106-111). Są to nieregularne odłamy granitowe i piaskowcowe opatrzone inskrypcjami upamiętniającymi książęce polowania lub zasłużonych pracowników lasów książęcych.

9. GENERALNE WYTYCZNE KONSERWATORSKIE DLA GMINY PSZCZYNA.

9.1. Cele Programu Opieki Nad Zabytkami na terenie gminy Pszczyzna.

Zapisy niniejszego programu powinny stanowić integralną część prawa lokalnego w postaci zgodnej z obowiązującymi przepisami prawa na terytorium kraju. Działalność zmierzającą do zachowania i poprawienia stanu konserwatorsko–technicznego należy skoncentrować na układach i zespołach przestrzennych oraz obiektach opracowanych w przedmiotowej dokumentacji: ujętych w Gminnej Ewidencji Zabytków, a w szczególności sugerowanych do wpisu do rejestru zabytków.

Opracowanie programu rewaloryzacji wytypowanych obszarów i zespołów oraz jednostkowych obiektów ułatwi utrzymanie obecnego zasobu substancji zabytkowej, oraz poprawi jego stan zachowania. Uwarunkowania dotyczące programów, procesów i technologii konserwatorskich oraz wymogów projektowych należy opracować indywidualnie dla każdego z obiektów lub zespołów przestrzennych, zgodnie z obowiązującymi przepisami prawnymi i w uzgodnieniu ze stosownymi organami oraz służbami. Należy zaprojektować otoczenie obiektów

w taki sposób, aby podkreślało ich znaczenie w strukturze przestrzeni ulicy i obszaru. Problematyka konserwacji obiektów wymaga współpracy między gminą, a właścicielami tychże obiektów. Warunkiem powodzenia działań formalno - prawnych jest definitywne rozwiązanie problemu utrzymania, użytkowania i remontów konserwatorskich obiektów. Wykonanie wskazanych zadań ramowych pozwoli na powstanie przestrzeni publicznej o charakterze uniwersalnym, przy zachowaniu funkcjonalności obszaru. W przeciwnym wypadku wszelkie działania będą skazane na niepowodzenie, a obiekty kubaturowe, których stan obecny jest już często bardzo zły, ulegną całkowitemu zniszczeniu. Istotnym elementem warunkującym utrzymanie i podnoszenie wartości dziedzictwa kulturowego gminy byłoby stworzenie w porozumieniu z innymi samorządami gmin oraz miast i powiatów programu o charakterze regionalnym, ukierunkowanym na ochronę dziedzictwa dawnych księstw, w granicach których znajdowała się Pszczyna.

Ochroną objąć należy również obiekty małej architektury, znajdujące się na przedmiotowym obszarze, posiadające wartości zabytkowe. Na obiektach tych należy prowadzić prace konserwatorskie pod nadzorem stosownych służb. Stanowią one istotny element kulturowy przestrzeni gminy.

Na podstawie istniejących uregulowań prawnych należałoby ustanowić zasady wspierania przedsięwzięć konserwatorskich oraz rewaloryzacyjnych, prowadzonych przez różnych właścicieli na przedmiotowym terenie. W szczególności powinny one objąć domy w typie chałup śląskich oraz obiekty małej architektury, często stanowiące własność prywatną. Celem programu jest powstrzymanie procesów destrukcyjnych substancji zabytkowej. Problem ten obejmuje także zagadnienie konserwacji i utrzymania m.in. obiektów nieużytkowanych. Aktualne uwarunkowania krajobrazowe oraz konieczność rewitalizacji obszarów industrialnych lub zdekomponowanych, wskazują także na potencjalne możliwości pozyskania środków oraz dotarcia do źródeł finansowania przedmiotowych zagadnień.

Należy sukcesywnie rozbudowywać zasób dokumentacji dotyczących substancji wyszczególnionej w niniejszym opracowaniu. Sugeruje się również opracowanie pełnego zasobu informacji o wszelkiego typu źródłach dotyczących historii obecnej gminy oraz o miejscu ich przechowywania. Zasób nie może ograniczać się jedynie do źródeł państwowych. Powinien także objąć archiwa prywatne, związków wyznaniowych oraz archiwów poza granicami kraju. Docelowo niezwykle korzystnym dla gminy byłoby opracowanie jego monografii z ujęciem zasobów zabytkowych. Program powinien przyczynić się do dalszego rozwoju gminy oraz podniesienia jej atrakcyjności w aspekcie połączenia wartości kulturowych i krajobrazowych. Umożliwia także

wpisanie się gminy w realizację stosownych zapisów planów zagospodarowania przestrzennego Województwa Śląskiego (Uchwała Nr II/21/2/2004 Sejmiku Województwa Śląskiego z dnia 21 czerwca 2004 roku w sprawie uchwalenia "Planu Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Śląskiego").

9.2. Generalne wytyczne urbanistyczne.

Obecny układ przestrzenny gminy Pszczyna, to wyodrębnione miasto oraz konglomerat dawnych ruralistycznych struktur urbanistycznych oraz osad o charakterze wiejskim. Należy:

1.a - układ urbanistyczny starego miasta oraz dzielnicy XIX wiecznej, jego elementy oraz obiekty indywidualnie wpisane do rejestru zabytków

- zachować historyczny układ urbanistyczny starego miasta, dzielnicy XIX wiecznej oraz dawnych wsi. Zachować lub w koniecznych przypadkach zrewaloryzować historyczny układ przestrzenny, tj. rozplanowanie dróg, działek, ulic, placów, linie zabudowy, wysokości zabudowy, kompozycję wnętrz urbanistycznych i zespołów zabudowy, kompozycję zieleni oraz poszczególne elementy tego układu, tj. historyczne podziały działek, nawierzchnie ulic, placów i chodników, historyczne obiekty techniczne, zabudowę i zieleni,
- utrzymać szpalerowe obsadzenia ulic i placów w tym wymianę zamierających na egzemplarze tego samego gatunku.
- utrzymać zieleni ogrodów przy obiektach zarówno użyteczności publicznej jak i prywatnych
- zachować układ działki budowlanej.
- dążyć do odtworzenia zniszczonych elementów zabytków architektury i założeń urbanistycznych,

1.b - obszary folwarków pałacowych „Siedlice” i „Kępa”.

- zachować układ kompozycyjny folwarku (układ drożny, budynki, drzewostan)
- zachować bryły, ład architektoniczny (w tym kształt i typ pokrycia dachowego) oraz detal architektoniczny dla budynków.
- zaleca się użycia do remontów materiałów tradycyjne stosowanych w pracach konserwatorskich (wyklucza się stosowanie sidingów, blach trapezowych i falistych)

2. Ochrona zabytkowych cmentarzy, ich rozplanowania, drzewostanu oraz zabytkowych nagrobków.

3. Zadbanie o najbliższe otoczenie obiektów zabytkowych tak, aby były one właściwie eksponowane i nie wchodziły w korelację przestrzenną z innymi elementami np. reklamami, znakami lub tablicami drogowymi.

4. Uwzględnienie ochrony terenów zielonych w rewaloryzowanych obszarach.

9.3. Dominanty przestrzenne – historyczne.

9.3.1. Wybrane dominanty pozytywne.

- Kościół p. w. Matki Boskiej Szkaplerznej w Brzeźcach.
- Drewniany kościół p. w. św. Marcina w Ćwiklicach.
- Drewniany kościół p. w. św. Mikołaja w Łące
- Kościół p. w. Wszystkich Świętych w Pszczynie
- Kościół ewangelicki w Pszczynie
- Kościół p. w. św. Jana Chrzciciela w Studzienicach
- Kościół p. w. Wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny w Studzionce
- Drewniany kościół p. w. św. Jakuba Starszego Apostoła w Wiśle Małej
- Kościół p. w. Świętej Trójcy w Wiśle Wielkiej

9.3.2. Dominanty przestrzenne–historyczne – negatywne:

- Wieża Ciśnień w Pszczynie, ul. Kilińskiego

9.4. Generalne wytyczne architektoniczne.

- Ochrona, zachowanie i konserwacja obiektów małej architektury (na terenie gminy, są to głównie krzyże i figury).
- Prace konserwatorskie, remontowe, modernizacyjne lub adaptacyjne w obiektach zabytkowych i kulturowych należy prowadzić w porozumieniu z właściwymi służbami (w przypadku gminy Pszczyna ze Śląskim Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków). Winny być one wykonywane i nadzorowane przez uprawnione osoby – w zależności od stanu prawnego obiektu.
- Likwidacja obiektów tymczasowych (m.in. kiosków, straganów, blaszanych garaży) i substandardowych, będących obiektami dysharmonicznymi z zabudową zabytkową.
- Nowa zabudowa mieszkalna gabarytem i wysokością nie powinna dominować. Winna być dostosowana do istniejącej zabudowy jednorodzinnej i zespołów siodłackich (1-2 kondygnacje) – teren układów ruralistycznych. W obrębie zabytkowego miasta Pszczyna nowa zabudowa uzupełniająca gabarytami i formą powinna nawiązywać do regionalnej architektury.

Zalecenia:

- poszczególne obiekty o wartościach zabytkowych mogą być poddane restauracji i modernizacji technicznej z dostosowaniem obecnej, lub projektowanej funkcji do wartości obiektu,
- należy zachować bryłę, ład architektoniczny, detal architektoniczny oraz historyczną dyspozycję i wystrój wnętrz,
- należy dostosować nową zabudowę do historycznej kompozycji przestrzennej w zakresie sytuacji, skali i bryły oraz nawiązać formami współczesnymi i stosowanymi materiałami do lokalnej tradycji architektonicznej uwzględniając zasadę, że nowa zabudowa nie może dominować nad zabudową historyczną,
- należy dostosować współczesną funkcję obiektów do wartości zabytkowych zespołów budowlanych i jego poszczególnych obiektów.

9.5. Szczegółowe postulaty konserwatorskie.

Wszystkie wartościowe obiekty kubaturowe, obiekty małej architektury (krzyże, kaplice architektoniczne oraz figury przydrożne wraz z ich bezpośrednim otoczeniem), cmentarze i obiekty przemysłowe winny zostać objęte ochroną prawną na zasadzie zapisu w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego, a najcenniejsze z nich należy wpisać do rejestru zabytków.

Ponadto zaleca się:

- dążenie do utrzymania pierwotnej formy architektonicznej wskazanych obiektów (utrzymanie kształtu i pokrycia dachu, rozmiarów i kształtu otworów okiennych i drzwiowych oraz zakaz nadbudowy i rozbudowy obiektów), ewentualna odbudowa i rozbudowa powinna odtwarzać charakter i detale obiektów zabytkowych,
- utrzymanie i przywracanie elementów lokalnej tradycji,
- obiekty kubaturowe będące w złym stanie technicznym należy remontować wg zatwierdzonych projektów konserwatorskich (z dopuszczeniem odbudowy),
- sporządzenie dokumentacji ewidencyjnej (wraz z inwentaryzacyjną) starych domów mieszkalnych. Dokumentacja ta, może stanowić podstawę opracowania katalogu tradycyjnej murowanej zabudowy wiejskiej na terenie gminy,

- tradycyjna zabudowa wiejska oraz folwarczna obecnie zanika. Patrząc perspektywicznie, małe są szanse by powstrzymać rozbiórkę starych budynków mieszkalnych i gospodarczych, konserwować je i zachować w stanie zbliżonym do pierwotnego. Sugeruje się opracowanie dokumentacji ewidencyjnej, inwentaryzacyjnej dla istniejących jeszcze obiektów tego typu (ze szczególnym uwzględnieniem dwu drewnianych chałup),
- na terenie gminy domy murowane, będące przykładem tradycyjnej zabudowy wiejskiej ze względu na stan zachowania systematycznie są rozbierane. Zapewne w ciągu kilkunastu lat tradycyjne domy wiejskie znikną bezpowrotnie lub w wyniku modernizacji zostaną całkowicie przekształcone. Najwartościowsze domy wiejskie w formie pierwotnej, nie przebudowane, z zachowaną dawną stolarką okienną i drzwiową, pokryciem dachu oraz detalem architektonicznym i wyprawami tynkarskimi na terenie gminy zachowały się w pojedynczych przykładach,
- należy chronić w miarę możliwości pierwotną stolarkę okienną i drzwiową (wraz z kolorystyką), w przypadku modernizacji budynku należy dążyć do odtworzenia kształtu, materiału, podziałów i profili pierwotnych drzwi i okien (na podstawie zachowanej dokumentacji ikonograficznej lub poprzez analogię),
- należy dążyć do zachowania pierwotnej formy, rodzaju pokrycia i kształtu dachów w fasadach z dopuszczeniem w uzasadnionych przypadkach pokrycia alternatywnego, o podobnym kształcie i kolorze,
- ewentualna rozbiórka budynków (przykłady tradycyjnej zabudowy wiejskiej) powinna być poprzedzona wykonaniem dokumentacji ewidencyjnej, np. karty ewidencyjnej zabytków architektury i budownictwa lub inwentaryzacją architektoniczną, na podstawie której właściwa służba ochrony zabytków udzieli stosownej zgody. Dokumentację tę należy przekazać właściwej służbie ochrony zabytków, udzielającej zgody na rozbiórkę,
- znalezienie nowych funkcji dla budynków nieużytkowanych lub źle użytkowanych,
- obiekty małej architektury znajdujące się w złym stanie technicznym należy sukcesywnie poddawać pracom konserwatorskim (znaczna część kamiennych krzyży, figur przydrożnych i innych ma ponad stuletni rodowód i wymaga podjęcia prac konserwatorskich). Obiekty kamienne winny być konserwowane przez dyplomowanych konserwatorów dzieł sztuki, specjalizujących się w konserwacji rzeźby kamiennej i detalu architektonicznego.
- wszelkie prace konserwatorskie winny być poprzedzone opracowaniami w zakresie remontu konserwatorskiego,

- dla celów popularyzatorsko - edukacyjnych sugeruje się opracowanie i wydanie materiałów traktujących o dziedzictwie kulturowym „małej ojczyzny” w formie broszur lub szerszej publikacji książkowej¹. Publikacje te powinny objąć tradycyjną zabudowę wiejską, zabudowę folwarczną, kościoły wraz z wyposażeniem, małą architekturę, obiekty związane z przemysłem.

9.6. Generalne wytyczne dla terenów zieleni zabytkowej.

- opracowanie projektów waloryzacji zieleni zabytkowej na terenie gminy,
- rewaloryzacja historycznych terenów zielonych (w pierwszej kolejności parku pałacowego w Pszczynie – kontynuacja prac oraz parków przy dworach „Ludwikówka” i „Bażantarnia” w Porębie, stworzenie atrakcyjnych miejsc rekreacyjnych,
- pielęgnacja istniejących pomników przyrody ze szczególnym uwzględnieniem obsadzenia dębami szypułkowymi ulicy Łowieckiej oraz okazowej alei dębowej ulicy Zdrojowej (nie będącej pomnikiem przyrody),
- uwzględnianie powierzchni parkowych przy wkraczaniu zabudowy,
- uzupełnienie i zachowanie, w miarę możliwości, istniejących obsadzeń dróg, przy zachowaniu warunków technicznych,
- dążenie do odtworzenia obsadzeń szpalerowych cmentarzy oraz alei.

10. PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI A ZAMIERZENIA GMINY PSZCZYNA

Strategia rozwoju gminy winna być ściśle związana z problematyką ochrony zabytków w ramach obowiązującego planu zagospodarowania przestrzennego. Szczególnie dotyczy to działań związanych z kształtowaniem krajobrazu, ochroną środowiska naturalnego i przedsięwzięciami o charakterze turystycznym.

Zagadnienie obejmować powinno obszary kumulacji zabudowy zabytkowej, jednostkowe obiekty architektury i małej architektury, obiekty ruchome oraz zabytkową zielenią parkową, cmentarną, na terenach kościelnych itd. Przedmiotowe obiekty oraz tereny – ze względu na swój walor – kwalifikują się do pozyskiwania środków unijnych na działania rewitalizacyjne. Mogą także przy odpowiednich działaniach promocyjnych stanowić znaczną atrakcję turystyczną.

Renowacje obiektów zabytkowych wpisanych do rejestru zabytków mogą być finansowane przez struktury zewnętrzne w ramach odpowiednich programów i działań – po uprzednim wykonaniu

dokumentacji technicznej, zawierającej program prac remontowo-konserwatorskich, zatwierdzony przez właściwe służby. Strategia rozwoju gminy w przedmiotowym zakresie winna być elastyczna i łączyć często różne interesy.

Gwarantem powodzenia – zarówno strategii jak i programu – jest aprobata przez lokalną społeczność zawartych w przedmiotowych dokumentach zapisów.

10.1. Wytyczne do założeń programowych gminy Pszczyna

na podstawie opracowanego „GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI NA TERENIE PSZCZYNY” na lata 2015-2018.

1. Celem dalszego rozpoznania zasobów zabytkowych i kulturowych, należy opracować karty ewidencyjne zabytków architektury i budownictwa (białe karty) dla obiektów kubaturowych posiadających walor zabytkowy oraz obiektów małej architektury wskazanych w niniejszym opracowaniu. W porozumieniu ze Śląskim Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków zalecane byłoby opracowanie brakujących kart do obiektów i zespołów wpisanych do rejestru zabytków, kart niezbędnych dla obiektów typowanych do wpisania do rejestru zabytków wskazanych w tekście oraz kart dla najcenniejszych obiektów nieużytkowanych, zagrożonych zniszczeniem a istotnych jako świadectwo historii regionu (np. Studzionka: ul. Wieczorka 50, ul. Miarki 50),
2. Należy opracować w formie kart ruchomych zabytków wyposażenia kościołów, kaplic oraz cmentarzy zabytkowych (nagrobki), poprzedzone wykonaniem ewidencji. Szczególnie dotyczy to takich obiektów jak:
 - cmentarz św. Jadwigi w parku pałacowym
 - cmentarz rzymsko-katolicki Wszystkich Świętych, ul. Katowicka
 - cmentarz ewangelicki ul. Katowicka
3. Sugeruje się opracowanie dokumentacji konserwatorskich dla krzyży i kaplic oraz projekty aranżacji otoczenia remontowanych obiektów. Zagadnienie dotyczy również cmentarzy i obiektów ruchomych, a szczególnie tych w złym stanie technicznym oraz tych, które powstały do 1945 roku. Szczególnie dotyczy to takich obiektów jak:
 - cmentarz św. Jadwigi w parku pałacowym,
 - cmentarz rzymsko-katolicki Wszystkich Świętych, ul. Katowicka,
 - cmentarz ewangelicki ul. Katowicka.

4. Zasadnym byłoby w ramach opieki nad zabytkami opracować program rewaloryzacji oraz rewitalizacji dla obiektów i obszarów zdegradowanych oraz przekształconych na terenie gminy, a przede wszystkim dla:
 - parku Zwierzyniec/Dzika Promenada,
 - parku Bażantarnia w Porębie,
 - parku przy dworze „Ludwikówka”.
5. Celem podniesienia waloru krajobrazowego centrum, założeń pałacowo-dworsko-folwarczno-parkowych lub innych obszarów zabytkowych i kulturowych, należałoby rozważyć możliwość opracowania projektów zagospodarowania terenu wraz z zielenią komponowaną na tym obszarze, przy jednoczesnej likwidacji zabudowy substandardowej.

Zalecenie dotyczy głównie takich obiektów jak:

- park Bażantarnia w Porębie,
- park pałacowy w Rudołtowicach.

W ramach zabytkowych założeń parkowych, zieleni cmentarnej i przykościelnej, należy opracować projekty rewaloryzacji, odtworzenia obsadzenia szpalerowego obwodów cmentarzy zabytkowych, uzupełnić szpalery – na podstawie zaleceń wskazanych w dokumentacji. Dotyczy zwłaszcza następujących :

- cmentarz św. Jadwigi w parku pałacowym,
- cmentarz rzymsko-katolicki Wszystkich Świętych, ul. Katowicka,
- cmentarz ewangelicki ul. Katowicka,
- zespół alej (obsadzeń dróg) związanych z centrum dominium pszczyńskiego.

Istotnym elementem pejzażu miasta są również miejsca pamięci, pomniki historyczne, często lokalizowane w miejscach wydarzeń historycznych lub na cmentarzach. Miejsca te należy otaczać szczególną opieką, dbać o zagospodarowanie najbliższego. Do najcenniejszych miejsc tego typu należą:

- pomnik harcerzy w parku Zwierzynieckim,
- cmentarz żołnierzy września w parku Zwierzynieckim,
- cmentarz żołnierzy radzieckich.

10.2. Główne cele polityki gminnej związane z ochroną zabytków.

Zasadnicze cele polityki gminnej związane z ochroną zabytków wytycza się w dwóch głównych kierunkach:

1. udokumentowanie m.in. w formie kart ewidencyjnych zabytków architektury i budownictwa oraz kart zabytków ruchomych, a także ich inwentaryzacja, utworzenie bazy danych o obiektach zabytkowych z terenu gminy,
2. upowszechnianie i promocja dziedzictwa kulturowego, połączone z edukacją regionalną młodzieży szkolnej.

Ad. 1. Dokumentowanie zabytków gminy, inwentaryzacja obiektów zabytkowych, utworzenie bazy danych o obiektach zabytkowych z terenu gminy.

Obiekty zabytkowe (zarówno nieruchome, jak i tzw. „ruchome”) na terenie gminy Pszczyna są stosunkowo słabo udokumentowane. Brak dokumentacji konserwatorskiej (zarówno w formie studialnej, jak i ewidencyjnej, szeroko rozpowszechnionej w środowisku konserwatorskim w formie tzw. kart ewidencyjnych zabytków architektury i budownictwa, zwanych powszechnie „białymi kartami”). Opracowywana wraz z niniejszą dokumentacją Gminna Ewidencja Zabytków ma m. in. na celu rozpoznanie zasobu zabytkowego gminy. Jej podstawą są tzw. karty adresowe Gminnej Ewidencji Zabytków. Jednakże karty te zawierają jedynie podstawowe informacje o obiekcie: adres/lokalizację, zdjęcie i określenie czasu powstania. Brak innych ważnych informacji o zabytkach dziedzictwa kulturowego: materiału z którego wykonany jest obiekt, funkcji, własności, stanu zachowania, opisu, danych bibliograficznych i archiwalnych, jego historii, określenia stylu w którym jest wykonany i autora projektu.

Dla lepszego rozpoznania zasobu zabytkowej gminy zasadnym jest wykonanie bardziej szczegółowej dokumentacji, czy to w formie zagadnień typologicznych (traktowanych tematycznie), czy też w formie kart ewidencyjnych zabytków architektury i budownictwa tzw. Białych kart indywidualnych obiektów lub innej dokumentacji ewidencyjnej. Wskazana pierwsza forma opracowania powinna obejmować obiekty jednego typu, w ich historycznym rozwoju. W pierwszej kolejności należy opracować typy obiektów, których istnienie jest zagrożone:

- obiekty folwarczne wraz z dworami i parkami. Dotyczy to zespołów folwarcznych Kępa i Siedlice,
- obiekty przemysłowe związane z kolejnictwem,

- chałupy drewniane,
- budynki mieszkalne w typie chałup śląskich (obecnie nieużytkowane),
- obszary zagrożone przekształceniami (w przypadku Pszczyny jest to cała dzielnica XIX-wieczna),
- obiekty wpisane do rejestru zabytków,
- obiekty typowane do wpisania do rejestru zabytków.

W następnej kolejności dokumentalizować i opracowywać należy obiekty podlegające modernizacji (szczególnie szeroko stosowanym o ostatnim okresie wymianom stolarki i ociepleniom), adaptacjom i przekształceniom. Nierzadko w wyniku tych prac obiekty tracą swoje pierwotne cechy zabytkowe. „Unowocześnianiu” szczególnie podlegają wiejskie budynki mieszkalne i gospodarcze.

Ostatnią grupę stanowią obiekty, których istnienie nie jest zagrożone i nie podlegają one modernizacjom. Są to: kościoły, cmentarze, kaplice oraz obiekty małej architektury. Obiekty sakralne (kościół, kaplice) i cmentarze posiadają elementy zabytkowego wyposażenia, tzw. obiekty ruchome – które również winny być dokumentalizowane i zewidencjonowane.

Ze względu na stosunkowo obszerny zasób obiektów mających podlegać dokumentalizowaniu i ewidencjonowaniu pierwszy etap tych prac powinien dotyczyć szeroko zakrojonej dokumentacji fotograficznej. Prowadzić ją można dwutorowo: przez profesjonalnych fotografów oraz aktywizując mieszkańców, a szczególnie młodzież.

Ten drugi sposób można wdrożyć, ogłaszając różnego rodzaju konkursy fotograficzne oraz poszukując materiałów archiwalnych – zdjęć, pocztówek, map. Elementem uzyskania dodatkowych informacji faktograficznych i historycznych może być ogłoszenie szeroko upowszechnionych konkursów wśród młodzieży i pozostałych mieszkańców gminy Pszczyna, dotyczących historii, zdarzeń, zwyczajów, opowieści a nawet podań związanych z poszczególnymi obiektami na terenie gminy (zarówno historycznymi, czy architektonicznymi przyrodniczymi).

Pomocne w realizacji zadania mogą być również wywiady środowiskowe przeprowadzone przez młodzież (w ramach konkursów, czy zajęć szkolnych). Tematyka wywiadów dotyczyć może m. in. małej architektury i zabudowy prywatnej (jednorodzinnej, rodzinnej, itd.). Zebrany materiał ikonograficzny i dokumentacyjny oraz relacje mieszkańców będą podstawą opracowania bazy danych o zasobach kulturowych, jego dziedzictwie i zwyczajach w gminie. Stanowiąc będą ponadto punkt wyjścia do opracowania monografii miasta.

Ad. 2. Upowszechnianie i promocja dziedzictwa kulturowego, połączone z edukacją regionalną młodzieży szkolnej.

Utworzenie w/w dokumentacji o charakterze ewidencyjnym i fotograficznym stanowić może bazę danych dla obiektów zabytkowych na terenie gminy. Może mieć ona różne formy: czy tradycyjnego wydawnictwa lub założonej strony internetowej obiektów zabytkowych (aktualizowaną i poszerzaną z biegiem czasu oraz wzbogacaną dokumentacją zdjęciową).

Niezwykle ważnym dla zachowania dziedzictwa kulturowego jest jego upowszechnianie wśród mieszkańców. Tylko poznanie wartości obiektów zabytkowych i docenienie przez ich właścicieli, użytkowników i innych mieszkańców pozwoli na dalsze trwanie i funkcjonowanie zabytków. Cele te osiągnąć można m. in. wydając publikacje o charakterze popularno-naukowym i bezpłatne foldery (w ramach promocji gminy), monografie historyczne. Sugeruje się zainicjowanie działań edukacyjnych i popularyzatorskich prowadzonych przez szkoły i gminne instytucje kultury (wykłady dotyczące historii regionu i jego dziedzictwa kulturowego, lekcje muzealne), organizowanie konkursów fotograficznych i innych konkursów (np. dotyczących opowieści o historii zabytkowych budynków w gminie - domu rodzinnego, domu „sąsiada”, czy kapliczki, krzyża, figury przydrożnej lub innych obiektów).

Ważnym elementem upowszechniania wśród mieszkańców oraz przybyłych turystów, może być opracowanie szlaków związanych z dziedzictwem kulturowym gminy, np. szlaku obiektów zabytkowych występujących na terenie gminy (nie tylko obiektów wpisanych do rejestru zabytków), szlaku łączącego wszystkie miejsca związane z historią, czy szlaku obiektów małej architektury sakralnej.

10.3. Rekomendowanie Wojewódzkiemu Konserwatorowi Zabytków obiektów najcenniejszych w krajobrazie gminy do objęcia ochroną prawną w formie wpisu do rejestru zabytków (zgodnie z niniejszym opracowaniem).

Zgodnie z art. 9.1 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003r. (Dz.U. Nr 162, poz. 1568, z późn. zm.) obiekty nieruchome mogą być wpisane do rejestru zabytków na wniosek właściciela lub użytkownika wieczystego gruntu, na którym znajduje się zabytek nieruchomy lub z urzędu.

10.4. Wpis do rejestru zabytków – ochrona obiektów.

W niniejszym opracowaniu wskazano obiekty wpisane do rejestru zabytków oraz pretendujące do przedmiotowego wpisu. Wpis do rejestru zabytków daje m.in. możliwość uzyskania dotacji na prace konserwatorsko-remontowe przy obiekcie.

Zalecenia:

- rekomendowanie Wojewódzkiemu Konserwatorowi Zabytków obiektów najcenniejszych w krajobrazie gminy sugerowanych do objęcia ochroną prawną w formie wpisu do rejestru zabytków. Zgodnie z art. 9.1 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003r. (Dz. U. Nr 162, poz. 1568, z późn. zm.) obiekty nieruchome mogą być wpisane do rejestru zabytków na wniosek właściciela lub użytkownika wieczystego gruntu, na którym znajduje się zabytek nieruchomy lub z urzędu.
- objęcie miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego wszystkich obszarów i obiektów chronionych gminy, w tym wskazanie zasad ochrony obiektów ujętych w Gminnej Ewidencji Zabytków.
- Sugeruje się objęcie ochroną jako parku kulturowego całości wielkiego założenia Pszczyzny, zwanego inaczej „wielką kompozycją przestrzenną Pszczyzny”, w tym części objętej wpisem do rejestru zabytków oraz części nie objętej jeszcze ochroną prawną, czyli parków: Zwierzynieckiego, Trzy Dęby, Dzika Promenada, Bażantarnia, Ludwikówka, a także systemu alej historycznych oraz dzielnicy XIX wiecznej w całości.

10.5. Dotacje.

Podstawowym warunkiem udzielania dofinansowania jest wpis do rejestru zabytków obiektu, na który czynione są starania o dotacje (do rejestru „A” – zabytki nieruchome, do rejestru „B” – tzw. zabytki ruchome. do rejestru „C” – zabytki archeologiczne).

O dotację może się ubiegać właściciel lub opiekun zabytku albo jednostka posiadająca zabytek w trwałym zarządzie.

O dofinansowanie można ubiegać się corocznie m.in. u:

- Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego w Warszawie (termin składania wniosków: do 31 marca i 30 listopada).
- Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Katowicach (termin składania wniosków: do 28 lutego – o dotację na prace planowane w danym roku, do 30 czerwca – o refundację).

Zarówno u Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Katowicach, jak i u Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego w Warszawie można się starać o dotacje na planowane prace (w cyklu jednorocznym), jak i o refundację kosztów poniesionych na prace przeprowadzone w okresie trzech lat poprzedzających rok złożenia wniosku (na całość prac ujętych pozwoleniem konserwatorskim, zakończonych i odebranych przez urząd konserwatorski).

- w Urzędzie Marszałkowskim w Katowicach (termin ogłaszany indywidualnie – na stronie internetowej urzędu - www.silesia-region.pl, zakładka konkursy)
- w Ministerstwie Spraw Wewnętrznych
- Funduszu Kościelnym.

Dotacje z Funduszu Kościelnego są udzielane wyłącznie na planowane remonty i konserwację zabytkowych obiektów o charakterze sakralnym i to tylko na wykonywanie podstawowych prac zabezpieczających sam obiekt (w szczególności remonty dachów, stropów, ścian i elewacji, osuszanie i odgrzybianie, izolację, remonty i wymianę zużytej stolarki okiennej i drzwiowej, instalacji elektrycznej, odgromowej, przeciwłamaniowej i przeciwpożarowej itp.). Z Funduszu nie finansuje się remontów i konserwacji obiektów towarzyszących (takich jak np.: dzwonnice wolnostojące, krzyże), ruchomego wyposażenia obiektów sakralnych (takich jak np.: obrazy, ikonostasy, stalle, epitafia, szaty i naczynia liturgiczne, instrumenty muzyczne, dzwony) oraz otoczenia świątyni, a także stałych elementów wystroju wnętrz (takich jak np.: polichromie, freski, witraże i posadzki).

Ponadto prywatni właściciele, związki wyznaniowe (np. Parafie) itp. mogą się starać o dotację na dofinansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku w jednostkach samorządu na szczeblu gminy i powiatu. Każda z instytucji dofinansowujących prace przy zabytkach ma indywidualne zasady przyznawania dofinansowania, oddzielne formularze i może wymagać różnych załączników.

W części gmin Województwa Śląskiego na stałe funkcjonuje w ich budżecie fundusz dofinansowania prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku, a radni corocznie podejmują uchwałę co do jego wysokości, a w późniejszej fazie określają jego beneficjentów. Występują też gminy w województwie, które każdorazowo indywidualnie określają beneficjenta i kwotę dotacji (uchwałą rady).

W poszczególnych jednostkach samorządu (zarówno na szczeblu Województwa - Urzędzie Marszałkowskim, jak i na szczeblu powiatu i gminy) oraz w Funduszu Kościelnym można się starać o dotacje na prace planowane (zazwyczaj w cyklu jednorocznym).

W Ministerstwie Kultury i Dziedzictwa Narodowego w Warszawie, u Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Katowicach oraz w Urzędzie Marszałkowskim w Katowicach dofinansowanie może zostać udzielone na:

- sporządzenie ekspertyz technicznych i konserwatorskich,
- przeprowadzenie badań konserwatorskich, architektonicznych lub archeologicznych,
- wykonanie dokumentacji konserwatorskiej,
- opracowanie programu prac konserwatorskich i restauratorskich,
- wykonanie projektu budowlanego zgodnie z przepisami prawa budowlanego,
- sporządzenie projektu odtworzenia kompozycji wnętrz,
- zabezpieczenie, zachowanie i utrwalenie substancji zabytku,
- stabilizację konstrukcyjną części składowych zabytku lub ich odtworzenie w zakresie niezbędnym dla zachowania tego zabytku,
- odnowienie lub uzupełnienie tynków i okładzin architektonicznych albo ich całkowite odtworzenie, z uwzględnieniem charakterystycznej dla tego zabytku kolorystyki,
- odtworzenie zniszczonej przynależności zabytku, jeżeli odtworzenie to nie przekracza 50 % oryginalnej substancji tej przynależności,
- odnowienie lub całkowite odtworzenie okien, w tym ościeżnic i okiennic, zewnętrznych drzwi i drzwi, więźby dachowej, pokrycia dachowego, rynien i rur spustowych,
- modernizację instalacji elektrycznej w zabytkach drewnianych lub w zabytkach, które posiadają oryginalne, wykonane z drewna części składowe i przynależności,
- wykonanie izolacji przeciwwilgociowej,
- uzupełnianie narysów ziemnych dzieł architektury obronnej oraz zabytków archeologicznych nieruchomych o własnych formach krajobrazowych,
- działania zmierzające do wyeksponowania istniejących, oryginalnych elementów zabytkowego układu parku lub ogrodu,
- zakup materiałów konserwatorskich i budowlanych, niezbędnych do wykonania prac i robót przy zabytku wpisanym do rejestru, o których mowa w pkt 7-15,
- zakup i montaż instalacji przeciwwłamaniowej oraz przeciwpożarowej i odgromowej.

W w/w instytucjach można starać się o dofinansowanie do 50 % kosztów wykonania prac ujętych w pkt. 1-17. Jeżeli zabytek posiada wyjątkową wartość historyczną, artystyczną lub naukową, wymaga przeprowadzenia złożonych pod względem technologicznym prac lub gdy jego stan

zachowania wymaga niezwłocznego podjęcia prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych, można starać się o dofinansowanie do 100% kosztów potrzebnych na przeprowadzenia tych prac.

11. SPISY

11.1. Spis ilustracji.

Ilustracja 1: Południowa pierzeja Rynku.....	8
Ilustracja 2: Mapa ścienna "Der Kreis Pless für schule".....	9
Ilustracja 3: Kreis Pless 1:150000.....	18
Ilustracja 4: Przerysowane wybrane kościoły z mapy Hindenberga.....	20
Ilustracja 5: "Ludwikówka".....	24
Ilustracja 6: Brzeźce - centrum.....	42
Ilustracja 7: Czarków - widok ogólny.....	42
Ilustracja 8: Czarków - widok ogólny.....	42
Ilustracja 9: Jankowice - widok ogólny.....	43
Ilustracja 10: Jankowice - widok ogólny.....	43
Ilustracja 11: Łąka - widok na kościół.....	43
Ilustracja 12: Poręba - ul. Barbórki.....	44
Ilustracja 13: Rudołtowice - widok ogólny.....	44
Ilustracja 14: Studzienice - widok ogólny.....	44
Ilustracja 15: Studzionka - widok ogólny.....	45
Ilustracja 16: Wisła Mała - widok ogólny.....	45
Ilustracja 17: Wisła Wielka - widok na kościół.....	45
Ilustracja 18: Poręba - dawna cegielnia przy ul. Cegielnianej.....	47
Ilustracja 19: Piasek - przepust wodny na Dokawie.....	48
Ilustracja 20: Pszczyna - ul. Wojska Polskiego 2 – dawny Zarząd Dóbr Królewskich.....	57
Ilustracja 21: Folwark Stenclówka - budynek dawnej stajni.....	57
Ilustracja 22: Rudołtowice - dawna kuźnia dworska.....	57
Ilustracja 23: Pszczyna - pałacowy mostek łukowy.....	59
Ilustracja 24: Pszczyna - ul. Dunikowskiego.....	73
Ilustracja 25: Pszczyna - ul. B. Chrobrego i Warowna.....	76
Ilustracja 26: Pszczyna - ul. Warowna.....	77
Ilustracja 27: Pszczyna - wieża wodna przy zespole dworcowym.....	78
Ilustracja 28: Pszczyna - ul. Dworcowa.....	81
Ilustracja 29: Wisła Mała - kościół.....	85
Ilustracja 30: Studzionka - kościół.....	86
Ilustracja 31: Pszczyna - cmentarz wojenny.....	87

12. ZAŁĄCZNIKI DO PROGRAMU

WYKAZ ZAŁĄCZNIKÓW DO PROGRAMU:

- **12.1 – ZAŁĄCZNIK NR 1 – WYKAZ OBIEKTÓW OBJĘTYCH GMINNĄ EWIDENCJĄ ZABYTKÓW:**
 - **12.1.1. WYKAZ OBIEKTÓW KUBATUROWYCH,**
 - **12.1.2. WYKAZ OBIEKTÓW MAŁEJ ARCHITEKTURY,**
 - **12.1.3. WYKAZ OBSZARÓW ZABYTKOWEJ ZIELENI;**
- **12.2. - ZAŁĄCZNIK NR 2 – OPRACOWANIE W ZAKRESIE ARCHEOLOGII**

12.1. Załącznik nr 1 - Wykaz obiektów objętych gminną ewidencją zabytków:

12.1.1. WYKAZ OBIEKTÓW KUBATUROWYCH		
BRZEŹCE		
1	Budynek mieszkalny	ul. Łączna 3
2	Budynek mieszkalny	ul. Łączna 8
3	Budynek mieszkalny	Skrzyżowanie ulic: Ofiar Faszyzmu / Pokoju
4	Budynek mieszkalny	ul. Ofiar Faszyzmu 6
5	Budynek mieszkalny	ul. Pokoju 4
6	Kościół parafialny parafii rzymsko -katolickiej PW. Matki Boskiej Szkaplerznej	ul. Pokoju 8
7	Plebania	ul. Pokoju 8
8	Budynek mieszkalny	ul. Pokoju 14
9	Budynek mieszkalny	ul. Pokoju 16
10	Budynek mieszkalny	ul. Pokoju 17
11	Budynek mieszkalny	ul. Pokoju 55
12	Budynek mieszkalny	ul. Wideki 1
13	Budynek mieszkalny	ul. Wideki 8
14	Budynek mieszkalny	ul. Wideki 29
ĆWIKLICE		
15	Budynek mieszkalny	ul. 11 Listopada 67
16	Budynek mieszkalny	ul. Piotra Czajkowskiego 30
18	Budynek mieszkalny	ul. Grzybowa 5
19	Budynek mieszkalny	ul. Grzybowa 7
20	Budynek mieszkalny	ul. Grzybowa 13
21	Budynek mieszkalny	ul. Grzybowa 18
22	Budynek mieszkalny	ul. Kombatantów 23
23	Budynek mieszkalny	ul. Kombatantów 63
24	Budynek mieszkalny	ul. Kombatantów 68
25	Budynek mieszkalny	ul. Kombatantów 70
27	Budynek mieszkalny	ul. Kombatantów 117
28	Budynek mieszkalny	ul. Męczenników Oświęcimskich 45
29	Budynek mieszkalny	ul. Męczenników Oświęcimskich 54

30	Budynek mieszkalny	ul. Orzechowa 7
31	Budynek mieszkalny	ul. Orzechowa 11
32	Budynek mieszkalny	ul. Spokojna 49
33	Budynek mieszkalny	ul. Spokojna 57
35	Budynek mieszkalny	ul. Wolności 45
36	Budynek mieszkalny	ul. Wolności 47
37	Kościół parafialny parafii rzymsko – katolickiej pw. św. Marcina	ul. Zawadzkiego 9
38	Budynek mieszkalny	ul. Zawadzkiego 25
CZARKÓW		
39	Budynek mieszkalny	ul. Doświadczalna 25
40	Budynek mieszkalny	ul. Jasna 4
41	Budynek mieszkalny	ul. Jasna 22
42	Budynek mieszkalny	ul. Kolejowa 43
43	Budynek mieszkalny	ul. Leśna 17
44	Budynek mieszkalny	ul. Ogrodowa 17
45	Budynek mieszkalny	ul. Polna 6
46	Budynek mieszkalny	ul. Polna 9
47	Dawny zajazd, obecnie Kościół	ul. Powstańców Śląskich 33
48	Budynek mieszkalny	ul. Powstańców Śląskich 38
49	Budynek mieszkalny	ul. Powstańców Śląskich 41
50	Budynek mieszkalny	ul. Powstańców Śląskich 48
51	Budynek mieszkalny	ul. Powstańców Śląskich 93
52	Dawna oberża, obecnie budynek mieszkalny	ul. Starowiejska 2
53	Budynek mieszkalny	ul. Wiśniowa 18
54	Budynek mieszkalny	ul. Wolności 17
55	Budynek mieszkalny	ul. Wolności 18
56	Budynek mieszkalny	ul. Wolności 23
57	Budynek mieszkalny	ul. Wolności 24
58	Budynek mieszkalny	ul. Wolności 27
59	Budynek mieszkalny	ul. Wolności 51
JANKOWICE		
60	Budynek mieszkalny	ul. Akacyjowa 2
61	Budynek mieszkalny	ul. Akacyjowa 8

62	Budynek mieszkalny	ul. Akacyjowa 11
63	Budynek mieszkalno - gospodarczy	ul. Akacyjowa 18
64	Budynek mieszkalny	ul. Akacyjowa 34
65	Budynek mieszkalny	ul. Akacyjowa 41
66	Budynek mieszkalny	ul. Akacyjowa 45
67	Budynek mieszkalny	ul. Jelenia 4
68	Budynek mieszkalny	ul. Jelenia 6
69	Budynek mieszkalny	ul. Jelenia 10
70	Budynek mieszkalny	ul. Kasztanowa 18
74	Budynek mieszkalny	ul. Szewczyka 4
75	Budynek mieszkalny	ul. Zagajniki 25
76	Budynek mieszkalny	ul. Złote Łany 47
77	Budynek mieszkalny	ul. Złote Łany 81
78	Budynek mieszkalny	ul. Złote Łany 91
79	Budynek mieszkalny	ul. Złote Łany 105
80	Dawna karczma, obecnie budynek usługowo - mieszkalny	ul. Żubrów 102
81	Budynek mieszkalny	ul. Żubrów 151
82	Budynek gospodarczy	ul. Żubrów 151
ŁĄKA		
83	Budynek usługowo - mieszkalny	ul. Jarosława Dąbrowskiego 16
84	Budynek mieszkalny	ul. Jarosława Dąbrowskiego 38
85	Budynek mieszkalny	ul. Wojciecha Drzymały 2
86	Kościół parafialny parafii rzymsko – katolickiej pw. Św. Mikołaja	ul. Adolfa Dygasińskiego 3
87	Budynek mieszkalny	ul. Artura Grottgera 39
88	Budynek mieszkalny	ul. Artura Grottgera 63
89	Budynek mieszkalny	ul. Jagiellońska 7
90	Dawna karczma, obecnie budynek usługowo - mieszkalny	pl. Jana Kupca 1
91	Budynek mieszkalny	ul. Ignacego Łukasiewicza 15
92	Budynek mieszkalny	ul. Ignacego Łukasiewicza 17
93	Budynek mieszkalny	ul. Ignacego Łukasiewicza 21
94	Budynek mieszkalny	ul. Juliana Przybosia 18

95	Budynek mieszkalny	ul. Piotra Skargi 3
96	Budynek mieszkalny	ul. Kazimierza Przerwy-Tetmajera 7
97	Budynek mieszkalny	ul. Kazimierza Przerwy-Tetmajera 10
98	Budynek mieszkalny	ul. Kazimierza Przerwy-Tetmajera 15
99	Budynek mieszkalny	ul. Kazimierza Przerwy-Tetmajera 21
100	Budynek mieszkalny	ul. Kazimierza Przerwy-Tetmajera 39
101	Budynek mieszkalno - gospodarczy	ul. Kazimierza Przerwy-Tetmajera 41
102	Budynek mieszkalny	ul. Kazimierza Przerwy-Tetmajera 56
103	Budynek mieszkalny	ul. Turystyczna 2
104	Budynek mieszkalny	ul. Turystyczna 13
105	Dawna szkoła ewangelicka, obecnie Budynek usługowy	ul. Turystyczna 21
106	Budynek mieszkalny	ul. Turystyczna 24
107	Budynek mieszkalny	ul. Turystyczna 34
108	Budynek mieszkalny	ul. Turystyczna 37
109	Budynek mieszkalny wielorodzinny	Skrzyżowanie ulic: Tysiąclecia 1 / Turystyczna
PIASEK		
110	Budynek mieszkalny wielorodzinny	ul. Dworcowa 4
111	Budynek mieszkalny	ul. Forsycji 10
112	Budynek mieszkalny	ul. Jasna 38
113	Budynek mieszkalny	Skrzyżowanie ulic: Katowicka / Leśna
114	Budynek użyteczności publicznej - przedszkole	Skrzyżowanie ulic: Katowicka / Szkolna 2
115	Budynek mieszkalny	ul. Katowicka 43
116	Budynek mieszkalny	ul. Leśna 47
118	Budynek mieszkalny	ul. Powstańców Śląskich 36
119	Budynek mieszkalny	ul. Powstańców Śląskich 38
120	Budynek mieszkalny	ul. Juliusza Słowackiego 1
121	Budynek mieszkalny	ul. Juliusza Słowackiego 55
122	Budynek mieszkalny	ul. Wolności 2
PORĘBA		
123	Pałacyk „Bażantarnia”	ul. Barbórki 47
124	Budynek mieszkalny	ul. Gabriela Narutowicza 3

125	Budynek mieszkalny	ul. Gabriela Narutowicza 17
126	Budynek mieszkalny	ul. Gen. Karola Świerczewskiego 17
127	Budynek mieszkalny	ul. Gen. Karola Świerczewskiego 21
128	Budynek mieszkalny	ul. Gen. Karola Świerczewskiego 30
129	Budynek mieszkalny	ul. Gen. Karola Świerczewskiego 39
130	Budynek mieszkalny	ul. Wodna 13
PSZCZYNA		
131	Dawna willa , obecnie budynek użyteczności publicznej – prokuratura rejonowa	ul. 3 Maja 1/Dworcowa 36
132	Budynek użyteczności publicznej – urząd skarbowy	ul. 3 Maja 4
133	Dawna willa Rosta, obecnie budynek mieszkalny	ul. 3 Maja 5
134	Dawna willa, obecnie budynek mieszkalny	ul. 3 Maja 6
135	Budynek użyteczności publicznej – Gimnazjum	ul. 3 Maja 7
136	Dawna Willa Gołowczyka (inspektorat okręgowy), obecnie Budynek mieszkalny	ul. 3 maja 8
137	Budynek użyteczności publicznej – starostwo powiatowe	ul. 3 Maja 10
138	Dawna willa Puscha, obecnie budynek mieszkalny	ul. 3 Maja 11
139	Dawna oficyna willi Puscha, obecnie budynek mieszkalny	ul. 3 Maja 13
140	Dawna oficyna mieszkalna folwarku Siedlce, obecnie budynek mieszkalny	ul. dr Witolda Antesa 3-5
141	Nowy zarząd dóbr książęcych	ul. dr Witolda Antesa 6
142	Dawna oficyna folwarku Siedlce, obecnie budynek mieszkalny	ul. dr Witolda Antesa 7-9
143	Budynek mieszkalny - kamienica	ul. Bankowa 1
144	Dawna oficyna kamienicy mieszcząskiej, obecnie budynek usługowo - mieszkalny	ul. Bankowa 2
145	Dawna oficyna mieszkalna, obecnie budynek usługowo - mieszkalny	ul. Bankowa 3
146	Dawna oficyna pałacowa, obecnie budynek mieszkalny	ul. Basztowa 1-7
147	Dawna szkoła ewangelicka, obecnie budynek	ul. Basztowa 2

	użyteczności publicznej – urząd miasta	
148	Stajnie	ul. Basztowa
149	Budynek mieszkalny	Skrzyżowanie ulic: Batalionów Chłopskich 37 / Spacerowa
150	Budynek mieszkalny	ul. Batalionów Chłopskich 55
151	Budynek usługowo - mieszkalny	ul. Stefana Batorego 2a
152	Dawna willa Richarda Assera, obecnie Budynek mieszkalny	ul. Stefana Batorego 4
153	Willa	ul. Stefana Batorego 19
154	Dawna kamienica mieszczańska, obecnie Budynek mieszkalny	ul. Stefana Batorego 23
155	Budynek użyteczności publicznej – publiczne gimnazjum nr 1	ul. Stefana Batorego 24
156	Willa Richarda Assera, obecnie budynek mieszkalny	ul. Stefana Batorego 25
157	Dawna willa tzw. „Lerchówka”, obecnie Budynek mieszkalny	ul. Stefana Batorego 27
158	Dawna willa, obecnie budynek mieszkalny	ul. Stefana Batorego 28
159	Budynek mieszkalny	Skrzyżowanie ulic: Bażantarnia 2-4 / Rybnicka
160	Dawna oficyna, obecnie budynek mieszkalny	ul. Bednarska 6
161	Budynek usługowo - mieszkalny	ul. Bednarska 8
162	Budynek usługowo - mieszkalny	ul. Bednarska 10
163	Budynek usługowo - mieszkalny	ul. Bednarska 11
164	Budynek mieszkalny	ul. Bednarska 13
165	Dawna oficyna, obecnie budynek mieszkalny	ul. Bednarska 15
166	Budynek usługowo - mieszkalny	ul. Bednarska 17
167	Budynek usługowo - mieszkalny	ul. Bednarska 19
168	Budynek mieszkalny	ul. Bednarska 21
169	Dawna kamienica mieszczańska, obecnie Budynek usługowy	ul. Bielska 2
170	Budynek mieszkalny	ul. Bielska 6
171	Budynek mieszkalny	Skrzyżowanie ulic: Bielska 7 / dr Witolda Antesa
172	Budynek mieszkalny	ul. Bielska 12
173	Budynek użyteczności publicznej – szkoła	ul. ks. bp. Bogedaina 1

	podstawowa nr 1	
174	Dawny dom Fendzicha, Kasyno, obecnie budynek usługowy	ul. ks. bp. Bogedaina 2
175	Budynek mieszkalny	ul. ks. bp. Bogedaina 3
176	Dawna willa, obecnie budynek mieszkalny	ul. ks. bp. Bogedaina 4
177	Dawna willa, obecnie budynek usługowy	ul. ks. bp. Bogedaina 5
178	Dawna willa Heinricha Brehme, obecnie Budynek mieszkalny	ul. ks. bp. Bogedaina 6
179	Dawna willa Augusta Krummera, obecnie budynek użyteczności publicznej – sąd pracy	ul. ks. bp. Bogedaina 8
180	Parafia ewangelicka	ul. ks. bp. Bogedaina 9
181	Budynek użyteczności publicznej – sąd rejonowy	ul. ks. bp. Bogedaina 14
182	Dawne więzienie, obecnie budynek usługowy – Hotel PTTK	ul. ks. bp. Bogedaina 16
183	Dawna willa, obecnie budynek usługowo - mieszkalny	ul. ks. bp. Bogedaina 17
184	Budynek mieszkalny	ul. ks. bp. Bogedaina 19
185	Dawna katolicka preparenda, obecnie Zespół szkół ekonomicznych	ul. ks. bp. Bogedaina 20
186	Dawna ewangelicka preparenda, obecnie Budynek użyteczności publicznej – zespół szkół ekonomicznych	ul. ks. bp. Bogedaina 24
187	Pałac	ul. Brama Wybrańców 1
188	Dawna warta, obecnie Brama wybrańców	ul. Brama Wybrańców 2
189	Dawna oficyna mieszkalna, obecnie budynek mieszkalny	ul. Bramkowa 2
190	Dawna oficyna mieszkalna, obecnie budynek usługowo - mieszkalny	ul. Bramkowa 3
191	Dawna kamienica, obecnie budynek usługowo - mieszkalny	ul. Bramkowa 5
192	Dawna kamienica mieszczącańska, obecnie budynek mieszkalny	ul. Bramkowa 7
193	Budynek mieszkalny	ul. Bramkowa 9
194	Zabudowania cegielni	ul. Cegielniana
195	Budynek mieszkalny	ul. Chochółka 28
196	Pałacyk „Ludwikówka”	Skrzyżowanie ulic: Fryderyka Chopina /

		Ksawerego Dunikowskiego
197	Budynek mieszkalny	ul. Fryderyka Chopina 1
198	Budynek mieszkalny	ul. Fryderyka Chopina 4
199	Budynek usługowo - mieszkalny	ul. Bolesława Chrobrego 1
200	Dawna kamienica mieszczańska, obecnie budynek usługowo - mieszkalny	ul. Bolesława Chrobrego 3
201	Dawny hotel Fuchsa, obecnie budynek usługowo - mieszkalny	ul. Bolesława Chrobrego 5
202	Dawna kamienica kupiecka, obecnie budynek usługowo - mieszkalny	ul. Bolesława Chrobrego 6
203	Dawna kamienica kupiecka, obecnie budynek usługowo - mieszkalny	ul. Bolesława Chrobrego 7
204	Dawna kamienica kupiecka, obecnie budynek usługowo - mieszkalny	ul. Bolesława Chrobrego 8
205	Dawna kamienica mieszczańska, obecnie budynek usługowo - mieszkalny	ul. Bolesława Chrobrego 10
206	Dawna kamienica kupiecka, obecnie budynek usługowo - mieszkalny	ul. Bolesława Chrobrego 12
207	Budynek mieszkalny	ul. Doświadczalna 5
208	Budynek mieszkalny	ul. Doświadczalna 6
209	Dawna oficyna mieszkalna, obecnie budynek mieszkalny	ul. Ksawerego Dunikowskiego 2
210	Dawna oficyna mieszkalna, obecnie budynek mieszkalny	ul. Ksawerego Dunikowskiego 4-6
211	Dawna kamienica kupiecka, obecnie budynek usługowo - mieszkalny	ul. Dworcowa 2
212	Dawna kamienica, obecnie budynek usługowo - mieszkalny	ul. Dworcowa 3
213	Dawna kamienica kupiecka, obecnie budynek mieszkalny	ul. Dworcowa 4
214	Dawna willa „Złoty Lew”, obecnie budynek usługowo - mieszkalny	ul. Dworcowa 5
215	Dawna oficyna mieszkalna, obecnie budynek usługowo - mieszkalny	ul. Dworcowa 6
216	Dawny młyn, obecnie budynek usługowy	ul. Dworcowa 7
217	Dawna kamienica kupiecka, obecnie budynek usługowo - mieszkalny	ul. Dworcowa 9
218	Budynek usługowo - mieszkalny	ul. Dworcowa 12

219	Dawna willa Ernsta Assera, obecnie budynek mieszkalny	ul. Dworcowa 14
220	Budynek mieszkalny	ul. Dworcowa 18
221	Budynek usługowo - mieszkalny	ul. Dworcowa 20
222	Budynek mieszkalny	ul. Dworcowa 21
223	Dawna kamienica mieszczańska, obecnie budynek usługowo - mieszkalny	Skrzyżowanie ulic: Dworcowa 22 / Stefana Batorego 2
224	Dawny budynek „Kasy Chorych”, obecnie budynek użyteczności publicznej – Powiatowy urząd pracy	ul. Dworcowa 23
225	Poczta	Skrzyżowanie ulic: Dworcowa 24 / Stefana Batorego 1
226	Budynek usługowo - mieszkalny	ul. Dworcowa 25
227	Budynek mieszkalny	ul. Dworcowa 26
228	Budynek mieszkalny	ul. Dworcowa 28
229	Dawna willa Saffela, obecnie budynek usługowo – mieszkalny	ul. Dworcowa 36
230	Budynek usługowo - mieszkalny	ul. Dworcowa 32
231	Dawna oficyna folwarku Kępa, obecnie budynek mieszkalny	ul. Francuska 3-6
232	Budynek mieszkalny	ul. Aleksandra Fredry 6
233	Dawna oficyna mieszkalna, obecnie budynek mieszkalny	ul. Garncarska 1
234	Dawna oficyna mieszkalna, obecnie budynek mieszkalny	ul. Garncarska 2
235	Dom ogrodnika	ul. Katowicka 1
236	Budynek mieszkalny	ul. Katowicka 4
237	Budynek mieszkalny	ul. Katowicka 5
238	Dawny zajazd książęcy „Szczęść Boże”, obecnie Budynek mieszkalny	ul. Katowicka 8
239	Budynek mieszkalny	ul. Katowicka 10
240	Budynek mieszkalny	ul. Katowicka 14
241	Budynek mieszkalny	ul. Katowicka 20
242	Budynek mieszkalny	ul. Katowicka 22
243	Dawna oficyna, obecnie budynek usługowy	ul. Katowicka 26
244	Budynek użyteczności publicznej - szkoła	ul. Katowicka 47

245	Budynek mieszkalny	ul. Katowicka 76
246	Budynek usługowy	ul. Katowicka 78
247	Dawny budynek strzelnicy, obecnie siedziba bractwa kurkowego	ul. Katowicka 78a
248	Dawna oficyna mieszkalna folwarku „Siedlce”, obecnie budynek mieszkalny	ul. Jana Kilińskiego 4-6
249	Budynek mieszkalny	ul. Jana Kochanowskiego 2
250	Budynek mieszkalny	ul. Jana Kochanowskiego 9
251	Budynek mieszkalny	ul. Mikołaja Kopernika 1
252	Dawna kamienica kupiecka, obecnie budynek usługowo - mieszkalny	ul. Mikołaja Kopernika 2
253	Dawny budynek warty koszar, obecnie budynek mieszkalny	ul. Mikołaja Kopernika 5
254	Dawna kamienica, obecnie budynek mieszkalny	ul. Mikołaja Kopernika 6
255	Dawna kamienica, obecnie budynek mieszkalny	Skrzyżowanie ulic: Mikołaja Kopernika 23 / dr. Witolda Antesa
256	Dawna kamienica, obecnie budynek usługowo - mieszkalny	ul. Mikołaja Kopernika 29
257	Budynek gospodarczy	ul. Mikołaja Kopernika 29
258	Budynek mieszkalny	ul. Mikołaja Kopernika 31
259	Budynek mieszkalny	ul. Mikołaja Kopernika 32
260	Budynek mieszkalny	ul. Mikołaja Kopernika 37
261	Budynek mieszkalny	ul. Mikołaja Kopernika 40
262	Dawna kamienica mieszczańska, obecnie budynek mieszkalny	ul. Mikołaja Kopernika 42
263	Dawna kamienica mieszczańska, obecnie budynek mieszkalny	ul. Mikołaja Kopernika 44
264	Budynek mieszkalny	ul. Mikołaja Kopernika 46
265	Budynek mieszkalny, budynek gospodarczy	ul. Mikołaja Kopernika 50
266	Budynek mieszkalny	ul. Mikołaja Kopernika 52-54
267	Budynek mieszkalny	Skrzyżowanie ulic: Mikołaja Kopernika 58 / Młyńska 5
268	Budynek mieszkalny	ul. Janusza Korczaka 1a
269	Budynek mieszkalny	ul. Janusza Korczaka 5
270	Dawna zarządcówka folwarku Siedlce	ul. Wojciecha Korfantego 6

271	Dawna willa i restauracja Fedora Kerna, obecnie budynek usługowo - mieszkalny	Skrzyżowanie ulic: Tadeusza Kościuszki 2 / ks. bp. Bogedaina 7
272	Budynek mieszkalny	ul. Tadeusza Kościuszki 3
273	Dawna willa Standingera, obecnie budynek użyteczności publicznej – niepubliczny zakład opieki zdrowotnej	ul. Tadeusza Kościuszki 6
274	Dawna willa Assera, obecnie budynek mieszkalny	ul. Tadeusza Kościuszki 7
275	Budynek mieszkalny	ul. Tadeusza Kościuszki 9
276	Dawna willa Gustawa Standingera / Bursa, obecnie budynek mieszkalny	ul. Tadeusza Kościuszki 12
277	Dawna willa Hermana Ziemanna, obecnie budynek mieszkalny	ul. Tadeusza Kościuszki 22
278	Dawna willa Hansa Cogha, obecnie budynek mieszkalny	ul. Tadeusza Kościuszki 24
279	Dawna willa Schaffera, obecnie budynek mieszkalny TZW. „Schelferwilla”	ul. Tadeusza Kościuszki 28-32
280	Kościół parafialny parafii rzymsko - katolickiej pw. Wszystkich Świętych	pl. ks. Jana Kuczery 2
281	Plebania	pl. ks. Jana Kuczery 2
282	Dom parafialny	pl. ks. Jana Kuczery 3
283	Budynek mieszkalny	pl. ks. Jana Kuczery 4
284	Budynek mieszkalny	ul. Łowiecka 1
285	Budynek mieszkalny	ul. Łowiecka 6
286	Budynek mieszkalny	ul. Męczenników Oświęcimskich 6
287	Budynek mieszkalny	ul. Młyńska 2
288	Budynek mieszkalny	ul. Młyńska 4
289	Budynek mieszkalny	ul. Młyńska 6
290	Budynek mieszkalny	ul. Stanisława Moniuszki 6
117	Budynek mieszkalny	ul. Myśliwska 5
291	Budynek użyteczności publicznej – przedszkole publiczne	ul. Narcyzów 30
292	Budynek mieszkalny	ul. Partyzantów 1
293	Dawny zajazd „Pod Białym Łabędziem”, obecnie budynek usługowo - mieszkalny	ul. Piastowska 1
294	Dawna kamienica z restauracją, obecnie budynek usługowo - mieszkalny	ul. Piastowska 2

295	Budynek usługowo - mieszkalny	ul. Piastowska 3
296	Dawna kamienica mieszczańska, obecnie Budynek usługowo - mieszkalny	ul. Piastowska 4
297	Dawna kamienica kupiecka J. Hendena, obecnie budynek usługowo - mieszkalny	ul. Piastowska 5
298	Dawna apteka „Pod murzynem”, obecnie budynek usługowo - mieszkalny	ul. Piastowska 6
299	Budynek usługowo - mieszkalny	ul. Piastowska 7
300	Dawna kamienica mieszczańska, obecnie budynek usługowo - mieszkalny	Skrzyżowanie ulic: Piastowska 8 / Tkacka 4
301	Budynek usługowo - mieszkalny	ul. Piastowska 9
302	Budynek usługowo - mieszkalny	ul. Piastowska 10
303	Budynek usługowo - mieszkalny	ul. Piastowska 11
304	Budynek usługowo - mieszkalny	ul. Piastowska 12
305	Dawna kamienica mieszczańska, obecnie budynek usługowo - mieszkalny	ul. Piastowska 13
306	Dawna kamienica mieszczańska Sobczyków, obecnie budynek usługowo - mieszkalny	ul. Piastowska 14
307	Dawna kamienica mieszczańska, obecnie budynek usługowo - mieszkalny	ul. Piastowska 15
308	Dawna kamienica mieszczańska Olschera, obecnie budynek usługowo - mieszkalny	ul. Piastowska 16
309	Budynek usługowo - mieszkalny	ul. Piastowska 17
310	Dawna kamienica kupiecka, obecnie budynek usługowo - mieszkalny	Skrzyżowanie ulic: Piastowska 18 / Warowna 1
311	Dawna kamienica kupiecka, obecnie budynek usługowo - mieszkalny	ul. Piastowska 19
312	Budynek usługowo - mieszkalny	ul. Piastowska 20
313	Kamienica Ludwika Brandysa, obecnie budynek usługowo - mieszkalny	ul. Piastowska 21
314	Budynek usługowo - mieszkalny	ul. Piastowska 22
315	Dawna kamienica kupiecka, obecnie budynek usługowo - mieszkalny	ul. Piastowska 23
316	Dawna kamienica mieszczańska, obecnie budynek mieszkalny	ul. Piastowska 24
317	Dawna gospoda, obecnie budynek usługowo - mieszkalny	ul. Piastowska 25

318	Dawny dom mieszkalny, obecnie Muzeum prasy śląskiej	ul. Piastowska 26
319	Budynek usługowo - mieszkalny	ul. Piastowska 27
320	Dawna kamienica kupiecka, obecnie budynek usługowo - mieszkalny	ul. Piastowska 28
321	Budynek usługowo - mieszkalny	Skrzyżowanie ulic: Piekarska 1 / Tkacka 2
322	Dawna kamienica mieszczańska, obecnie budynek usługowo - mieszkalny	ul. Piekarska 2
323	Dawna kamienica mieszczańska, obecnie budynek mieszkalny	ul. Piekarska 3
324	Dawna kamienica mieszczańska, obecnie budynek usługowo - mieszkalny	ul. Piekarska 5
325	Dawna kamienica mieszczańska, obecnie budynek usługowo - mieszkalny	ul. Piekarska 6
326	Budynek mieszkalny	ul. Piekarska 7
327	Budynek usługowo – mieszkalny	ul. Piekarska 8
328	Budynek mieszkalny / Piekarnia	ul. Piekarska 10
329	Budynek mieszkalny	ul. Piwowska 2
330	Budynek mieszkalny	ul. Piwowska 4
331	Dawna kamienica kupiecka, obecnie budynek usługowo - mieszkalny	ul. Piwowska 8
332	Dawna farbiarnia, gospoda, obecnie budynek usługowo - mieszkalny	ul. Piwowska 12
333	Dawna kamienica kupiecka, obecnie budynek użyteczności publicznej – cech rzemiosł różnych	ul. Piwowska 14
334	Dawna kamienica kupiecka, obecnie budynek usługowo - mieszkalny	ul. Piwowska 16
335	Budynek mieszkalny	ul. Piwowska 22
336	Budynek usługowo - mieszkalny	ul. Piwowska 24
337	Budynek usługowy	ul. Piwowska 26
338	Zespół zabudowy dworca kolejowego	pl. Dworcowy 1
339	Dworzec PKP	pl. Dworcowy 1
340	Wieża w zespole zabudowy dworca kolejowego	pl. Dworcowy 1
341	Budynek mieszkalny	pl. Dworcowy 2
342	Budynek mieszkalny	pl. Dworcowy 3

343	Budynek mieszkalny	ul. Józefa Poniatowskiego 1
344	Budynek mieszkalny	ul. Józefa Poniatowskiego 1a
345	Dawna wyższa szkoła dla dziewcząt i Seminarium nauczycielek, obecnie budynek użyteczności publicznej – powiatowy zespół szkół nr 1	ul. Józefa Poniatowskiego 2
346	Dawne mieszkania dla urzędników państwowych, obecnie budynek mieszkalny	ul. Józefa Poniatowskiego 5
347	Budynek mieszkalny	ul. Józefa Poniatowskiego 6
348	Budynek mieszkalny	ul. Józefa Poniatowskiego 7
349	Dawna willa Standingera, obecnie budynek mieszkalny	ul. Józefa Poniatowskiego 9
350	Budynek mieszkalny	ul. Józefa Poniatowskiego 10
351	Budynek mieszkalny	ul. Józefa Poniatowskiego 11
352	Budynek mieszkalny	ul. Józefa Poniatowskiego 12
71	Budynek mieszkalny	ul. Polne Domy 14
72	Budynek gospodarczy	ul. Polne Domy 45
73	Budynek mieszkalny	ul. Polne Domy 45
353	Dawna kamienica z piekarnią „Pod Okiem Opatrzności”, obecnie budynek użyteczności publicznej – Urząd Miasta	ul. Ratuszowa 2
354	Budynek mieszkalny	ul. Władysława Reymonta 11
355	Budynek mieszkalny	ul. Różana 6
356	Budynek mieszkalny	ul. Różana 7
357	Dawna kamienica mieszczańska z piekarnią, obecnie budynek usługowo - mieszkalny	ul. Rymarska 2a
358	Dawna kamienica mieszczańska, obecnie budynek usługowo - mieszkalny	ul. Rymarska 5
359	Kościół i gmina ewangelicka	ul. Rynek 1
360	Dawny ratusz, obecnie budynek użyteczności publicznej – Urząd Miasta	ul. Rynek 2
361	Dawna kamienica Richarda Fricke, obecnie budynek usługowo - mieszkalny	ul. Rynek 3
362	Dawna kamienica kupiecka, obecnie budynek usługowo - mieszkalny	ul. Rynek 4
363	Dawna kamienica kupiecka, obecnie budynek usługowo - mieszkalny	ul. Rynek 5

364	Dawna kamienica kupiecka, obecnie budynek usługowo - mieszkalny	ul. Rynek 6
365	Dawny sąd obwodowy, obecnie budynek mieszkalny	ul. Rynek 7
366	Dawna kamienica kupiecka, obecnie budynek usługowo - mieszkalny	ul. Rynek 8
367	Dawna kamienica kupiecka, obecnie budynek usługowo - mieszkalny	ul. Rynek 9
368	Dawna kamienica kupiecka, obecnie budynek usługowo - mieszkalny	ul. Rynek 10
369	Dawna kamienica kupiecka, obecnie budynek usługowo - mieszkalny	ul. Rynek 11
370	Dawna kamienica kupiecka, obecnie budynek usługowo - mieszkalny	ul. Rynek 12
371	Dawna kamienica kupiecka, obecnie budynek usługowo - mieszkalny	ul. Rynek 13
372	Dawna kamienica kupiecka, obecnie budynek usługowo - mieszkalny	ul. Rynek 14
373	Dawna kamienica kupiecka, obecnie budynek usługowo - mieszkalny	ul. Rynek 15
374	Dawna kamienica kupiecka, obecnie budynek usługowo - mieszkalny	ul. Rynek 16
375	Dawna kamienica kupiecka / Apteka Krystiana Erdmanna Pedela, obecnie budynek usługowo - mieszkalny	ul. Rynek 17
376	Dawna kamienica kupiecka z gospodą, obecnie budynek usługowo - mieszkalny	ul. Rynek 18
377	Dawna kamienica kupiecka, obecnie budynek usługowo - mieszkalny	ul. Rynek 19
378	Dawna kamienica kupiecka, obecnie budynek usługowo - mieszkalny	ul. Rynek 20
379	Dawny dom urzędników księżących, poczta, obecnie budynek usługowo - mieszkalny	ul. Rynek 21
380	Dawny dom Muhra, obecnie budynek mieszkalny	ul. Rynek 22
381	Budynek mieszkalny	ul. Juliusza Słowackiego 2
383	Dawna willa Henryka Fuschsa, obecnie budynek użyteczności publicznej – niepubliczny zakład opieki zdrowotnej	ul. Sokola 2

384	Dawne mieszkania urzędnicze, obecnie budynek mieszkalny	ul. Sokola 5
385	Dawne mieszkania urzędnicze, obecnie budynek mieszkalny	ul. Sokola 6
386	Budynek mieszkalny	ul. Staromiejska 1
387	Budynek użyteczności publicznej - biblioteka	ul. Staromiejska 39
388	Dawna kamienica mieszczańska, obecnie budynek mieszkalny	ul. Strażacka 5
389	Plebania	ul. Św. Jadwigi 2
390	Budynek dawnego gospodarstwa rybackiego	ul. Sznelowiec 1
391	Budynek mieszkalny	ul. Sznelowiec 3
392	Budynek mieszkalny	ul. Sznelowiec 7
393	Budynek mieszkalny	ul. Sznelowiec 24
394	Budynek mieszkalny	ul. Sznelowiec 31
395	Budynek gospodarczy	ul. Sznelowiec 31
396	Budynek mieszkalny	ul. Karola Szymanowskiego 1
397	Budynek mieszkalny	ul. Karola Szymanowskiego 2
398	Budynek mieszkalny	ul. Karola Szymanowskiego 6
399	Budynek usługowo - mieszkalny	ul. Tkacka 1
400	Budynek usługowo - mieszkalny	ul. Tkacka 3
401	Budynek mieszkalny	ul. Tkacka 5
402	Budynek usługowo - mieszkalny	ul. Tkacka 6
403	Dawna kuźnia książęca, obecnie budynek usługowo - mieszkalny	ul. Tkacka 7
404	Dawny dom woźnicy, obecnie budynek usługowo - mieszkalny	ul. Tkacka 7a
405	Budynek mieszkalny	ul. Tkacka 9
406	Budynek mieszkalny	ul. Tulipanów 6
407	Dawna oficyna kamienicy, obecnie budynek mieszkalny	ul. Warowna 2
408	Dawna kamienica, obecnie budynek usługowo - mieszkalny	ul. Warowna 3
409	Budynek mieszkalny	ul. Warowna 4
410	Dawna kamienica kupiecka, skład soli, obecnie budynek usługowo - mieszkalny	ul. Warowna 5
411	Budynek usługowo - mieszkalny	ul. Warowna 6

412	Budynek usługowy	ul. Warowna 8
413	Dawna kamienica Zawiszy, obecnie budynek usługowo - mieszkalny	ul. Warowna 9
414	Budynek usługowo - mieszkalny	ul. Warowna 10
415	Dawna szkoła żydowska i biura, obecnie budynek mieszkalny	ul. Warowna 11
416	Budynek usługowo - mieszkalny	ul. Warowna 12
417	Budynek usługowy	ul. Warowna 14
418	Dawna oficyna mieszkalna, obecnie budynek usługowo - mieszkalny	ul. Warowna 17
419	Dawna synagoga, obecnie budynek usługowy – kino „Wenus”	ul. Warowna 18
421	Dawna oficyna mieszkalna, obecnie budynek mieszkalny	ul. Warowna 20
422	Dawna gospoda „U Michalika”, obecnie budynek usługowo - mieszkalny	ul. Warowna 21
423	Budynek usługowo - mieszkalny	ul. Warowna 29
424	Budynek usługowy - pensjonat	ul. Warowna 31
425	Dawny dom mieszkalny, obecnie budynek usługowo - mieszkalny	ul. Warowna 35
426	Budynek mieszkalny	ul. Warowna 35a
427	Budynek usługowo - mieszkalny	ul. Warowna 37
428	Dawna kamienica kupiecka, obecnie budynek usługowo - mieszkalny	ul. Warowna 39
429	Dawna kamienica mieszczańska, obecnie budynek mieszkalny	ul. Warowna 41
430	Pierwotnie więzienie miejskie, obecnie budynek mieszkalny	ul. Warowna 43
431	Dawna kamienica kupiecka, obecnie budynek mieszkalny	ul. Warowna 45
432	Dawna kamienica kupiecka, obecnie budynek usługowo - mieszkalny	ul. Warowna 47
433	Budynek mieszkalny	ul. Warowna 49
434	Dawny dom Ernsta Betza, obecnie budynek mieszkalny	ul. Warowna 51
436	Dawny klasztor siostr Miłosierdzia św. Karola Boromeusza, obecnie Dom pomocy społecznej dla dorosłych	ul. Warowna 57

437	Dom pomocy społecznej dla dorosłych	ul. Warowna 59
438	Budynek mieszkalny	ul. Wesoła 8
439	Leśniczówka „Bażantarnia”	ul. Wodzisławska 40
440	Dawna kamienica radcy Urbana, obecnie budynek mieszkalny	ul. Wojska Polskiego 1
441	Pierwszy zarząd dóbr książąt pszczyńskich, obecnie budynek mieszkalny	ul. Wojska Polskiego 2
442	Dawna kamienica sędziego Boenischa, obecnie budynek mieszkalny	ul. Wojska Polskiego 3
443	Dawna kamienica kupiecka, obecnie budynek usługowo - mieszkalny	ul. Wojska Polskiego 11
444	Dawny zajazd „Pod Czarnym Orłem”, obecnie budynek mieszkalny	ul. Wojska Polskiego 13
445	Dawny zajazd „Pod Czarnym Orłem”, obecnie budynek mieszkalny	ul. Wojska Polskiego 15
446	Budynek mieszkalny	ul. Stanisława Wyspiańskiego 8
447	Dawna oficyna mieszkalna, obecnie budynek mieszkalny	ul. Ludwika Zamenhofa 1
448	Budynek użyteczności publicznej – zespół szkół nr 3 specjalnych	ul. Ludwika Zamenhofa 5
449	Budynek mieszkalny	ul. Zbożowa 9
450	Dawna piekarnia pałacowa, obecnie budynek mieszkalny	ul. Żorska 2
451	Dawna oficyna pałacowa, obecnie budynek mieszkalny	ul. Żorska 4
452	Dawna oficyna folwarku Kępa, obecnie budynek mieszkalny	ul. Żorska 6
453	Dawna oficyna folwarku Kępa, obecnie budynek mieszkalny	ul. Żorska 8 / 1
454	Dawna oficyna folwarku Kępa, obecnie budynek mieszkalny	ul. Żorska 8 / 4
455	Dawny Dom Ogrodnika folwarku Kępa, obecnie budynek mieszkalny	ul. Żorska 8 / 6
456	Dawna zarządcówka folwarku Kępa, obecnie budynek mieszkalny	ul. Żorska 8 / 8
457	Budynek mieszkalny	ul. Żorska 56
RUDOŁTOWICE		
458	Budynek mieszkalny	ul. Dębina 4

460	Budynek mieszkalny	ul. Aleksandra Zawadzkiego 105
461	Budynek mieszkalny	ul. Aleksandra Zawadzkiego 116
462	Dawna Ochotnicza Straż Pożarna	ul. Aleksandra Zawadzkiego przy numerze 116
463	Budynek mieszkalny	ul. Aleksandra Zawadzkiego 122
464	Budynek mieszkalny	ul. Aleksandra Zawadzkiego 123
465	Pałac	ul. Aleksandra Zawadzkiego 128
466	Zabudowania gospodarcze	ul. Aleksandra Zawadzkiego 128
467	Budynek usługowo - mieszkalny	ul. Aleksandra Zawadzkiego 129
468	Dawna kuźnia	ul. Aleksandra Zawadzkiego 132a
469	Budynek mieszkalny	ul. Aleksandra Zawadzkiego 144
470	Budynek mieszkalny	ul. Aleksandra Zawadzkiego 145
471	Budynek mieszkalny	ul. Aleksandra Zawadzkiego 158-160
472	Budynek mieszkalny	ul. Aleksandra Zawadzkiego 212
473	Budynek gospodarczy	ul. Aleksandra Zawadzkiego 233
474	Budynek mieszkalny	ul. Aleksandra Zawadzkiego 233
STUDZIENICE		
475	Budynek mieszkalny	ul. Bażantów 42
476	Budynek mieszkalny	ul. Kosów 44
477	Budynek mieszkalny	ul. Lisia 9
478	Budynek mieszkalny	ul. Klemensa Szewczyka 68
479	Kościół parafialny parafii rzymsko - katolickiej pw. św. Jana Chrzciciela	ul. Klemensa Szewczyka 89
480	Budynek mieszkalny	ul. Klemensa Szewczyka 90
481	Budynek mieszkalny	ul. Klemensa Szewczyka 95
482	Budynek mieszkalny	ul. Klemensa Szewczyka 130
483	Budynek mieszkalny	ul. Klemensa Szewczyka 132
484	Budynek mieszkalny	ul. Klemensa Szewczyka 138-140
485	Budynek mieszkalny	ul. Klemensa Szewczyka 162
486	Budynek mieszkalny	ul. Klemensa Szewczyka 164
487	Budynek mieszkalny wielorodzinny	ul. Klemensa Szewczyka 166
488	Budynek mieszkalny wielorodzinny	ul. Klemensa Szewczyka 168
489	Budynek mieszkalny	ul. Wilcza 3
490	Budynek mieszkalny	ul. Wilcza 24

STUDZIONKA		
491	Dworek	ul. Adelajda 60
492	Zabudowania gospodarcze	ul. Adelajda 60
493	Budynek mieszkalny wielorodzinny	ul. Adelajda 62
494	Kościół ewangelicko - augsburski	ul. Jedności 2
495	Dawna ochronka, obecnie budynek użyteczności publicznej - przychodnia	ul. Jedności 4
496	Budynek usługowy, dawniej budynek mieszkalny	ul. Jedności 6
497	Dawna szkoła ewangelicka, obecnie budynek użyteczności publicznej - przedszkole	ul. Jedności 7
498	Budynek mieszkalno - gospodarczy	ul. Jedności 8
499	Probostwo	ul. Jedności 13
500	Kościół parafialny parafii rzymsko – katolickiej pw. Wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny	ul. Jedności 14
501	Budynek mieszkalny	ul. Jedności 28
503	Budynek mieszkalny	ul. Karola Miarki 50
504	Budynek mieszkalny	ul. Powstańców Śląskich 5
505	Budynek mieszkalny	ul. Powstańców Śląskich 13
506	Leśnictwo	ul. Powstańców Śląskich 117
507	Dawny dom rządcy, obecnie budynek mieszkalny	ul. Robotnicza 31
508	Budynek mieszkalny	ul. Robotnicza 50
509	Budynek mieszkalny	ul. Robotnicza 56
510	Budynek mieszkalny	ul. Robotnicza 75
511	Budynek mieszkalny	ul. Robotnicza 83
512	Obiekt nieużytkowany	ul. Stawowa 1
513	Budynek mieszkalny	ul. Stawowa 9
514	Budynek mieszkalny	ul. Stawowa 13
515	Budynek mieszkalny	ul. Stawowa 45
516	Dawny folwark	ul. Stencłówka 35
517	Budynki gospodarcze dawnego folwarku	ul. Stencłówka 35
518	Budynek mieszkalny	ul. Leonida Teligi 7
519	Budynek mieszkalny	ul. Leonida Teligi 16

520	Budynek mieszkalny	ul. Józefa Wieczorka 5
521	Budynek mieszkalny	ul. Józefa Wieczorka 22
522	Budynek mieszkalny	ul. Józefa Wieczorka 36
523	Budynek gospodarczy	ul. Józefa Wieczorka 48
524	Budynek mieszkalny	ul. Józefa Wieczorka 50
525	Budynek mieszkalny	ul. Józefa Wieczorka 52
526	Budynek mieszkalny	ul. Józefa Wieczorka 58
527	Budynek mieszkalny	ul. Wodzisławska 2
528	Budynek mieszkalny	ul. Wodzisławska 27
529	Budynek mieszkalny	ul. Wodzisławska 28
WISŁA MAŁA		
530	Budynek mieszkalny	ul. Bobrów 11
531	Budynek mieszkalny	ul. Bociania 6
532	Budynek mieszkalny wielorodzinny	ul. Nad Jeziorem 18
533	Budynek mieszkalny	ul. Nad Jeziorem 21
534	Budynek mieszkalny	ul. Nad Jeziorem 28
535	Dawna leśniczówka, obecnie budynek mieszkalny	ul. Nad Jeziorem 48
536	Budynek mieszkalny	ul. Pawia 10
537	Budynek mieszkalno - gospodarczy	ul. Pawia 13
538	Dom parafialny parafii rzymsko – katolickiej pw. św. Jakuba Starszego Apostoła	ul. Pawia 14
539	Kościół parafialny parafii rzymsko – katolickiej pw. św. Jakuba Starszego Apostoła	ul. Pawia 14
540	Dawna karczma, obecnie budynek usługowo - mieszkalny	ul. Pawia 27-29
541	Budynek mieszkalny	ul. Pawia 53
542	Budynek gospodarczy	ul. Pawia 77
543	Budynek mieszkalno - gospodarczy	ul. Pawia 90
544	Budynek mieszkalny	ul. Pawia 92
545	Budynek mieszkalny	ul. Pawia 103
546	Budynek mieszkalny	ul. Pawia 105
547	Budynek mieszkalny	ul. Pawia 106
WISŁA WIELKA		
548	Budynek mieszkalny	ul. Cieszyńska 17

549	Budynek mieszkalny	ul. Cieszyńska 76
550	Budynek mieszkalny	ul. Cieszyńska 108
551	Budynek mieszkalny	ul. Hodowców 4
552	Budynek mieszkalny	ul. Hodowców 30
553	Kościół parafialny parafii rzymsko – katolickiej pw. Świętej Trójcy	ul. Hodowców 34
554	Plebania	ul. Hodowców 34
555	Dawna karczma, obecnie budynek usługowo - mieszkalny	ul. Hodowców 51
556	Budynek mieszkalny	ul. Hodowców 54
557	Budynek mieszkalny	ul. Hodowców 56
558	Dawna plebania, obecnie budynek mieszkalny	ul. Hodowców 59
559	Budynek mieszkalny	ul. Hodowców 62
560	Budynek mieszkalny	ul. Hodowców 73
561	Budynek mieszkalny	ul. Hodowców 78
562	Budynek mieszkalny	ul. Hodowców 80
563	Budynek mieszkalny	ul. Hodowców 95
564	Budynek mieszkalny	ul. Hodowców 111
566	Budynek mieszkalny	ul. Zalewowa 9
567	Budynek „ALUMNAT”, Obecnie budynek usługowy	ul. Batorego 26
568	Oficyna Mieszkalna, obecnie budynek mieszkalny	ul. Bednarska 3
570	Oficyna Mieszkalna, obecnie budynek mieszkalny	ul. Bednarska 9
571	Budynek mieszkalny	ul. Bielska 1
572	Budynek mieszkalny	ul. Bielska 3
573	Powiatowa Komenda Policji, obecnie Miejska Komenda Policji	ul. ks. bpa B. Bogedaina 16
574	Kamienica Roberta Assera, obecnie Budynek mieszkalno-usługowy	ul. Dworcowa 13
575	Kamienica kupiecka, obecnie Budynek mieszkalno-usługowy	ul. Dworcowa 36
576	Kamienica, obecnie budynek mieszkalny	ul. Kopernika 21
577	Stajnie i ujeżdżalnia koszar ułańskich, obecnie Targowisko miejskie	ul. Kopernika

578	Kamienica kupiecka, obecnie budynek mieszkalno-usługowy	ul. Rymarska 2
579	Kamienica kupiecka, obecnie Budynek mieszkalno-usługowy	ul. Strażacka 1
580	Zabudowa gospodarcza folwarku Kępa, obecnie obiekty handlowe i usługowe	ul. Szymanowskiego
581	Stacja koni pocztowych, obecnie budynek gospodarczo-usługowy	ul. Warowna 16/ Rynek 21
582	Młyn, obecnie budynek usługowy - karczma	ul. Dworcowa
583	Budynki zagrody wsi pszczyńskiej, obecnie skansen	ul. Dworcowa

12.1.2. WYKAZ OBIEKTÓW MAŁEJ ARCHITEKTURY

BRZEŹCE

1	Krzyż kamienny	Skrzyżowanie ulic: Ofiar Faszyzmu / Wideki
2	Krzyż kapliczkowy	ul. Pazurowicka 10
3	Cmentarz parafialny	ul. Pokoju 8
4	Krzyż kamienny na terenie kościoła	ul. Pokoju 8
5	Figura Nepomucena na terenie kościoła	ul. Pokoju 8
6	Krzyż kamienny pasja	ul. Pokoju 57

ĆWIKLICE

7	Krzyż drewniany	ul. Kombatantów 61
8	Kaplica architektoniczna	ul. Kombatantów 68
9	Krzyż kapliczkowy	Skrzyżowanie ulic: Męczenników Oświęcimskich / Aleksandra Zawadzkiego
10	Krzyż kamienny	ul. Męczenników Oświęcimskich 34
11	Krzyż kamienny	ul. Męczenników Oświęcimskich (na granicy gminy)
12	Kolumna Św. Michała	ul. Męczenników Oświęcimskich (naprzeciw nr 48)
13	Krzyż drewniany	Skrzyżowanie ulic: Wolności / Obrońców Pokoju
14	Cmentarz parafialny	ul. Aleksandra Zawadzkiego 9
15	Droga krzyżowa	ul. Aleksandra Zawadzkiego 9

16	Figura	ul. Aleksandra Zawadzkiego 9
17	Krzyż drewniany na terenie kościoła	ul. Aleksandra Zawadzkiego 9
CZARKÓW		
18	Kapliczka skrzynkowa	ul. Kolejowa 47
19	Krzyż kamienny	ul. Powstańców Śląskich 25
20	Kaplica architektoniczna	ul. Wolności 1
JANKOWICE		
21	Kaplica architektoniczna	Skrzyżowanie ulic: Kasztanowa 1 / Baziowa
22	Kaplica architektoniczna	ul. Kościelna 1
23	Krzyż kapliczkowy	Skrzyżowanie ulic: Złote Łany / Kasztanowa 25
24	Krzyż kamienny	ul. Złote Łany 54
25	Kaplica architektoniczna	ul. Złote Łany 85
26	Krzyż kamienny	ul. Złote Łany 121
27	Krzyż drewniany	ul. Żubrów (w lesie)
ŁĄKA		
28	Kaplica architektoniczna tzw. „Śmiejowa”	ul. Jarosława Dąbrowskiego 18
29	Cmentarz parafialny św. Mikołaja na terenie kościoła	ul. Adolfa Dygasińskiego 3
30	Krzyż kamienny na terenie kościoła	ul. Adolfa Dygasińskiego 3
31	Kapliczka domkowa	ul. Gospodarcza (w polu)
32	Kaplica architektoniczna	Skrzyżowanie ulic: Jagiellońska / Szymona Szymonowicza
33	Krzyż kamienny	ul. Ignacego Łukasiewicza 15
34	Krzyż kamienny	Skrzyżowanie ulic: Podlaska / Jeziorna
35	Figura św. Antoniego	Skrzyżowanie ulic: Turystyczna / Kasztanowa
36	Kapliczka słupowa	Skrzyżowanie ulic: Turystyczna / Wierzbowa
37	Krzyż kamienny	ul. Turystyczna 19
38	Kaplica architektoniczna	ul. Turystyczna 20
39	Krzyż kamienny	ul. Turystyczna 34
40	Krzyż kamienny	Skrzyżowanie ulic: Wiejska 1 / Turystyczna
PIASEK		
41	Kapliczka domkowa	ul. Katowicka 75
PORĘBA		

42	Kapliczka skrzynkowa	ul. Wodna (w polu)
43	Krzyż kamienny	Skrzyżowanie ulic: Wodzisławska / Gen. Karola Świerczewskiego 2
44	Krzyż kamienny	ul. Wodzisławska (naprzeciw kościoła w polu)
PSZCZYNA		
45	Kapliczka słupowa	Skrzyżowanie ulic: Bieruńska / Partyzantów
46	Cmentarz	ul. Chopina
47	Krzyż kamienny na cmentarzu	ul. Chopina
48	Krzyż kamienny z elementami żeliwnymi na cmentarzu	ul. Chopina
49	Cmentarz żołnierzy radzieckich	ul. Chopina
50	Obelisk na cmentarzu żołnierzy radzieckich	ul. Chopina
51	Cmentarz ewangelicko - augsburski	Skrzyżowanie ulic: Hallera / Krokusów
52	Kaplica cmentarna na cmentarzu ewangelicko - augsburskim	Skrzyżowanie ulic: Hallera / Krokusów
53	Krzyż drewniany na cmentarzu ewangelicko - augsburskim	Skrzyżowanie ulic: Hallera / Krokusów
54	Krzyż kamienny	Skrzyżowanie ulic: Hallera / Partyzantów
55	Cmentarz parafialny	Skrzyżowanie ulic: Katowicka / Hallera
56	Grota maryjna na cmentarzu parafialnym	Skrzyżowanie ulic: Katowicka / Hallera
57	Krzyż kamienny - pasja na cmentarzu	Skrzyżowanie ulic: Katowicka / Hallera
58	Kaplica architektoniczna	ul. Katowicka (naprzeciw nr 18)
59	Cmentarz żydowski	ul. Katowicka
60	Krzyż kamienny pasja	Skrzyżowanie ulic: Rybnicka / Cicha
61	Figura Św. Jadwigi śląskiej	Skrzyżowanie ulic: Staromiejska / Św. Jadwigi
62	Krzyż kapliczkowy	ul. Staromiejska 39
63	Kaplica domkowa	Skrzyżowanie ulic: Wojska Polskiego / Żorska
64	Cmentarz parafialny Św. Krzyża	Skrzyżowanie ulic: Żorska / Wodzisławska
STUDZIENICE		
65	Krzyż kapliczkowy	ul. Bażantów 40
66	Kapliczka skrzynkowa	Droga na Ossowiec (w lesie)

67	Krzyż kapliczkowy	ul. Klemensa Szewczyka 63 (naprzeciw szkoły)
68	Kaplica architektoniczna	ul. Klemensa Szewczyka 101
69	Kaplica architektoniczna	ul. Klemensa Szewczyka 140
STUDZIONKA		
70	Cmentarz ewangelicki	Skrzyżowanie ulic: Jedności / Józefa Wieczorka
71	Krzyż kamienny na cmentarzu ewangelickim	Skrzyżowanie ulic: Jedności / Józefa Wieczorka
72	Cmentarz na terenie kościoła	ul. Jedności 14
73	Figura św. Jana Nepomucena	ul. Jedności 14
74	Krzyż kamienny na terenie kościoła	ul. Jedności 14
75	Krzyż pokutny	ul. Jedności 14
76	Krzyż pokutny	ul. Jedności 14
77	Pieta- figura matki boskiej i Chrystusa na terenie kościoła	ul. Jedności 14
78	Krzyż kamienny pasja	ul. Jedności 14
79	Kaplica Matki Boskiej	ul. Karola Miarki 40
80	Krzyż kamienny	ul. Powstańców Śląskich 25
81	Kapliczka słupowa	ul. Powstańców Śląskich 35
82	Krzyż kamienny	ul. Powstańców Śląskich 77
83	Kapliczka słupowa	ul. Powstańców Śląskich 79
84	Krzyż kamienny	ul. Powstańców Śląskich 99
85	Kaplica słupowa	ul. Stawowa 9
86	Krzyż kamienny	ul. Wodzisławska (naprzeciw nr 47 w polu)
87	Krzyż kamienny	ul. Wodzisławska 16
88	Krzyż kamienny- pasja	Skrzyżowanie ulic: Wodzisławska 30 / Rolnicza
WISŁA MAŁA		
89	Kaplica architektoniczna	ul. Nad Jeziorem (naprzeciw nr 28)
90	Cmentarz na terenie kościoła	ul. Pawia 14
91	Krzyż cmentarny na terenie kościoła	ul. Pawia 14
92	Zespół figur na terenie kościoła	ul. Pawia 14
93	Krzyż kapliczkowy	ul. Pawia 75
94	Krzyż kamienny	ul. Pawia 87

WISŁA WIELKA		
95	Krzyż drewniany z Chrystusem na blasze	Skrzyżowanie ulic: Cieszyńska / Dębowa
96	Krzyż kamienny	W polu (w stronę Łąki)
97	Krzyż kamienny	ul. Cieszyńska (naprzeciw nr 108)
98	Krzyż kapliczkowy na terenie kościoła	ul. Hodowców 34
99	Kaplica słupowa (z wejściem)	ul. Hodowców 56
100	Krzyż kapliczkowy	ul. Hodowców 96
101	Kaplica słupowa wnękowa	ul. Hodowców 116
102	Krzyż kamienny	ul. Hodowców 145
103	Cmentarz	Skrzyżowanie ulic: Słoneczna / Pogodna
104	Krzyż kamienny na cmentarzu	Skrzyżowanie ulic: Słoneczna / Pogodna
105	Krzyż kamienny	ul. Zalewowa 11
106	„MAŁY KAMIENŃ”	Leśnictwo Czarków – oddział 193a
107	„WIELKI KAMIENŃ”	Leśnictwo Czarków – oddział 216a
108	KAMIENŃ GRANITOWY	Leśnictwo Studzienice – oddział 26d
109	KAMIENŃ GRANITOWY	Leśnictwo Międzyrzecze – oddział 53d
110	KAMIENŃ BETONOWY	Leśnictwo Międzyrzecze – oddział 75a
111	GŁAZ GRANITOWY	Leśnictwo Międzyrzecze – oddział 75t

12.1.3. WYKAZ OBSZARÓW ZABYTKOWEJ ZIELENI

1	PARK PAŁACOWY	ul. Katowicka, Wojska Polskiego, Bielska, Żorska, Francuska
2	PARK PRZY PAŁACYKU „LUDWIKÓWKA”	ul. Chopina/Dunikowskiego/Łowiecka
3	PARK „DWORCOWY”	ul. Dworcowa/Katowicka
4	CMENTARZ ŚW. JADWIGI (TZW. „JADWIŻKA”)	Park pałacowy
5	PARK PRZY ZARZĄDCÓWCE FOLWARKU „SIEDLICE”	ul. Wojciecha Korfantego 6
6	SZPALER PLATANOWY NA RYNKU	Rynek
7	ALEJA DĘBOWA (TZW. REITTWEG)	ul. Łowiecka
8	PLAC ZWYCIĘSTWA – ULICA KOŚCIUSZKI	ul. Kościuszki

9	ALEJA – ULICA ZAMENHOFA	ul. Zamenhofska
10	ALEJA – ULICA 3 MAJA	ul. 3 Maja
11	SZPALER – ULICA KORFANTEGO	ul. Korfantego
12	ALEJA – ULICA DWORCOWA	ul. Dworcowa
13	ALEJA – ULICA KOPERNIKA	ul. Kopernika
14	ALEJA – ULICA CHROBREGO	ul. Chrobrego
15	SZPALERY – ULICA SOKOŁA – PLAC DWORCOWY	ul. Sokoła/Plac Dworcowy
16	ALEJA – ULICA ANTESA	ul. Antesa
17	PARK SZPITALNY	ul. Korfantego/Antesa
18	PARK PRZY ZARZĄDZIE DÓBR KSIĄŻĘCYCH /TZW. PALAISE/	ul. Antesa 4
19	ALEJA – ULICA SZNELOWIEC	ul. Sznelowiec
20	ALEJE W PARKU „TRZY DĘBY”, „ZWIERZYNIEC”, „DZIKA PROMENADA”	ul. Żorska
21	PARK „TRZY DĘBY” - „ZWIERZYNIEC” - „DZIKA PROMENADA”	ul. Żorska
22	CMENTARZ ŻOŁNIERZY RADZIECKICH	Park pałacowy
23	CMENTARZ EWANGELICKI	ul. Katowicka
24	CMENTARZ RZYMSKO - KATOLICKI	ul. Katowicka
25	CMENTARZ RZYMSKO – KATOLICKI /TZW ŚW. WOLFGANGA/	ul. Żorska/Wodziszawska
26	ZIELEŃ PRZY STRZELNICY BRACHTWA KURKOWEGO	ul. Katowicka
27	CMENTARZ ŻYDOWSKI I ALEJA PRZY CMENTARZU	ul. Katowicka
28	ALEJA – ULICA KATOWICKA	ul. Katowicka
29	ALEJA – ULICA BIERUŃSKA	ul. Bieruńska
30	ALEJA – ULICE DOŚWIADCZALNA, HALLERA, KATOWICKA, PADEREWSKIEGO, ZBOŻOWA	ul. Doświadczalna, Hallera, Katowicka, Paderewskiego, Zbożowa
31	ALEJA – ULICA WODZISŁAWSKA	ul. Wodziszawska
32	ALEJA – ŁĄCKA GROBLA	ul. Łącka Grobla
33	ALEJA – ULICA BAŻANTARNIA	ul. Bażantarnia
34	ALEJA – ULICA BARBÓRKI	ul. Barbórki
35	PARK „BAŻANTARNIA”	ul. Bażantarnia/Barbórki

36	CMENTARZ RZYMSKO - KATOLICKI	ul. Słoneczna/Cmentarna
37	ALEJA – ULICA ADELAJDY	ul. Adelajdy
38	PARK PRZY ZARZĄDCÓWCE FOLWARKU „ADELAJDA”	ul. Adelajda 5
39	CMENTARZ RZYMSKO - KATOLICKI	ul. Pawia
40	CMENTARZ EWANGELICKI	ul. Wieczorka
41	CMENTARZ RZYMSKO - KATOLICKI	ul. Powstańców Śląskich
42	CMENTARZ RZYMSKO - KATOLICKI	ul. Pokoju
43	CMENTARZ RZYMSKO - KATOLICKI	ul. Tetmajera
44	CMENTARZ RZYMSKO - KATOLICKI	ul. Zawadzkiego
45	PARK PAŁACOWY	ul. Zawadzkiego
46	ALEJA - UL. ZDROJOWA	ul. Zdrojowa
47	ALEJA - UL. WYCECHA	ul. Wycecha
48	SZPALER - UL. KASZTANOWA	ul. Kasztanowa
49	ALEJA - UL. STUDZIENIECKA	ul. Studzieniecka
50	ZIELEŃ PRZY GIMNAZJUM /OB. LICEUM IM. CHROBREGO/	ul. 3. Maja
51	ZIELEŃ PRZY STAROSTWIE POWIATOWYM	ul. 3. Maja
52	OGRÓD WILLOWY	ul. 3. Maja 8
53	OGRÓD WILLI „LERCHÓWKA”	ul. Boatorego 27
54	OGRÓD WILLOWY	ul. Bogedaina 5
55	ZIELEŃ OSIEDŁOWA	ul. Poniatowskiego/ Kościuszki/Gwardii Ludowej
56	OGRÓD PRZY URZĘDZIE SKARBOWYM /OB. SĄD GRODZKI/	ul. Bogedaina 8
57	OGRÓD WILLOWY	ul. Kościuszki 22

12.2. ZAŁĄCZNIK NR 2 - OPRACOWANIE W ZAKRESIE ARCHEOLOGII.

Nr na mapie	Miejscowość	Nr w miejscowości	Nr obszaru AZP	Nr stan. AZP	Typ stanowiska	Chronologia	Zabytki	Obszar stanowiska	Badania	Literatura	Uwagi
A. STANOWISKA ARCHEOLOGICZNE UWZGLĘDNIONE W AZP											
A1	Czarków	1	103-46	9	osada	nowożytność	8 fragm. naczyń	do 1 ara	2004 AZP T. Kosmala	WUOZ Katowice	
A2	Czarków	2	103-46	10	śląd osadnictwa	późne średniowiecze	1 fragm. naczynia	do 1 ara	2004 AZP T. Kosmala	WUOZ Katowice	
A2	Czarków	2	103-46	10	osada	nowożytność	7 fragm. naczyń	do 1 ara	2004 AZP T. Kosmala	WUOZ Katowice	
A3	Czarków	3	103-46	11	śląd osadnictwa	późne średniowiecze	1 fragm. naczynia	do 1 ara	2004 AZP T. Kosmala	WUOZ Katowice	
A3	Czarków	3	103-46	11	śląd osadnictwa	nowożytność	7 fragm. naczyń	do 1 ara	2004 AZP T. Kosmala	WUOZ Katowice	
A4	Studzienice	1	103-47	1	śląd osadnictwa	późne średniowiecze	7 fragm. naczyń	do 1 ara	2004 AZP T. Kosmala	WUOZ Katowice	
A4	Studzienice	1	103-47	1	śląd osadnictwa	nowożytność	1 fragm. naczynia	do 1 ara	2004 AZP T. Kosmala	WUOZ Katowice	
A5	Studzienice	2	103-47	2	śląd osadnictwa	późne średniowiecze	3 fragm. naczyń	do 10 arów	2004 AZP T. Kosmala	WUOZ Katowice	
A5	Studzienice	2	103-47	2	osada	nowożytność	12 fragm. naczyń	do 10 arów	2004 AZP T. Kosmala	WUOZ Katowice	
A6	Studzienice	3	103-47	3	osada	późne średniowiecze	10 fragm. naczyń	do 10 arów	2004 AZP T. Kosmala	WUOZ Katowice	
A6	Studzienice	3	103-47	3	śląd osadnictwa	nowożytność	5 fragm. naczyń	do 10 arów	2004 AZP T. Kosmala	WUOZ Katowice	
A7	Studzienice	4	103-47	4	śląd osadnictwa	późne średniowiecze	2 fragm. naczyń	do 1 ara	2004 AZP T. Kosmala	WUOZ Katowice	
A7	Studzienice	4	103-47	4	śląd osadnictwa	nowożytność	3 fragm. naczyń	do 1 ara	2004 AZP T. Kosmala	WUOZ Katowice	

A8	Studzienice	5	103-47	5	śląd osadnictwa	neolit	siekierka krzemienienna	do 1 ara	2004 AZP T. Kosmala	Bartys 1939, s. 60; WUOZ Katowice	bez lokalizacji
A9	Piasek	1	103-47	6	śląd osadnictwa	nowożytność	5 fragm. naczyń	do 1 ara	2004 AZP T. Kosmala	WUOZ Katowice	
A10	Piasek	2	103-47	7	śląd osadnictwa	nowożytność	2 fragm. naczyń	do 1 ara	2004 AZP T. Kosmala	WUOZ Katowice	
A11	Jankowice	1	103-47	8	śląd osadnictwa	nowożytność	4 fragm. naczyń	do 1 ara	2004 AZP T. Kosmala	WUOZ Katowice	
A12	Jankowice	2	103-47	9	śląd osadnictwa	nowożytność	3 fragm. naczyń	do 1 ara	2004 AZP T. Kosmala	WUOZ Katowice	
A12	Jankowice	2	103-47	9	śląd osadnictwa	nowożytność	5 fragm. naczyń	do 1 ara	2004 AZP T. Kosmala	WUOZ Katowice	
A13	Jankowice	3	103-47	10	śląd osadnictwa	nowożytność	3 fragm. naczyń	do 1 ara	2004 AZP T. Kosmala	WUOZ Katowice	
A14	Jankowice	4	103-47	11	cmentarzysko	XV lub XVII w.	ostrogę, żelazny miecz	do 1 ara	2004 AZP T. Kosmala	WUOZ Katowice	
A15	Studzionka	1	104-45	6	śląd osadnictwa	późne średniowiecze	1 fragm. naczynia	do 1 ara	2005 AZP T. Kosmala	WUOZ Katowice	
A15	Studzionka	1	104-45	6	śląd osadnictwa	nowożytność	3 fragm. naczyń	do 1 ara	2005 AZP T. Kosmala	WUOZ Katowice	
A16	Studzionka	2	104-45	7	śląd osadnictwa	późne średniowiecze	5 fragm. naczyń	do 0,5 ha	2005 AZP T. Kosmala	WUOZ Katowice	
A16	Studzionka	2	104-45	7	osada	nowożytność	6 fragm. naczyń	do 0,5 ha	2005 AZP T. Kosmala	WUOZ Katowice	
B. ARCHIWALNE STANOWISKA ARCHEOLOGICZNE											
B1	Ćwiklice				gródek-wiejska siedziba rycerska						
B2	Ćwiklice				kościół i cmentarz parafialny						
B3	Pszczyna				miasto lokacyjne	średniowiecze- nowożytność	liczne obiekty nieruchome i ruchome	>15 ha	trzeba uzupełnić		
B4	Pszczyna				śląd osadnictwa	neolit	siekiera lub toporek		info G. Raschke 1940	archiwum MGBytom	bez lokalizacji

B5	Pszczyna				osada? cmentarzysko?	neolit	kilkanaście wyrobów kamiennych		info G. Raschke z 1941 r.; znaleziska p. Lischka	archiwum MGBytom	wszystkie znaleziska pochodzą z jednego miejsca w Pszczynie
B6	Pszczyna				osada?	pradzieje	ceramika		info G. Raschke z 1941	archiwum MGBytom	odkryte "na wschód od linii kolejowej"
B7	Pszczyna				osada?	epoka kamienia	wyroby krzemienne		znalezisko nauczyciela Hoffmanna	archiwum MGBytom	bez lokalizacji
B8	Pszczyna				gród(?) i zamek	średniowiecze-nowożytność	liczne obiekty nieruchome i ruchome				
B9	Pszczyna				przedmieście	średniowiecze-nowożytność	zabudowa gospodarcza i mieszkalna, zabytki ruchome				
B10	Pszczyna-Ludwikówka				osada przedlokacyjna, nowożytna zabudowa dworska						
B11	Wisła Mała				śląd osadnictwa	epoka kamienia	narzędzie na wiórze krzemienym		1933 Żurowski, Fitzke	Żurowski 1933; Foltyn et al. 2004; archiwum MGBytom	bez lokalizacji
B12	Wisła Mała				nieokreślone	nieokreślone	nieokreślone		info F. Hufnagel 1939	archiwum MGBytom	bez lokalizacji
B13	Wisła Wielka				osada	epoka kamienia	odłupek, drapacz, atypowe narzędzie		1933 Żurowski, Fitzke	Żurowski 1933; Foltyn et al. 2004; archiwum MGBytom	bez lokalizacji; wg Foltyn mogły pochodzić z różnych miejsc

B14	Wisła Wielka				nieokreślone	epoka kamienia	wyroby krzemienne		info z 1940	archiwum MGBYtom	pole kowala Pawła Nowaka, przy zakręcie Młynówki
-----	--------------	--	--	--	--------------	----------------	-------------------	--	-------------	---------------------	--

C. OBIEKTY HISTORYCZNE STANOWIĄCE RÓWNIEŻ ELEMENT ARCHEOLOGICZNEGO DZIEDZICTWA KULTUROWEGO

C1	Brzeźce				wieś	od XIII w.					
C2	Brzeźce				kościół i cmentarz parafialny	od XVI w.					
C3	Czarków				wieś	od XIV w.					
C4	Czarków-Las Dębina				mogiła lub mogiły	XVII w. lub starsze					
C5	Ćwiklice				wieś	od XIII w.					
C6	Ćwiklice				folwark	nowożytność					
C7	Ćwiklice				folwark	nowożytność					
C8	Ćwiklice				folwark	nowożytność					
C9	Jankowice				wieś	od XIV w.					
C10	Łąka				wieś	od XIII w.					
C11	Łąka				kościół i cmentarz parafialny	przynajmniej od XVI w.					
C12	Piasek				wieś	od XV w.					
C13	Piasek				mogiła	I wojna?					
C14	Poręba				wieś	od XIII w.					
C15	Poręba				folwark	od XVIII w.?					
C16	Poręba				dwór Heinrichshof	od XIX w.					
C17	Poręba				folwark	od XIX w.					
C18	Pszczyna				kościół i cmentarz św. Krzyża	od XIII w. ?					
C19	Pszczyna				hipotetyczna pierwsza lokalizacja kościoła św. Krzyża	od XIII w. ?					
C20	Pszczyna				kościół i cmentarz św. Krzyża	od XIII w. ?					
C21	Pszczyna				folwark Kępa	nowożytność					

C22	Pszczyna				park i ogrody zamkowe	nowożytność					
C23	Pszczyna				folwark Luisenhof	nowożytność					
C24	Pszczyna				nieistniejąca wieś Grzeblowitz	nowożytność					
C25	Rudołtowice				wieś	od XV w.					
C26	Rudołtowice				dwór i folwark	od XVIII w.?					
C27	Stara Wieś				wieś	od XIII w. ?					
C28	Stara Wieś				folwark	nowożytność					
C29	Studzienice				wieś	od XVI w.?					
C30	Studzionka				wieś	od XIII w. ?					
C31	Studzionka				kościół i cmentarz parafialny	od XIII w. ?					
C32	Studzionka				folwark	nowożytność					
C33	Studzionka				folwark Adelajda	nowożytność					
C34	Wisła Mała				wieś	od XII w.					
C35	Wisła Mała				kościół i cmentarz parafialny	od XIII w. ?					
C36	Wisła Mała				folwark Marienhof	nowożytność					
C37	Wisła Mała				folwark Schaeferi	nowożytność					
C38	Wisła Mała				folwark Stenclówka	nowożytność					
C39	Wisła Wielka				wieś	od XIV w.					
C40	Wisła Wielka				kościół i cmentarz parafialny	od XIV w.					

13. Literatura.

1. „Głos Pszczyński”; artykuły o pszczyńskich kamienicach. Pszczyna 2002-03
2. Acta camerae Apostolacie 1344-1374, red. J. Ptasznik, Cracoviae 1913, nr267, s. 276
3. Ana G., Riedmiller A. Drzewa; Muza s.a. Warszawa 1993
4. Architektura XIX i początku XX wieku. Wrocław 1991
5. Bańka J., Dekanat pszczyński w czasie reformacji protestanckiej i odrodzenia katolickiego na tle stosunków kościelnych Śląska. Chorzów 1937
6. Bańka J., Księga protokołów konwentów pastorskich ziemi pszczyńskiej (1588-1628) Katowice 1938
7. Bogdanowski J.; Polskie ogrody ozdobne; Warszawa 2000
8. Ciołek G.; Ogrody polskie; Warszawa 1954
9. Czartoryska Izabella, Myśli o ogrodach
10. Dobrzycki J., Kościoły drewniane na Górnym Śląsku, Kraków 1926
11. Dokument sprzedaży księstwa pszczyńskiego z roku 1517. Pszczyna 1986
12. Ewidencja zieleni przy pałacyku „Bażantarnia”. R. Laszczak 2008. m.pis w archiwum WUOZ w Katowicach
13. H. W. Schaefer, Kronika wolnego państwa stanowego. Tłum z niem. Rkps B. Spyra; Pszczyna 1997
14. Hobhouse P.; Historia ogrodów, Muza; Warszawa 2007
15. Katalog parków województwa śląskiego. Zespół alei w Pszczynie. W. Grygierczyk, B. Gołąb, J. Rodowska. 2000. m.pis w archiwum WUOZ w Katowicach
16. Katalog zabytków sztuki w Polsce. T.VI. województwo katowickie. Powiat pszczyński. Warszawa 1961
17. Kogut M., Protokoły wizytacyjne dawnych dekanatów: bytomskiego i pszczyńskiego jako źródło wiedzy o historii organów w województwie śląskim. [w:] Organy na Śląsku III Katowice 2004
18. Koserczyk J.; Kronika Parafii Wszystkich Świętych w Pszczynie. Pszczyna 2008
19. Kubatz G., Die Schrotkirchen im Kreise Pless/Oberschlesien, Runderoth 1992
20. Lysko A. (red.) Słownik biograficzny Ziemi Pszczyńskiej. Pszczyna 1995,
21. Majdecki L.; Historia ogrodów; PWN; Warszawa 1978
22. Małecki M., Pszczyna w najstarszym dokumencie [w:] Pszczyński Niezależny Orędownik Kultu-ralny 39 (1999),
23. Maroń F., Materiały źródłowe do dziejów Kościoła w obecnej diecezji katowickiej, protokoły wizytacyjne z 1665 roku, [w:] Śląskie Studia Historyczno –Teologiczne VII (1974) s. 311-348
24. Maroń F., Materiały źródłowe do dziejów Kościoła w obecnej diecezji katowickiej, protokoły wizytacyjne z 1665 roku, [w:] Śląskie Studia Historyczno –Teologiczne IX (1976) s.275-311

25. Maroń F., Materiały źródłowe do dziejów Kościoła w obecnej diecezji katowickiej, protokoły wizytacyjne z 1720 roku, Śląskie Studia Historyczno- Teologiczne X (1976),
26. Maroń F., Parafia Górnos Śląska w XVIII w., [w:] Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne V (1972)
27. Maroń F., Rozwój sieci parafialnej e diecezji Katowickiej, [w:] Śląskie Studia Historyczno -Teologiczne II (1969), s.101- 167
28. Monumenta Poloniae Vaticana, t.I, wyd. J. Ptaśnik, Kraków 1913
29. Musioł L., Dzieje szkół parafialnych w dawnym dekanacie pszczyńskim. Katowice 1933,
30. Musioł L., Pszczyna monografia historyczna, Katowice 1936, Musioł L., Zabytkowa mapa pszczyńskiego wolnego państwa stanowego Andreasa Hindenberga z 1636 roku, [Pszczyna 1994].
31. Musioł L.; Pszczyna 1936
32. Orlik Zygmunt, Nad brzegami Dokawy, Pszczyna 2000
33. Pawliński M., Pierzak J., Średniowieczne grodzisko w Ćwiklicach (gmina Pszczyna) na tle podobnych relikwów rezydencji możnowładczych na Górnym śląsku, [w:] Wiadomości Konserwatorskie Województwa Śląskiego, s.51 -72
34. Podręcznik powiatu pszczyńskiego. Pszczyna 1933,
35. Polak J., Fryderyk Erdman Anhalt – Köthen [w:] Pszczyński Niezależny Orędownik Kulturalny 39 (1999), 40 (1999)
36. Polak J., Poczet panów i książąt pszczyńskich, Pszczyna 2007, cz. I,
37. Pszczyna i ziemia pszczyńska na fotografiach i widokówkach z pocz. XX w.
38. Pszczyna. Studium historyczno – urbanistyczne. PP PKZ Oddział Rzeszów. 1984. m.pis. archiwum WUOZ w Katowicach
39. Ryt J.; Bitwa Pszczyńska. Pszczyna 2007
40. Schaefer, H. W. Kronika wolnego państwa stanowego. Tłum z niem. B. Spyra; Pszczyna 1997
41. Schematyzm archidiecezji katowickiej 1993
42. Schematyzm archidiecezji katowickiej 1993
43. Schlesisches urkundenbuch. Vierter Band 1267-1281; Kolonia 1988
44. Seneta W., Dolatowski J.: Dendrologia; PWN; Warszawa 1997
45. Seneta W.; Dendrologia.; PWN; Warszawa 1987
46. Seneta W.; Drzewa i krzewy iglaste; PWN; Warszawa 1987
47. Seneta W.; Drzewa i krzewy liściaste; PWN; Warszawa 1991
48. Siemko P.; Pszczyna i ziemia pszczyńska. Pszczyna 1912
49. Siewniak M., Mitkowska A. ;Tezaurus sztuki ogrodowej; Warszawa 1998
50. Spora R., Jankowice 1440-1998. Od zarania do czasów współczesnych. Pszczyna 1999
51. Strońska-Przybyła J., Szczepańczyk J., Tomczykiewicz M.; Z dziejów pszczyńskich kamienic i ich mieszkańców 1748-1939. Pszczyna 2012
52. Sztoler Grzegorz, Brzeźce Monografia historyczna parafii i wsi. Pszczyna 1999

53. Topographisch - Militarischer Atlas vom der Königliche Provintz Schlesien in 23 blättern. Waimar 1821
54. Tramp J.E., Beitrage zur Bechreibung von Schlesien. t. 2, Brieg 1783
55. Triest F. Topographisches Handbuch von Oberschlesien. Breslau 1865,
56. Triest F.; Topographisches Handbuch von Oberschlesien. Breslau 1865
57. Tyszkiewicz J., Z badań nad wczesnośredniowiecznym osadnictwem dorzecza Odry, [w:] Studia z dziejów osadnictwa. I. Warszawa 1963
58. Wirtowski C.T., Herbarz Pszczyński, Pszczyna 1998, s.29, 55-56
59. Wyrobek A., Z dziejów duszpasterstwa na ziemi pszczyńskiej, Parafia p.w. Św. Marcina w Ćwiklicach w latach 1922 – 1945, Pszczyna 2012
60. Wyrobek A.; Z dziejów duszpasterstwa na ziemi pszczyńskiej. Parafia p. w. św. Marcina w Ćwiklicach w latach 1922-1945
61. Zivier E., Geschichte des Fürstentums Pless. Kattowitz 1906